

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
TASAVVUF BİLİM DALI

74584

AHMED B. MUHAMMED ET-TÛSÎ EL-GAZZÂLÎ
VE
NİYÂZÎ-i MISRÎ'NİN

SEMÂ RİSÂLELERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

74584

Yusuf DÜLGER

Danışman
Prof. Dr. Mustafa TAHRALİ

İSTANBUL 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ
TASAVVUF BİLİM DALI

AHMED B. MUHAMMED ET-TÛSÎ EL-GAZZÂLÎ
VE
NİYÂZÎ-i MISRÎ'NİN

SEMÂ RİSÂLELERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Yusuf DÜLGER

Danışman
Prof. Dr. Mustafa TAHRALI

İSTANBUL 1998

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	1
ÖNSÖZ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

I- NİYÂZÎ-i MISRÎ'NİN HAYATI.....	8
1- Doğum Yeri ve Tarihi:.....	8
2- İsmi ve Künyesi:	9
3- Tahsîli, Tarîkâta İntisâbı ve Şeyhlik Dönemi:.....	9
4- Semâ ve Devrâna Karşı Tutumlar ve Niyâzî-i Mîsrî:.....	10
5- Niyâzî-i Mîsrî'nin Sürgünleri, “Cifr” olayı ve Vefâtı:	11
6- Niyâzî-i Mîsrî'nin İlmî ve Edebî Şahsiyeti:	12
7-Niyâzî-i Mîsrî'nin Tesirleri ve Ona Karşı Tepkiler:	13
8- Niyâzî-i Mîsrî'nin Bestelenmiş İlâhîleri.....	14
II. NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN RİSÂLE FÎ DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE'Sİ.....	18
A- Risâle fî Devrânî's-Sûfiyye'nin yazma nüshaları:.....	18
B- Eserin Muhtevâsı.....	19

RİSÂLE FÎ DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE'NİN (Tercümesi)

Niyâzî-i Mısırî (Muhammed el-Malatî)

a- [Hakîki İlim Erbâbının Meziyetleri Ve Onları Takip Etmedeki Metod]	24
b- [İlim Sahiplerinin Semâ'ları ve Kur'ân Ve Sünnete Göre Sahih-Fâsık Sema]	26
c- [Evliyâullahın Semâa Bakışı]	27
d- [Semâ Ve Raks Hakkında Verilen Bir Kısım Fetvalar].....	29
e- [Tasavvuf Erbâbı ve Hikmet Sâhibi Kimselerin Semâ' Hakkında Görüşleri]	30
f- [Semâ Hakkında Sorulan Sorulara Verilen Cevaplar]	33
g- [Klasik Tasavvufçuların Semâ Hakkında Görüşleri]	36
h- [Bid'at ve Hakîki İlim Erbâbı].....	37
ı- [Gınâ (Şarkı)nın Beyânı]	41
i- [Semâyı Reddedenlerin Delîlleri]	44

İKİNCİ BÖLÜM

I- AHMED GAZZÂLÎ'NİN HAYATI.....	54
1- Doğum Yeri ve Vefâtı.....	54
2- İsmi ve Künyesi	55
3- Tahsili, Tasavvufa İlgisi ve Nizâmiyye'deki Müderrisliği.....	55
4- Tasavvufî Görüşünde Ağabeyi İmâm-ı Gazzâlî'den Farklı Yönleri	56
5- Farklı Fikir Cephesine Eleştiriler	56
6- Ahmed Gazzâlî'nin Bilinen Eserleri.....	57
II- AHMED GAZZÂLÎ'NİN BEVÂRİKU'L-İLMA' Fİ REDDÎ ALÂ MEN YUHARRİMU'S-SEMÂİ.....	58
A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI	58
B- MUHTEVASI.....	60

BEVÂRİKÜ'L-İLMA' FÎ'R-REDDİ ALÂ MEN YUHARRİMÜ'S-SEMÂ RİSÂLESİNİN TERCÜMESİ

a- [Semâ ve Ulvî Hisler]	66
b- [Semânın Yapılması İçin Gerekli Ortam].....	67
c- [Âyet ve Hadîsler Işığında Semâ, Raks ve Devrân'ın Cevâzı].....	69
d- [Sahâbe Sözleri İle Semâya Deliller].....	78
e- [Hadîs ve Fıkıh Usûlünden Hareketle Semânın Cevâzı]	79
f- [Şiir ve Semâ Münasebeti]	82
g- [Semâ Reddiyelere Verilen Cevaplar].....	83
h- [Bâtınî İlim ve Tasavvuf Ehli].....	87
ı- [Semâ'ın Şerefli Bir İş Olduğuna Dair Çıkarımlar]	89
i- [Semâ Esnasında Okunan Kur'ân Âyetleri]	91
j- [Semâ Anında Okunan Âyetler Hakkında Açıklamalar].....	93
k- [Semâ İçin Gerekli Şartlar ve Semâ Rûhu]	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME	101
A- RİSALELERDE ORTAK UNSURLAR.....	101
B- RİSALELERDE FARKLI UNSURLAR	102
SONUÇ	104
BİBLİYOGRAFYA.....	107
ORJİNAL METİNLER.....	110

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
b.	:	ibn
bkz.	:	bakınız
bst.	:	baskı
c	:	cilt
c.c	:	celle celâlüh
ev.	:	Çeviren
H.z.	:	Hazreti
ktp.	:	kütüphane
kv.	:	keremallâhü vecheh
nr.	:	numara
nşr.	:	neşreden
ra	:	radıyallâhu anh
s.	:	sayfa
s.a.v.	:	sallallahu aleyhi ve sellem
terc.	:	terceme
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve devamı
vr.	:	varak
vs.	:	vesaire
yn.	:	yayınları

ÖNSÖZ

Allâh (c.c)'a hamd, Resûlüne salât ve selâm olsun.

Tasavvuf klâsiklerinin tümünün ortak kanaatine göre, Serî es-Sakatî (256/870) tarafından kurulan semâ meclisinin daha sonraları Cüneyd el-Bağdâdî (298/910) ile Zünnûn el-Mısırî (254/868) nin devâm ettirmiş olmaları bilinen bir gerçektir.

Hicrî VI. asırdan sonraki dönemlerde bu semâ ve zikir meclislerinin yaygınlaşarak halk tarafından rağbet görmesi, tarîkatların oluşmasının etkisiyledir. Abbâsîler (559/1163) zamanında devrin halîfeleri tarafından himâye olunan semâ meclislerinin saraylarda yapıldığına rastlamaktayız.

Câmilere mûsikî âletlerinin girmesinin hoş karşılanmaması sebebiyle, semâ ve raksı gönül rahatlığı ve coşkusuyla yapabilmek için hızla yaygınlaşan tekkelere, Selçuklu ve Osmanlı sultanları ve devlet erkânının da katılması sonucudur ki bu zikir meclislerine rağbeti bir kat daha ziyâdeleştirmiştir.

Kâdîrilerin “devrân”, Rifâî ve Sâdîlerin “zîkr-i kıyâm”, Halvetîlerin “devrân”, Nakşibendîlerin “hatm-i hâcegân”, Yesevîlerin “Zîrk-i erre”, Celvetîlerin “nısf-ı kıyâm”, Şâzelîlerin “hadra” adıyla, genellikle aynı mânâ için kullandıkları zikir ve

raksa ait özel ifâde tarzları, Mevlevîlerin yaygın bir şekilde “Semâ” diye isimlendirdikleri bu cehrî veya hafî zikir, her devirde ateşli tartışmalara kadar varmıştır. Kimileri bu zikri yapanları fâsıklıkla suçlarken, bâzıları daha da ileri giderek kâfirlikle ithâm edip, dinden çıktıklarını dahî ileri sürmüşlerdir.

İlk devirlerden başlayarak yapılagelen bu tartışma dallanıp, budaklanmış, Yavuz Sultan Selâm’dan sonra giderek sertleşen şîî-sünnî ihtilaflarının yanısıra, bu müderris-mutasavvıf tartışmaları, toplumda gergin bir hava meydana getirmiştir.

Tarîkatlar dünyasının ayrılmaz bir parçası haline gelen ve mûsukî ile iç içe olan semâ meclislerinin dîni sınırları aşıp aşmadığı konusunda, günümüze kadar bir çok müellif tarafından kaleme alınan risâleler, bu konuya açıklık getirmeye çalışmış, Kur’ân, sünnet, icma’ ve kıyas ile delîllerini ortaya koymuşlardır. Gazzâlî dâhil ondan sonraki sûfîlerin hemen hepsi, mûsikî ve semâî savunmuşlar, hatta bâzıları daha da ileri giderek, “Semâ ve mûsikîye harâm diyenler kâfir, fâsık olur” demişlerdir ki, bizim tercümesini yapmaya çalıştığımız Ahmed Gazzâlî (İmâm-ı Gazzâlî’nin kardeşi), bu görüşü risâlesinde müdâfaâ etmiştir.

Ehemmiyetine inandığımız bu konu hakkında yazılan risâleleri tanımak ve tanıtmak için giriştiğimiz çalışmamızda, iki risâleyi esas aldık. Şafîî olması sebebiyle Ahmed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî’nin “Bevâriku’l-İlma’ fî reddi alâ men yuharrimu’s-Semâ” isimli el yazması arapça risâlesi.

İkinci risâlemiz diğerinden yaklaşık 500 (Beş yüz) yıl sonra kaleme alınan ve Hanefî Mezhebi müntesiblerinden olan Niyâzî-i Mısırî’nin 1656’lı yıllarda kaleme aldığı “Risâle fî devrânî’s-sûfîyye” isimli semâ risâlesidir.

Genel bir değerlendirmenin yanısıra, kısaca müellifleri ve eserleri hakkında bilgi verirken, bu risâlelerin muhtevâsını kısaca tanıtmaya çalıştık.

1- Risâle fî devrânî's-Sûfiyye¹: Niyazî-i Mısırî tarafından kaleme alınan arapça - osmanlıca yazılan bu risâle, başta Ebu's-Suûd Efendi (şeyhülislâm)'nin fetvâlarından olmak üzere değişik müelliflerin görüşlerinden birleştirilmiş, semâ ve raksın meşrûyetini delîllerle isbatlamaya çalıştığı bir eserdir.

2- Bevâriku'l-İlma' fî reddi alâ men yuharrimu's-Semâ²: Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî'nin kaleme aldığı bu risâle, Semâ ve raksın meşrûluğunu, konunun muarızlarının genellikle fakîhlerin oluşturduğunu göz önüne alarak, fıkıh usûlü ve hadîs usûlüne dayalı delîlleri ortaya koyarken, semâ ve raksı haram sayanları fâsıklık ve küfre düşmekle yorumlamak suretiyle, bu sahada yazılan en sert uslûblu, en eski risâleler hânesinde yerini almaktadır.

Baştan sona arapça el yazması olan bu risâleyi tercüme etmeye çalıştık.

Bedî zevklerin en başta gelenlerinden biri olan “estetik zevk”, insanın yaratılışıyla ilâhî bir nüve olarak, Allâh (c.c) tarafından beşere renk vermiş, böylece insanda “güzel ve güzel olana” karşı tabîî bir meyil hâsıl olmuştur.

Bir hadîs-i şerîfte; “Allâh güzeldir, güzel olanı sever”³ buyurularak, estetik zevkin ne kadar fitrî olduğu Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından ortaya konmuştur.

İşte bu estetik zevk netîcesidir ki, dünyada bir “İslâm Sanatı” ve husûlünde “İslâm-Türk” sanatından sözedilmiş, Mîmâr Sînân'lar, İtrî'ler, Hâfız Post'lar, Dede Efendi'ler, Hattat Hâmîd'ler, Levnî'ler ve daha niceleri bu kubbenin altında “hoş bir sadâ” bırakıp ebedî yolcular kervânına dâhil olmuşlardır.

Dînimiz “ruhban dîni” olmamakla birlikte beşerin bu fitrî özelliklerini dumûra uğratmayıp, aksine meşru' dâirede geliştirmeyi ve inkişâf ettirmeyi istemektedir. Çalışmamızın ileriki bölümlerinde Hz. Peygamber (s.a.s)'den bu konuyla alâkalı hadîsler yer yer zikredilecektir.

Ölçülü ve uyumlu seslerle icrâ edilen semâ ve devrân, yapıldığı ilk devirden beri lehte ve aleyhte tutum ve görüş serdedenlerle birlikte varlığını sürdürügelmiştir.

¹ Niyazî-i Mısırî, Risâle fî devrânî's-Sûfiyye; Süleymaniye Küt., Pertevpaşa b. 620 no. (Eser tek nüsha olup, müellifin aynı konuda yazdığı diğer risale, esas aldığımız bu risâlenin özeti şeklindedir. Bk. Süleymaniye Küt. Haşim P. Böl. 31. no. (Turkûk-i âliyenin zikir ve âyinine men risâlesi).

² Bevâriku'l-İlma' fî reddi alâ men yuharrimu's-Semâ: Ahmed Gazzâlî (Ebû'l-Futûh) Süleymaniye Küt. Reşit Ef. Böl. no. 444. (Esas aldığımız nüsha). Eserin diğer nüshaları: Sül. Küt. Es'ad Ef. Böl. 1434 no; a.g.kt. Bağdatlı Vehbi Böl. 2973 no; Beyazıt Devlet Ktp. 7969 no'lu demirbaş, a.g.kt. Veliyuddin Ef. Böl. 3602 no'lu demirbaş; İst. Ün. Ktp. 455 no'lu demirbaş.

³ Müslim, *Kitâbu'l-İman*, I/93; İbn Mâce, *Kitâbu'd-duâ*; İmâm-ı Ahmed, *Musned*, IV/133, 134.

Semâ, raks, mûsikî dinleme ve mûsikî âletleri konusunda aleyhte tavır sergileyenlerin başında fakîhler, özellikle kadızâdeler gelirken, İslâmî hayâtı bütün incelikleriyle yaşamayı esas gâye edinen tasavvuf ehli, söz konusu konularda daha yumuşak ve esnek bir tavır koymuşlardır.

Câmîlerin ve mescîdlerin dinimizdeki müstesnâ bir yerinin olduğunu idrak eden tasavvuf ehli, zikir meclisleri için özel olarak inşâ ettikleri tekkelerde “hânende” ve “mutrib heyeti”⁴ nin eşliği ile vecde gelerek gönül rahatlığı ile semâ ve raks ederler. Sûfîlerin yapmış oldukları bu hareketlerin ilâhi bir neşveden kaynaklandığını savunanlar, kaleme aldıkları çok sayıda risâlelerle, semâ ve raksı âyet, hadîs ve icmâ-i ümmet ile getirdikleri delîllerle müdâfaâ etmişlerdir.

Bir çok tasavvuf müellifi “güzel ses”in Kur’an’da Allâh tarafından övüldüğünü, “çirkin ses” tabiriyle “merkeb sesi” nin özdeşleştirildiğini⁵ eserlerinde belirttikten sonra, bazıları da semâ ve zikri “mîsak”, “Bezm-i Elest” veya “Kâlû Belâ”ya bağlayarak, Cüneyd-i Bağdâdî’ye izâfe edilen bu nazariye ile⁶ delîllerini sıralamaya başlarlar.

Semâ ve raksın aleyhinde görüş serdedenleri en çok yanıltan husûs, bu işin, “lehv” eğlence olarak yorumlanması ve eğlencenin de dünyaya meyletmış, zevk-ü sefâ peşinde koşan, hevâ ve heveslerine yenik düşenlerin, içki âlemlerinde “mûsikî” vâsıtasıyla “eğlendikleri” için, bu topluluğa benzemeye çalıştıklarını iddiâ etmeleridir. Bunu da Hz. Peygamber (s.a.s)’in: “Kim bir kavme benzerse onlardandır” hadîsini delîl getirerek red yolunu tutarlar.

Yine bu çalışmamızda gördük ki, mûsikî ve raksa karşı çıkanlar, Buhârî ve Müslîm başta olmak üzere, buralarda zikrolunan fakat daha sonra da “zayıfur, âhâddir” gibi ibarelerin konduğu hadisleri kendilerine mesned alıyorlar. Fakat ne yazık ki, bu tür hadîsleri sanki sahihmiş gibi bir intibâ oluşturarak, sırf iddiâlarını doğru çıkarmak için “bu hadîs illetlidir” ibâresini vermemektedirler.

Bizim üzerinde çalıştığımız iki risâle, bu ve bu gibi îtirazlara cevap vererek, semâ ve mûsikînin cevazını ortaya koymaktadır.

⁴ Tekkelerde kurulan semâ meclislerinde Kur’ân ve ilâhi okuyan “kavval”de denilen “hânende”lere, bendir ve ney ile “mutrib heyeti” eşlik eder.

⁵ Lokman, 19.

⁶ Geniş bilgi için bk. Mustafa TAHRALI, *Tasavvuf Târîhi Ders Notları*, s. 14-15.

Bu alışmalar esnasında himmetlerini esirgemeyen ve beni bu konuda çalışmaya yönlendiren kıymetli hocam Prof.Dr. Mustafa TAHRALI'ya, bizlere ders döneminden beri tasavvuf terminoloji ve metinlerinin hâfızamızda yer etmesini sağlayan, değerli hocalarım Prof.Dr. İrfan GÜNDÜZ, Prof.Dr. Hasan Kâmil YILMAZ, Merhûm Yrd.Doç.Dr. Selçuk ERAYDIN'a, tasavvuf msikîsi notaları konusunda yardımlarını esirgemeyen Doç.Dr. Nûri ÖZCAN Hocam'a ve Prof.Dr. Ayhan ALTINKUřLAR Hocam'a, ilâhîler koleksiyonuyla Tasavvuf msikîsinin büyük bir ihtiyaını karşılayan Sn. Yusuf ÖMÜRLÜ'ye, Arapça ibareler konusunda büyük yardımlarını grdğim Sn. Kerim KARA'ya, metinlerde geçen fıkıh usûlü konularında yardımcı olan Prof.Dr. Yusuf KILIÇ Hocam'a sonsuz minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, İngilizce eserleri tercüme ederken, muğlak kalan ifâdelerin aılmasında büyük yardımlarını grdğim Sn. Mustafa LLECI'ye şükranlarımı ifâde etmek isterim.

Yusuf DÜLGER

BİRİNCİ BÖLÜM

NIYÂZÎ-i MISRÎ'NİN HAYATI⁷

1- Doğum Yeri ve Tarihi:

12 Rebûlevvel 1027 (1618)'de Malatya'nın "Soğanlı" köyünde doğan 17. yüzyıl Osmanlı tasavvuf hayatının önemli sîmalarından olan Niyâzî-i Mısırî mutasavvıf şâir olarak ün yapmıştır.

Ali Rıza Önder'in Niyâzî-i Mısırî hakkında verdiği bir tebliğde, onun Malatya'ya bağlı "Konak" (Yukarı Banazı) köyünde doğduğu belirtilmiş, yine Akçağ'a bağlı "Mısri" adlı köyün doğum yeri olabileceği yazılmıştır.⁸

⁷ Erdoğan, Kenan, *Niyâzî-i Mısırî, Sanat ve Eserleri*, Dîvânının Tenkitli metni (Doktora Tezi), Ank. Üniv; Gölpınarlı, A. Bâki, *Niyâzî-i Mısırî, Şarkiyat Mec.* (1972)'den ayrı basım. S. (183-216); Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, İst. 1316 h.; Karahan, A. Kadir, *Türkiyat Mecm.* c. XIX, İst. 1977-79-80 s.93-98; Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, Gönül dün.ayd. diz. 01, T.D.Vak.Yn. Ank. 1994; Önder, A.Rıza, *III. Battal G. ve Malatya Çev. Halk kül. Semp. Tebliğler*, İst. 1989, s. 224-230; Mustafa Rakım Ef., *Vâkğât-ı Hz. Mısırî*, Beek, Genel, 772 la-186; Mustafa Lutfî Ef., *Tuhfetü'l-Asrî fî Menakibi'l-Mısırî*, Bursa 1309; Doğramacı, Baha, *Niyâzî-i Mısırî*, Ank. 1988; Bursalı M. Tâhir, *Osmanlı Mûel.*, I. İst. 1333.

⁸ Bk. *III. Battal Gâzi ve Malatya çevr. Halk Kül. Semp. Tebliğler*; Önder, A. Rıza, İst. 1989, s. 224-225.

Köyün yeri ve konumu hakkında ortaya konan değişik görüşler ne olursa olsun Niyâzî'nin Malatya bölgesinde doğduğu ve gençliğini burada geçirdiğinde herhangi bir tartışma yoktur.

2- İsmi ve Künyesi:

Nisbesine bakılarak Mısır'lı olduğu zannedilen Niyâzî-i Mısırî'nin, Kamusu'l-A'lâm'da,⁹ asıl adının Mehmed olduğu yazılıdır. Nakşibendiye tarîkatı müntesiblerinden olan babası Ali Çelebî, oğlunun da kendisi gibi Nakşî olmasını istemişse de o, doğu illerine çıktığı seyâhatte (Diyarbakır, Urfa, Mardin, Bağdad, Kerbelâ) son durağı olan Mısır'da Kâdiriyye tarîkatına intisab etmiştir.¹⁰

Bazı kaynaklar onu sırf Niyâzî-i Mısırî olarak anarken, bazı risâlelerde Niyâzî-i Mısırî Muhammed b. Ali el-Malatî diye zikrolunur. Bazen de Niyâzî-i Mısırî Hanevî Halvetî diye de anıldığına şahit olduk.

Bu son nisbesi, onun doğum yeri olan Malatya'da öğrenim çağında iken Halvetî şeyhi Malatya'lı Hüseyin'e intisâbından dolayıdır.¹¹ Diğer yönden kendisi Hanevî mezhebine tâbidir.

Onun Mısırî lâkâbına gelince, dört yıl Mısır'da ikâmet etmesi cihetiyledir.

3- Tahsîli, Tarîkata İntisâbı ve Şeyhlik Dönemi:

İlk olarak Malatya'da gelenekler gereğince babası onu Halvetiyye Şeyhi Malatya'lı Şeyh Hüseyin'in yanına vererek buraya intisab etti. (1638-1639) yıllarında Niyâzî, bilgi ve tecrübelerini artırmak için seyahate çıktı. Diyarbakır, Urfa, Mardin, Bağdat, Kerbelâ ve Kâhire'ye giderek burada zamânın ünlü âlimleriyle tanıştı. Uzun süre (yaklaşık dört yıl) Mısır'da kaldı. Burada Halvetiyye tarîkatının "Mısriyye" kolunu kurdu. Otuz yaşlarında iken şeyhinden icâzet alarak (1646)'da İstanbul'a döndü. Bu seyahati sırasında her yerde tanındı.¹² İstanbul'a döndüğünde Sokullu Mehmed Paşa'nın Kadırga'daki Câmîînin bir hücreğine yerleşmiştir. (Bu hücre, yakın

⁹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, IV, İst. 1316 h.

¹⁰ Bk. Gölpınarlı, A., Niyâzî-i Mısırî, *Şarkiyat Mec.*, VII (1972)' den ayrı bas. s. 183 İst. Ed. Fak. Bas.

¹¹ *Türkiyat Mecmuası*, Karahan, A. Kadir, c. 19, İst. 1977-79-80, s. 93.

¹² Bk. Türk Kült. Ar., Güzel, Abdurrahman mak. XVII-XXI/1-2, 1979-1993 Ank.

zamana kadar, bilhassa Halvetiyye'nin Mısıriyye (Niyâziyye) kolu mensupları ve genellikle Mısır'ı sevenler tarafından "Mısır hücresi" diye anılır ve ziyaret edilir.)

Bir müddet sonra Bursa'ya giden ve bazı vakit Câmî-i Kebîr yanındaki medresede oturan Niyâzî, gördüğü bir rüya üzerine Uşâk'a gidip Ümmî Sînân (1067h./4657) halîfelerinden Seyh Muhammed'e intisab ediyor. Bu sıralarda Halvetiyye'den Ümmî Sînân Uşâk'a geliyor ve Mısır'ın Bursa'daki rüyasını keşf edince, Mısır, 1057 (1647)'de Ümmî Sînân'a intisab ederek tecdid-i biât ediyor. Bunun:

"İşk'im meydana ben kaana geldim
Şevkin odına hoş yana geldim."

matlâlı şüriyle bildiriyor.

Ümmî Sînân, Niyâzi'ye hilâfet verip Uşâk'a gönderiyor. Uşâk'ta Seyh Mehmed'le buluşuyor. onun münâsib görmesiyle Karahisar'ın Çal kazasında hocalık yapıyor. Kütahya'lıların bir şeyh istemesi üzerine Seyh Mehmed, Niyâzi'yi gönderiyor. Bu arada Ümmî Sînân vefat ediyor.

Bursa'ya dönen Niyâzî, Hacı Mustafa adlı birinin kızıyla evleniyor. Bu evlilikten bir erkek, bir kız çocuğu oluyor.¹³

4- Semâ ve Devrâna Karşı Tutumlar ve Niyâzi-i Mısıri:

Yıl (1077/1666). Bu sıralarda yönetime semâ, zikir ve devrânı men ediyor. Buna rağmen Edirne'de kâdir Şeyhi, Bursa'da Esref-zâde Seyyid Şerafeddin ve halveti Niyâzî, vaazlarında, bu zikre karşı çıkan Vâni'nin (1096h/1685) açık bir şekilde aleyhinde bulunuyor ve "Zikrullah'ta Vâni olmayın" demekten çekinmiyor.¹⁴

13 Gölpinarlı, A. Baki, a.g.e. s. 183-184.
14 Gölpinarlı, A. Baki, a.g.e. s. 184.

5- Niyâzî-i Mısrî'nin Sürgünleri, “Cifr” olayı ve Vefâtı:

Niyâzî-i Mısrî, tasavvuf dünyasında, şâirlik ve mutasavvıflığının yanı sıra, enteresan fikirleriyle de her dönemde tartışıla gelmiş, kelimenin tam anlamıyla “nev-i şahsına münhasır” bir zattır.

Onun cifr ilmiyle uğraşması, buna dayanarak geleceğe âit bazı tespitler yapması, Hz. Peygamber'in torunları olması sebebiyle Hasan ve Hüseyin'in bir nevi nebi olduklarını düşünmesi¹⁵ ki, bunu Hz. Peygamber'in son Peygamber olduğu hadîsini farklı yorumlayarak yapmıştır, ayrıca veliliğin, Peygamberliğin kırk cüzünden biri görüşüne istinâden kendisini “Mesîh” görmesi ve vahdet-i vücûd nazâriyesi sebebiyle zamanın ‘İstanbul’daki) otoritesiyle ters düşerek ilk sürgün yeri olan “Rodos”a sürülmüştür (1673). Bu saydığımız sebeplerden olacak ki onun “mertebe-i cünuna” vardığı söylenmiştir.

1767’da Limnî’ye sürülen Mısrî, 1691 yılına kadar burada kaldı. Nemçe muharebesi sebebiyle siyâsi otoriteyle ters düşen Niyâzî, ikinci kez (1693)’te tekrar Limni’ye sürülmüş, (1694)’te yetmiş sekiz yaşında vefat etmiştir. Zehirlenerek öldürüldüğü bilgisi kesin olmayıp bir ihtimâl konusudur.

Bursalı Belîğ İsmâîl (1172h./1759) Niyâzî’nin vefâtı için aşağıdaki tarihi düşmüştür.

Kutb-i âlem Hazret-i Mısrî efendi menzilin
Tekyegâh-i arsa-i me’vâda ihraz eyledi
Düştü çar etrâfa mâtem dîdiler târihini
Rûh-i Mısrî mahfel-i âliye pervâz eyledi.

Bursalı Naîm:

Kutb-i sipihr-i irfân gavs-i zemâne Mısrî
Rihlet edüp fenâdan mülk-i bekâyâ göçti.
Ayak çeküp yurdu el bu meclis-i cihândan
Cennette kevser içti hûr-i cinânı kaçtı

¹⁵ Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısrî*, T.D.V. Yay. Ank. 1994, s. 13.

Pervâz idince Adn'e didim Naîm tarih
Cân-ı azîz-i Mısırî bir kumru gibi uçu.

Hasib (1166h./1753) de şu tarihi söylemiştir:

Mazhar-ı feyz-i tarîkat kâşif-i sırr-ı ilâh
Mürşid-i ehl-i hakikat ârif-i pür intibâh
Ömrîni takvâ-i zikrullâh ile etti temâm
Cây-i âsâyîş değildir bildi kim bu hânkâh
Tekke-gâh-i âlemi Mısır-i teni terk eyleyüp
Âlem-i lâhûta gitti şevk ile bî iştibâh
Dâi-yi pür şevki Hâsib söyledi tarihini
Eyledi Mısırî efendi kasr-ı Adn'i câygâh.¹⁶

Bu mısralardan onun (1105h./1694m.) tarihinde vefât ettiği kesinlik kazanmaktadır.

6- Niyâzî-i Mısırî'nin İlmî ve Edebî Şahsiyeti:

17. asır, bir önceki asra göre “ilmî” yönden durgun geçmiştir. Çünkü 16. asırda Zenbilili Ali Efendi (1525), İbn Kemâl (1533), Ebussuud Efendi (1574) gibi alimler çıkmamıştır. Buna karşılık “edebî” yönden bir olgunlaşma mevcuttur. Bu olgunlaşmanın başını Niyâzî-i Mısırî çekerken Aziz Mahmûd Hüdâyî (1628) ve İsmâîl-i Ankaravî gibi şahsiyetler mümtâz eserler vücûda getirmişlerdir.

Niyâzî'nin kaleme aldığı manzumelerin, genellikle tasavvufa ilişkin ve öğretici, eğitici nitelikte olduğu göze çarpar. Aruz vezniyle yazdıklarından Nesîmi ile Fuzûlî'nin, hece vezniyle yazdıklarında Yunus Emre'nin etkisini taşıdığı, Gölpınarlı tarafından ortaya konmaktadır. Düzyazı ile yazdıklarında ise inşa san'atından çok, konuşma dilinin ağırlıkta olduğu görülür.

El yazması mecmuası ile divânı haricinde, Niyâzî'nin onsekiz eseri bulunmaktadır. Bu sayıyı Bursalı Mehmet Tahir “Osmanlı Müellifleri” kitabında, Onüç indirmektedir.

¹⁶ Gölpınarlı, A. Baki, a.g.e., s. 185-186.

Kitapları arasında, **Risâletü't-Tevhid, Şerh-i Esmâü'l-Hüsnâ, Şerh-i Nutk-u Yunus Emre, Tefsîr-i Fâtîha-i Şerîfe** sayılabilir.

Osmanlı döneminde yazılan divanların çokluğu bilinen bir gerçektir. Mısırî'nin **Dîvan**'ı ise bunlardan en çok sevilenlerinin başında gelir. "İlmihal-i tarîkat" diye tanınan **Divan**'ı eski ve yeni harflerle pek çok defa basılmış ve melâmilerin piri Muhammed Nuru'l-Arabi tarafından şerhedilmiştir.¹⁷

Onun, **Mevâidu'l-İrfan** (İrfan Sofraları) isimli eseri **Divan**'ından sonraki en meşhur kitabıdır. bu kitab, tasavvufî konuların yanı sıra, hatıraları da anlatan yetmişbir sofradan ibarettir. Bu eseri de günümüz türkçesiyel basılmıştır.

Niyâzî-i Mısırî'nin ehemmiyetle üzerinde durduğu bir risâlesi olan "**Risâl-i Devriye-i Arşîye**"de, birinci kısım arzın oniki burcu (gezegen) üzerine devrini, burcların özelliklerini, onların hareketinden ve işlerinden sorumlu meleklerden bahseder. İkinci kısımda; âhiret, kıyâmet, bedenlerin haşrinin keyfiyeti anlatılırken, üçüncü kısım, kıyamet alâmetlerinin tezâhüründen, dördüncü kısım ise büyük kıyâmetten ve ruhların Allâh'ın irâdesine teslim oluşundan bahsetmektedir.

7-Niyâzî-i Mısırî'nin Tesirleri ve Ona Karşı Tepkiler:

Ortaya koyduğu fikirleri sebebiyle "mertebe-i cünûn"a vardığı söylenen Niyâzî, sadece medrese ve saray mensupları ile değil, tekke mensuplarıyla da ters düştüğü vâki'dir.

Onu tenkid edelerin başında **Dîvan** sahibi tasavvufî şairlerden olan İsmail Hakkı Bursevî gelmektedir. Onun tenkîdi, Mısırî'nin "sırrı" ifşâ etmesi, söylenmemesi gerekli tasavvufî konuları etrafındakilere açmasıdır.

Bu arada belirtmekte fayda var ki, A. Baki Gölpınarlı Üstâd'ın Niyâzî-i Mısırî yazısında, "Millet Kütüphanesi Nu. 742'de" var olduğunu belirttiği "Hakkı" muhlaslı (İsmail Hakkı Bursevî olarak tahmin edilen) Mısırî'yi yeren risâleye araştırmalarımızda rastlayamadık. Zannımızca bu risâle, Süleymâniye kütüphanesinde olup tasnif karışıklığı sebebiyle karşımıza çıkmamaktadır. Bulunduğu takdirde bilgilenmeyi ümid ederiz.

¹⁷ Kara, Mustafa, a.g.e., s. 21.

Onu tankid eden biri de arkadaşı Mehmet Nazmî'dir. Nazmî, arkadaşı Niyâzî'ye "mehdî" düşüncesinin yanlışlığını anlatıp, bu düşüncenin vehim ve hayâlden ibaret olduğunu söylemiş, ertesi gün Niyâzî şu beyitleri dile getirmiştir:

"Ne Mısrîyem ne Mehdîyem ne İsayem ne hod insan
Bu yanan daimi şem'in veli pervanesiyem ben."

Fakat bu ifadeleri de onu riyaset sevdasından vaz geçirememiştir.¹⁸

Tenkid edenlerin yanı sıra çok sayıda sevenleri ve tesiri altında kalanları da vardır. O sadece Mısrîye ve Halvetiye'de bilinen bir sûfi olmayıp, onun şöhreti, kendi sınırlarını aşmış, eserleriyle asırlar boyunca her kesimden ve herkese hitap edebilmiştir.

8- Niyâzî-İ Mısrî'nin Bestelenmiş İlâhîleri

Türk Tasavvuf Musikîsinde "ilâhî" formundaki eserlere baktığımızda, en fazla Yunus Emre'nin güftelerine rastlamamızın yanı sıra Niyâzî-i Mısrî'nin şiirlerinin Yunus'tan sonra çok sayıda bestekâr tarafından bestelendiğine şahit olduk. Bu bestekârlar, genellikle Mısrî'nin tekke arkadaşları olmakla birlikte, çeşitli tarîkat mensubları da kendi hâlet-i rûhiyelerini yansıtan bu şiirleri besteleyerek, yüzyıllardır büyük bir zevk ve şevk ile zikir meclislerinde onun şiirleriyle ilâhî neşveye râm olmuşlardır.

Yusuf ÖMÜRLÜ tarafından neşredilen A. Rıza ŞENGEL ve A. Kadir TÖRE'ye ait 9 ciltlik koleksiyonda bulunan ilâhîlerden Niyâzî-i Mısrî'ye ait olanları aşağıda çıkarılmıştır.

- 1- Aç gözün dildâra bak ref' oldu yüzünden nikab. (Bestenigâr Cumhur ilâhî), İst. 1996, IX/56.
- 2- Ahvâl-i serencâmım bu sâte erince. (Muhayyer) A. Töre, İst. 1985, VI/149.
- 3- Aşkın meyine ben kana geldim. (Şevk-u Tarab ilâhî), İst. 1991, VIII/78.
- 4- Bakıp cemâl-i yâre. (Acemaşirân Cumhur ilâhî), B: Ali Şiruganî Dede, İst. 1991, VIII/71.

¹⁸ Bk. Kara, Mustafa, a.g.e., s. 47-53.

- 5- Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamu. (Hicâz-Âşiran ilâhî), İst. 1991, VIII/16.
- 6- Bir yüze düş oldu gözüm yüz bin onun dîvânesi. (Hüseynî, Cumhur ilâhî) B: Tosunzâde Hüseyin Ef., İst. 1985, VI/40.
- 7- Bulan özünü gören yüzünü. (Evc) B: İzzettin Ef., İst. 1989, VII/129.
- 8- Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu. (Sâzkâr-Mâye ilâhî), İst. 1991, VIII/158.
- 9- Can yine bülbül oldu. (Nevâ Uşşak) Beyâtî. Bk. III/152.
- 10- Çün sana gönlüm, mübtelâ düştü. (Gülizar ilâhî), B: Hafız Post, İst. 1985, VI/126.
- 11- Derd-i Hakk'a tâlib ol. (Ferahnâk ilâhî), İst. 1989, VII/140.
- 12- Derman arardım derdime derdim bana derman imiş. (Acemaşiran ilâhî), B: İ. Hakkı Bey, İst. 1991, VIII/72.
- 13- Derman arardım derdime derdim bana derman imiş. (Acemaşiran ilâhî), İst. 1991, VIII/62.
- 14- Derman arardım derdime, derdim bana dermân imiş. (Nühüft ilâhî), İst. 1996, IX/40.
- 15- Derviş olan kişinin sözleri umrân olur. (B: Dede Ef.) (Tebriz Haveran) Bk. I/120.
- 16- Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola. (Evç, Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/98.
- 17- Doğdu ol sadr-ı risâlet bastı arş üzre kadem. (Hüzzam ilâhî) B: Abdülkadir Bey, İst. 1984, V/136.
- 18- Doğdu ol sadr-ı risâlet bastı arş üzre kadem. (Irak Tevşih), B: Şeyh Münif Ef., İst. 1989, VII/81.
- 19- Doğdu ol sadr-ı risâlet bastı arş üzre kadem. (Şevk-u Tarab ilâhî), B: Seyyid A. Kâdir Bey, İst. 1991, VIII/82.
- 20- Es-Salâ her kim gelir bâzâr-ı aşka es-ssalâ. (Bestenigâr Cumhur ilâhî), İst. 1996, IX/60.
- 21- Ey bülbül-i şeydâ yine efgâna mı geldin. (Hüzzâm ilâhî) B: Seyyid Abdülkadir Bey, İst. 1984, V/144.
- 22- Ey garib bülbül diyârın kandedir. (Gülzâr Cumhur ilâhî), B: Eyyûbî Derviş Ali Rıza Bey, İst. 1985, VI/120.

- 23- Ey garib bülbül diyârın kandedir. (Hicâz) B: Nayî Şeyh Ali Rıza Bey, İst. 1982, IV/58.
- 24- Ey Gönül gel, gayrıdan geç, aşka eyle iktidâ. (Bi Hopçavuşoğlu): Beyâtî (ilâhî), Bk. III/122.
- 25- Ey Gönül gûş eyle gel âşıkların güftârını. (Sûz-i Dil) B: İsmail Dede Ef., İst. 1989, VII/10.
- 26- Ey kerim Allâh ey ganî sultan. (Evc, Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/116.
- 27- Ey sanem n'oldu câna kaskin var. (Evc, Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/117.
- 28- Ey tarîkat erleri ey hakikat pirleri. (Evc, Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/96.
- 29- Gönülleri doldurur erenlerin halveti. (Şedd-i Araban), B: Hoca Fehmi Ef., İst. 1996, IX/26.
- 30- Gözlerini n'oldu bîdâr eyledin. (Sabâ) II/109.
- 31- Gülmüdür bülbülmüdür şol zar ü efgan eyleyen. (Mâhur) Bk. I/163.
- 32- Gülmüdür bülbülmüdür şol zar ü efgan eyleyen. (Pençgâh, Cumhur ilâhî) B: Çalâkzâde Şeyh Mustafa Ef. Bk. I/132.
- 33- Habs için geldi gelip ıtlâk ile ferman bana. (Segâh Cumhur ilâhî), B: Akbaba İmamı Mehmed Ef., İst. 1984, V/13.
- 34- Hakk'ı seven âşıkların eğlencesi tevhîd olur. (Hüseynî ilâhî), İst. 1996, IX/228.
- 35- Hakk'ı seven âşıkların eğlencesi tevhîd olur. (Nühüft ilâhî), B: Bolâhenk Nûri Bey, İst. 1996, IX/34.
- 36- Her yeri hüsnün gülistân eylemiş. (Yegah), B: Abdülkâdir Bey, İst. 1996, IX/12.
- 37- İlim bahr-i vücûd esdâfının dürdânesiyem ben. (Evc, Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/94.
- 38- İnle ey dertli gönül inile. (Zirgüleli Hicâz) B: Dellâlzâde İsm. Ef., İst. 1982, IV/126.
- 39- Kalbini bâğ-ı cihan et ravza-i tevhîd ile. (Acemaşiran ilâhî), İst. 1991, VIII/47.
- 40- Kandedir cehl ile zulmet nefs-i sübânındadır. (Sabâ, Cumhur ilâhî) II/97.
- 41- Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhın yolu. (Muhayyer-Sünbüle Cumhur ilâhî), İst. 1985, VI/162.
- 42- Kıldan ince ve kılıçtan keskin ol şâhin yolu. (Hüseynî Âşirân Cumhur ilâhî), İst. 1985, VI/106.

- 43- Ol cihânın fahrinin sırrına kurbân olayım. (Acemaşiran, Teşvih), B: İ. Hakkı Bey, İst. 1991, VIII.
- 44- Padişâhâ aşkını hum-hâne kıl. (Bestenigâr), B: Hoca Fehmi Ef., İst. 1996, IX/84.
- 45- Tâlib-i Hakk'ın devâsı dert dūr sermâyesi. (Beste-İsfahan Cumhur ilâhî), İst. 1989, VII/30.
- 46- Tâlib-i Hakk'ın devâsı dert dūr sermâyesi. (Irak, Cumhur ilâhî), B: Şeyh Osman, İst. 1989, VII/52.
- 47- Yine firkat nârına yandı cihan. (Acemaşiran ilâhî), İst. 1991, VIII/42.
- 48- Yine firkat nârına yandı cihan. (B: Muallim İsmail Hakkı Bey. (Sabâ) II/112.
- 49- Yine firkat nârına yandı cihan. (Bestenigâr), B: A. Kâdir Bey, İst. 1996, IX/70.
- 50- Yine firkat nârına yandı cihan. (Segâh Ramazan ilâhîsi) B: Abdülkadir Bey, İst. 1984, V/38.
- 51- Zâhida sûret gözetme içeri gir chana bak. (Irak), B: III. Selim, İst. 1989, VII/77.
- 52- Zâhidâ suret gözetme içeri gir câna bak. (Irak ilâhî), İst. 1996, IX/217.
- 53- Zühdünü ko aşka düş ehl-i cinân etsin seni. (Hüseynî, Gülşenîlerin Kelime-i Tevhîd ilâhisi), İst. 1985, VI/66.
- 54- Zühdünü ko aşka düş ehl-i cinân etsin seni. (İsfahân), İst. 1982, IV/12.

Not: Eser Kubbealtı Akademisi Neşriyatı'dır.

Türk musikisi tarihinin en büyük bestekârı diye nitelenen Hüseyin Sadettin Arel'in (ö. 1955) Mısır'den bestelediği şiirlerin ilk mısraları ise şöyledir:

- 1- Aşkın meyine ben kana geldim.
- 2- Bahr içinde katreyim bahr oldu hayran bana.
- 3- Ben Sanırdım alem içre hiç bana yer kalmadı.
- 4- Canane görünür bana canâ, neye baksam.
- 5- Derd-i Hakka talib ol, dermana erem der isen.
- 6- Derman aradım derdime derdim bana derman imiş.
- 7- Ey derde derman isteyen yetmez mi dert renman sana.
- 8- Gül müdür bülbül müdür şol zar u efgan eyleyen.
- 9- Kalbini bağ-ı cinan et ravza-i tevhid ile.
- 10- Vasıl olmaz kimse Hakka cümleden dūr olmadan.¹⁹

¹⁹ Bk. Kara, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, T.D.Vakfı Neşr., s. 62, Ankara 1994.

II. NİYÂZÎ-İ MISRÎ'NİN RİSÂLE FÎ DEVRÂNÎ'S-SÛFİYYE'Sİ

Niyâzî-i Mısrî'nin, Devrân Risâlesi, Hâk âşıkının gıdası olarak gördüğü semâ ve devrânı çirkin, boş bir iş gibi anlamaya çalışan konunun muâırızlarına karşı, onların delîllerini yine Kur'ân, Hadîs, sahâbe ve evliyâullâh yanı sıra mezheb imamlarının görüşleriyle çürütmeye çalıştığı bir risâledir.

Devrinin (17.yy) renkli bir sûfî şahsiyeti olan Niyâzî, dönemin siyâsi otoritesinin zikir ve semâ meclislerini yasak etmesine karşı, kendisinin tekkede buna devam etmesi, onun açık bir şekilde bu fikir cereyânıyla mücâdele meydanına çıktığını göstermiştir.

Genellikle fakîhlerin çıkarttığı bu tartışma sonucu kaleme aldığı Devrân Risâlesi, 157-B/187-B 30 varak olup, risâlenin son 7 varakı semâ ve devrân hâricinde tasavvuf ehlinin özelliklerinden bahsetmektedir. Genellikle arapça olan bu risâleyi tercüme etmeye çalıştık, Osmanlıca kısımlarını ise elimizden geldiğince doğru telâffuz edip, doğru yazmaya özen gösterdik.

A- Risâle fî Devrânî's-Sûfiyye'nin yazma nüshaları:

Süleymâniye Kütüphanesi Pertev Paşa bölümü 620 numarada kayıtlı olan bu nüsha ne zaman ve kim tarafından istinsah edildiği belirtilmemiştir. Esas aldığımız bu nüsha 157-B/187-B 30 varaktır. Güzel bir “nesih” yazı ile nohûdî beyaz kağıt üzerine yazılmış olan bu eserin, konunun tartışmalarını gözönünde bulundurarak 1650'den sonra yazıldığını tahmin etmekteyiz.

Eserin görebildiğimiz diğer 2 yazma nüshaları şunlardır:

- 1- İ. Hakkı Konyalı Kütüphanesi, 455 No (Risâle fî Hak Devrân) (Nesih)
- 2- Süleymâniye Kütüphanesi, Hâşim P. Bl. 31 No (Turûk-u Âliyenin Zikir ve Ayinini Men Ris.) (Rika')

B- Eserin Muhtevâsı

Risâle fî hakki'd-Devrân Risâlesi orijinal nüshada bölümlere ayrılmamıştır. Biz bu çalışmada tercümemizi bitirdikten hemen sonra, risâleyi bölümlere ayırarak başlıklar koyduk.

Bizim tasnifimize göre risâlenin ilk kısmı, hakîkî ilim erbâbının meziyetlerini, onları anlayıp, faydalanabilmek için bâzı vasıflara hâiz olunması gerektiğini ve kısır düşünceli insanların hem kendilerine hem de başkalarına zararı dokunabileceğini önemle işâret ediyor.

Bu girişten sonra “bâzı ulemâ” diyerek sözettiği ilmin nazarına göre amel etmeyi esas edinmiş fakîhleri, edep dâiresinde yapılan semâî harâm saydıklarını ve bunun ne kadar yanlış bir düşünce tarzı olduğunu söyleyip konuyu Kur’ân, hadîs, kıyâs ve evliyâullâh’ın düşünceleriyle ortaya koyar.

Hiçbir şart ve kayda bağlanmadan raksın ulu orta yapılmasına karşı olan müellif, şöyle der:

“Lâkin onların bazıları huşu’ olan zikir ibadetinde edepten çıkıyorlar. Onlar (semâ ve raks) oynamadan men’ edilmeseler bile bundan kaçınmaları gerekir. Kötülükten nehy edenler, bunların bazıları (eğlence türü) oynama sınırına kast eder de, onu sevk eden şevk olmaksızın, bilerek (bu hâle) ulaşırsa o zaman onları men’ etmeleri gerekir.”

Müellif, Kitab ve Sünnetin kesin olarak “harâmdır” demediği bir şeye “harâmdır” demenin dînen çok sakıncalı olduğunu söylüyor ve Allâh dostlarının yapmış oldukları semâyâ karşı çıkmanın, evliyâullâh’a karşı gelmek olduğunu, evliyâullâh’a karşı gelmenin ise Allâh’a karşı gelmekle eş mâna taşıdığını belirtmek bu sözünü de “her kim benim velî (kuluma) düşmanlık ederse, bana apaçık bir savaş açmış olur”²⁰ hadîs-i kutsî ile desteklemeye çalışıyor.

Mûsikî ve semâ risâlelerini kaleme alan bütün müelliflerde olduğu gibi, bu risâlede de şiire temas eden müellif, semânın ayrılmaz bir parçasının (et, kemik misâli) şiir olduğunu, Hz. Peygamber’in ise güzel şiiri, “Arabın söylediği sözün en doğrusu

Lebîd'in söylediği (Allâh'ın dışındaki her şey bâtildir, zevâle mahkumdur) sözüdür”²¹ hadîsiyle övdüğüne dikkat çekerek, “söylenen şiir harâm bir kelime taşımadığı müddetçe câizdir, harâm değildir” sonucuna ulaşıyor. Buradan da hareketle semânın güzel şiirden muhtevî olduğunu, bunun da bir sakıncasının bulunmaması gerektiğini söylüyor ve ekliyor, “Peygamberimiz hayatında şiir meclislerinde bulundu, vefâtından sonra da hulefâ-i râşidin zamanında ve sonraları da şiir yazıldı ve dinlendi.”

Müellifimiz “tegannî” ve “güzel ses” konusunda ise şu hadîsleri mesned olarak kullanıyor: “Her kim Kur’ân’da tegannî yapmazsa, o bizden değildir.”²² Ebû Mûsâ el-Eş’ârî için, “Andolsun ki sana Âli Dâvûd (a.s)’un neylerinden bir ney verildi.”²³ Bu hadîslerden yola çıkarak şu sonuca varıyor: “Öyle ise semâ ve tegannînin helâllîği sâbitleşti. Semâ ve şiiri tegannî ile söyleme, içerisinde fâsıklık ve günah bir şey zikredilmediği müddetçe, bunu yapana dînen hiçbir mahzûr yoktur.”

Semâ ve devrân esnâsında yapılan bir takım hareketlerin, eğlence ortamındaki oyunlara benzetilmesinin de çok yanlış olduğuna değinen müellif, “bu (semâ yapan) topluluğun bu hareketleriyle kadınlara benzemeyi istemedikleri ortadadır” diyerek bu iddiayı çirkin karşılıyor ve ekliyor “onları âdet hâline gelen hareketleri (eğlence türü) raks değildir.

Semâ, tevâcüd (Hakk’ın tecellisini isteme) ve vecd (Hâk’dan kalbe gelen tecellî) gibi klasik semâ risâlelerinin tümünde bahsedilen konuya bağlayarak şunları söylüyor: “Her kimin semâ ve devr hâlinde tevâcüd ve vecdin elde edilmesine çalışmak gibi iyi bir niyeti olursa veya hareketi şevkin gâlib gelmesinden ötürü ise, onun semâ ve hareketi mendubdur.”

Semâ yapan kişinin dikkat etmesi gereken en ömenli şeyin “riyâ”dan kaçınmak olduğunu belirten müellif, ehliyetsiz insanların bu fiili (semâyı) yapmamalarını, yapanların da bunu terketmesi gerektiğini söylüyor ve devam ediyor: “Eğer bu semâ yapanlar, riyâyı helâl ve câiz olduğunu iddia ederse, harâm olduğu (bir çok hadîsle) sabit olması sebebiyle kâfir olur. Lâkin bu tip insanlar da semâ yapanların arasında çok az, belki de yoktur.”

21 Buhârî, *Menâkibu’l-Ensâr*, 26; *Edeb*, 90; *Rikâk*, 29; Müslim, *Şi’r*, 2-6; Tirmizî, *Edeb*, 70; İbn Mâce, *Edeb*, 41.

22 Ebû Dâvûd, I/339.

23 Buhârî, *Menâkibu’l-Ensâr*; Müslim, *Salâtu’l-Müsâfirîn*, I/546; Nesâî, *İftitah*, II/140; İbn Mâce, *Salât kitabı*.

Müellif daha sonra, 16.yy. şeyhü'l-İslâmlarından olan Ebu's-Suûd Efendî²⁴ başta olmak üzere Şâm-ı Şerîf Müftüsü Muhammed b. El-Kurbî Es'ad Efendi, Efdâlzâde, Abdülkerim el-Mısrî, *Sîracu'l-Belkânî*, *Dürretü'l-Fıkıh* müellifi Kemâl Paşa, Hamîduddîn, Şeyhu'l-İslâm Ali Çelebî gibi âlimlerin semâ ve raks hakkında sorulan suallere verdikleri fetvâlarını bir bir ortaya koyar. Bunlardan bir kaçı şöyledir:

Mes'ele: Zeyd vecd ile zikrullah ederken, Amr Zeyd'e, niçin edersin, câiz değildir, âsim olursun dese, mezbûr Amr'e şer'ân ne lâzım olur?

El-Cevâb: İbn-i Mes'ûd (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre Allâh-ü Teâlâ'nın şu sözünde "Allâh'ı oturturken ve ayakta iken ve yanlarınız üzere zikredildiniz"²⁵ ya'ni hasta ve sıhhatli iken, gece ve gündüz, gizli ve açık, hareket ve sükûnda ve bütün durumlar üzerine iktizâ eder. Sence ol zâkîr âsim olmaz. Amr'a ta'zîr şedîd ve salâha gelince, teşdîd âzım olur. (Ketebehû Muhammed el-Fakîr).

Mes'ele: Sûfiyyûn bir yerde cem' olunca, halka-i zikîrde vecd'e gelib semâ ve devrân eylese şer'an men' lâzım gelir mi?

El-Cevâb: Ehlinde semâ men' olunmaz. Gâfilîn olunca men' lâzım gelir. (Ketebehû'l-Fakîr Ebû's-Suûd afâ anhü)'.

Müellif bu risâlesinde, Alaüddin et-Türkistânî'nin *Semâ Risâlesi*'nden alıntılar yaparak, yer yer Suyûtî'nin *Fetâvâü'l-Hadîsiyye* kitabından, İmâm-ı Gazzâlî'nin *el-Vasît*'inden, Mevlevî İsmâil Efendi'nin *Huccetü's-Semâ*'ından, Kemâl Paşa'nın *Dürretü'l-Fıkıh*'ından da istifâde eder.

Âriflerin ve sülûk ehlinin semâının gerekli olduğunu söyleyen müellif bu konuda da şöyle söylüyor: "Semâın ruhsatına gelince; vakitleri işlerin en güzeline sarfeden âriflerin semâ ve zikir anında dini emirlerden zikir olunmasıdır. Sülûk ehli kendi nefislerini çirkin hallerden zabt etmeye mâliktirler. Onlar Allâh'dan başkasını işitmez, allâh'tan başkasına müştak değildirler. Allâh'ı zikrettiklerinde kurtulurlar, O'nu bulduklarında sayha atar (bağırır)lar. Ona şâhit olduklarında rahat bulurlar, Allâh'a kurbîyetle yavaş yavaş huzur ona aktığında (sanevî) şeyâhate çıkarlar. Onlar üzerine vecd galebe çaldığında, coşkuları sebebiyle mevârid (ilâhî aşk kaynağı) den

24 Ebu's-Suûd Efendi'nin semâ ve raks hakkındaki fetvâlarını kendi el yazmasıyla Süleymâniye Kütüphanesi, Harput Koleksiyonu 283 Noda (15a-18b v.) mevcuttur.

25 Nisa, 103.

içmek istediler. Onlar ilâhî tarîkatlerden bir tarîkattır. Onlar (bu fiilden) bir hâz aldılar ve (Allâh'a) yöneldiler. Onlardan bir kısmı lütûf olarak parlak ışıltılardan, göz kamaştıran bir ışık oldu, hayretler içinde kaldı ve (lezzet aldığı bu hâlden) bitab düştü. Onlardan bir kısmında kurbiyet belirince, üstlerine bir sevgi muttali' oldu ve böylece kendilerinden geçip, gaybet ve sekr (kendinden geçip, mest olmak) hâline girdiler.”

Müellif bu satırlarla semâ ve devrân psikolojisini çok güzel bir şekilde özetlemiş oluyor.

a- Müellifin semâ ve devrâna ait âyetler:

- 1- “Ayaklarımı yere, gerektiği üzere vururlar”²⁶
- 2- “Allâh'ı otururken ve ayakta iken, yanlarınız üzere zikrediniz”²⁷
- 3- “Ayağımı yere vur”²⁸

b- Hadislerle semâ ve Devrâna Delîlleri:

- 1- “Ey Ebâ Mûsâ, andolsunki sana Âli Dâvûd'un neylerinden bir ney verildi.”²⁹
- 2- “Arabın söylediği sözün en doğrusu Lebîd'in söylediği, (Allâh'ın dışındaki her şey bâtıldır. Şüphesiz bütün ni'metler zevâle mahkumdur) şiiridir”³⁰
- 3- “Her kim Kur'ân'da tegannî yapmazsa, o bizden değildir”³¹
- 4- Hz. Aişe'den bir rivâyetle: “Bir bayram günü evinde ensârın câriyelerinden ikisi def çalıp arap geleneklerinden “Buas” şarkılarını okurken, Hz. Peygamber yüzünü onlardan çevirip serîrine uzanmış, elbisesine bürünmüş yatıyorken bu esnada Ebû Bekri (kızının) odasına girdi ve kızlarını azarladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber yüzünü ona dönüp: “Bırak onları Yâ Ebâ Bekir! Her kavmin bir bayramı vardır. Bugün de bizim bayramımızdır.”³²

- 5- “Küçük cihaddan, bugün büyük cihâda döndük”³³

26 Âli İmrân, 191.

27 Nisa, 103.

28 Sâd, 42.

29 Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*; Müslim, *K. Salâti'l-Musâfirîn*, I/546; Nesâî, *K. İftitâh*, II/140; İbn Mâce, *K. İkâmeti's-Salât*; Dârimî, *Kutâbu's-Salât*; Ahmed, *Musned*, II/354-369-450.

30 Buhârî, *Menâkibu'l-Ensâr*, 26; *Edeb*, 90; *Rikak*, 29; Müslim, *Şi'r*, 2-6; Tirmizî, *Edeb*, 70; İbn Mâce, *Edeb*, 41; Ahmed, II/248-391-420.

31 Ebû Dâvûd, I/339.

32 Müslim, *İdeyn*, 16; Buhârî, *İdeyn*, 17; *Menâkib*, 15; İbn Hanbel, VI/116, 233.

33 *Kesfu'l-Hafâ*, I/143 (412).

Gazzâlî, İmâmü'l-Sühreverdî, Necmeddin Âye, gibi büyük ulemâların semâi mübah saydıklarına değinen müellif, Hanefî ve Şafiî şeyhyerin ve ulemânın te'lif ettikleri kitapların çoğunda onların bu zikri câiz kılıp, bunun büyük faydası ve menfaati olduğunu açıklamalarıyla, kim bu zikir harâmdır derse sanki onları “harâm işi yapmışlar” gibi ithâm etmeye benzediğine işaret ediyor.

Müellif risâlenin sonunda semâ ve devrâna karşı gelenlerin dinin zâhirine bakan fakihler olduğuna işaret ederek, ledünnî ilim sahiplerini hâsedlemekten ötürü bu fakîhlere, dar görüşlü, dinimizin genişliğini bilmeyen kimseler şeklindeki yorumuyla konuya nokta koyuyor.

RİSÂLE FÎ DEVRÂNİ'S-SÛFİYYE'NİN (Tercümesi)

Niyâzî-i Mısri (Muhammed el-Malatî)

a- [Hakîki İlim Erbâbının Meziyetleri Ve Onları Takip Etmedeki Metod]

Bismillâhirrahmânirrahîm

[157/2] Risâleyi yazılmasından tavsiyem şudur ki; Ey kardeşim! Eğer sen vusûle ermiş sâlihlerden idiysen, sana vasiyet olarak senin zevkin ve şuhûdun yeter. Bu durumda ne benim ne de bir başkasının tavsiyesine senin ihtiyâcın yoktur. Çünkü Allâh (c.c.) sâlihleri kendi katında yüceltir.

Eğer sen gâylene ulaşamayan bir sâlih isen veya gâylene ulaşamayan bir sâlih de değilsen, kavmin kitaplarını mütâlââ etmek ve onların ifâdelerini düşünmekten aman sakın!.. Çünkü bu sana zarâr verir de fayda vermez. Sen sünnetin zâhirini, ehl-i Sünnetin cumhûru (çoğunluğu)nun üzerinde ittifâk ettiği düşünceleri ve Allâh Resûlü'nün istediği şeylere uygun düştüğüne inanmayı al.

Yeniden diriliş, Haşir, mükâfat ve cezâ, cennet ve cehennem, Kitap ve Sünnet'in haber verdiği diğer şeylerin hepsi tümünden hâktır. Onda şüphe yoktur. Her kim şüphe ederse kâfirdir ve ebedî olarak cehennemde kalacaktır.

Sen bu i'tihâdı vasiyet etmeyi, vâsıl olmayan kimseye husûsileştirmekten zannetme ki, vâsıl olan kimsenin i'tikâdı Allâh'ın kendisi üzerinde ilhâm bulunan Resûlüne indirmiş olduğu şeye ve aleyhi's-salât ve's-selâm'ın Allâh tarafından getirmiş olduğu şeye muhâlifdir.

Vâsıl olan kimseden sâdır olan sözler Kitap ve Sünnet'e muhâlif olmaz. Lâkin dar düşünceli kimselerin anlayışları [158/1] onların sözleri ile Kitap ve Sünnet arasında uyuşmayı sağlamadan uzaktır. Çünkü Kitap ve Sünnet mü'mînlerin anlama kapasitesine göredir.

Onların sözleri ise husûsi bir kitle üzerine hâstır. Onların topluluğunda olmayan bir kimsenin haline en uygun olan, sözlerine karşılık (cevap) vermeyi terketmektir.

Sen onların (tasavvuf erbâbının) hâllerini ve sözlerini inkâr etmekten mutlak sûrette sakın, çünkü onların aleyhinde inkârda bulunmak, o kimselerin zevkinden ve vicdân (his)ından mahrûm olmaktır.

Allâh-ü Teâlâ şöyle buyurmuştur:

“Allâh'a iftira atan فمن اظلم ممن افترى على الله كذبا او كذب باياته انه لا يفلح الظالمين ve onun âyetlerini yalanlayandan daha zâlim kim olabilir? Muhakkak ki O, zalimleri felâha erdirmez...”³⁴

Allâh'tan önce ulaştığını ve bildiğini iddia etmek, Allâh'a iftirâ atmaya girer. Kâmil olan velîleri inkâr etmek, Allâh'ın âyetlerinin yalanlayanların içersine girer. Çünkü onlar âyetlerin en büyüğü ve beyyinâtın en mükemmelidir.

Hadîs-i Kutsîde şöyle vârid olmuştur: “Her kim من عادى وليالى فقد بارزنى بالمحاربة benim velî (kuluma) düşmanlık ederse, bana apaçık bir savaş açmış demektir”³⁵.

34 A'râf, 37; Yûnûs, 17.

35 Buhârî, *Rikak*, 38.

Sana, onlara muhabbetle bakmak, onlar hakkında iyi niyetle bulunmak, onların güzel i'tikâdları ve sahîh imanları diğer fîl ve sözlerindeki istikâmeti(ni alman) gerekir.

(Eğer sen bunları yaparsan) umulur ki, onların ilimlerinde ve hallerinde onlara katılırsın.

b- [İlim Sahiplerinin Semâ'ları ve Kur'ân Ve Sünnete Göre Sahih-Fâsık Sema]

Hangi sebepten olursa olsun bazılarının semâ ve hareketleri insanları fitneye sevkettiklerine, bâzılarının semâ meclisleri ve hareketleri, harâm olan raksa nisbet edilmişler, hatta edeple ve saygı ile yapılan raksı dahî bâzı ulemâ fâsık saymış, bâzı âlimler ise onların küfre girdiklerini söylemişlerdir.

Öyleyse hangi fırka doğruya daha yakın; mükâfatı hakettiğini ve hangisinin fâsık, hangisinin küfre girdiğini kısaca açıklayalım.

Derim ki: Semâa gelince [158/2] o hem Kur'ân hem de hadîs dinlemesini içerisine alır. Şüphe yok ki o ikisi (Kur'ân ve hadis dinlemek) bâzı mertebelerde farz bâzı mertebelerde de mendûbtur.

Manzum beyitlerin dinlenmesine gelince onlar Nebî (s.a.v)'den vârid olmuştur. Allâh Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Arabın söylediği sözün en doğrusu Lebîd'in³⁶ söylediği şu şîrdir: "Allâh'ın dışındaki her şey bâtıldır. Şüphesiz bütün ni'metler zâildir". Peygamber Efendimizin (s.a.v) huzûrunda ve O (s.a.v) onların meclislerinde bulunmadığında, hayatında ve vefatından sonra ashâbı tarafından da şîr söylendi, hatta hulefâ-i raşidînden rivâyet olundu. Hz. Ömer (r.a) şöyle buyurmuştur: "Câhiliye şîirlerine yapışın. Çünkü onlarda sizin kitabınızın tefsîri vardır"³⁷. Sahabe ve tâbiîn şîir söylemeleri gizli olmaktan daha zâhir ve sayı bakımından epeycedir. Öyleyse sahabenin şîir söylemesi gösteriyor ki, söylenen şîir harâm bir kelime taşımadığı müddetçe caîzdir, harâm değildir.

36 Lebîd İbni Rebia el-A'mirî sahabilerden olup muhadramundandır. 140 sene yaşadı. Hz. Osman (ra) zamanında vefat etti. Bu şîir kaside-i lâmiyyedendir ve Ebû Hureyre (ra) rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim'de bu hadis zikredilmiştir. Buhârî, *Menâkıbü'l-Ensâr*, 26; *Edep*, 90; *Rikak*, 29; Müslim, *Şi'r*, 2-6; Tirmizî, *Edep*, 70; İbn Mâce, *Edep*, 41; Ahmed, II/248-391-420; *en-Nihâye*, I/136.

37 el-Alûsî, *Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâli'l-Arab*, III/82, 1. tab, 1324h.

Bu açıklamayı yaptıktan sonra güzel sesle tegannîye gelince Allâh Resûlû (s.a.v) onu şu sözüyle câiz kıldı: “Her kim Kur’ân’da tegannî yapmazsa, o bizden değildir”³⁸. O (s.a.v), Ebû Mûsa el-Eş’âri’ye de “Andolsun ki sana Âli Dâvud’un neylerinden bir ney verildi”³⁹ demiştir. Rivâyet olundu ki “güzel ses Dâvud (a.s)’ın mûcizesiydi”.

Öyleyse semâ’ ve tegannînin helâllîği sabitleşti. O ikisini harâm kılan hiçbirşey (rivâyet) yoktur. Bilakis bunun hakkında aynı şekilde eser (hadîs) de vârid oldu. [159/1] O zaman bu ikisinden (semâ ve şîîri tegannî ile söyleme) her birisinde fasıklık ve içerisinde günâh olan bir şey zikredilmediği müddetçe şîîri tegannî ile söyleyenin ve semâ yapının aleyhine hiçbir (mahzûrat) şey yoktur. Lâkin (şarkı) sözü ve semâ için sahîh bir niyet lâzımdır. Öyle ki bu yapılan iş boş söz ve harâm olan çirkin işe dâhil olmasın.

Onların raksa nisbet edilen hareketlerine gelince, o hareketler her ne kadar bazı vakitlerde bir kısım insanlarda olduğu halde raksa benzese bile, bizâtihi raks değildir. Çünkü raks, kıvrırma ve kadınlaşmadır. Bu ikisinde de kasten kadınlara benzeme vardır. Bu topluluğun kadınlara benzemeyi (kıvrırma) ve tehannüs (kadınlaşma)’ü istemediği apaçık bellidir. Lâkin onların bazısı huşu’ olan zikir ibadetinde edepten çıkıyorlar. Onlar (semâ ve raks) oynamadan men’ edilmeseler bile bundan kaçınmaları gerekir. Kötülükten nehy edenler, bunların bazısı (eğlence türü) oynama sınırına kast eder onu sevk eden şevk olmaksızın bilerek (bu hâle) ulaşırsa o zaman onları men’ etmeleri gerekir. Onlarda oynamaya sevk eden şevk olursa, o zaman sabretmek ve oturmak daha uygundur.

Şöyle denilmiştir: “Mürîd susarsa deniz olur konuşursa nehir olur”?

c- [Evliyâullahın Semâa Bakışı]

Meşâyihden bir kısım muhakkik âlimler, müridlere şefkat ettikleri için onları, semâ meclislerinde bulunmaktan men’ etmişlerdir. Çünkü bu yerler onlar için tehlikeli ve bâtıldır. Âlimlerden onları küfür ile ithâm edenler, “Raks harâmıdır. Her kim harâmı (yani raksı) helâl kılsa küfretmiştir” delîline nazar ettiler.

38 Ebû Dâvûd, I/339. Süfyân b. Uyeyne, buradaki “teğannî” sözüne, “kendini Kur’an’dan gani bilmek” olarak yorumlar. *Lisânu’l-Arab*’da ise “hoş sadâ” ve “şîir terennüm etmek” olarak geçer. *Lisân*, XV/1633.

39 Buhârî, *Kitâbü fazâilü’l-Kur’ân*, *Kitâbü menâkibi’l-Ensâr*, Ebû Mûsa bahsi; Müslim, *Kitâbu salâti’l-müsâfirân*, I/546; Nesâî, *Kitâbu’l-iftitâh*, II/140; İbn Mâce, *Kitâbu’l-İkâmeti’s-salât*, bâbü hüsnî’s-saat; Dârimî, *Kitâbu’s-salât*; İmâm Ahmed, *Müsned*, II/354, 369, 450, c. V, 349, 351, 359, VI/37, 167.

Derim ki; “Onların âdet haline gelen hareketleri raks değildir. Aklın yolu ise, raks olduğunda şüpheli şeyden temekkün etmek, sakınmaktır. Bu hareketlerin [159/2] raks olmasının yanı sıra, bunları helâl sayan tekfîr edilmez. Çünkü bu işin harâm olmasının dayanağı nass değildir. Bilakis bunun harâm sayılmasının en nihayet dayanağı kıyâstır. Çünkü icmâ-ı ümmet bunların (bu hareketlerinin) harâm olması üzerine ittifâk etmemiştir. İmâm-ı Şafiî (r.a) bu hareketlerin helâl olmasına hükmetmiştir. Bezzâzî’de varid olan raksı helâl sayanın tekfîr edilmesine hükmetmenin sahîh bir dayanağı yoktur. Kıyâs da hükmü kerfîh görüp ona muhalefet ediyor.

Öyleyse raks yapanın ve bunu helâl sayanın tekfîr edilmesine elbette hiçbir sebep yoktur. Ama ihlâsın vâcib ve riyânın harâm olması apaçık kitap ve sünnet edilmesine çalışmak gibi iyi bir niyeti olursa veya hareketi şevkin gâlip gelmesinden ötürü ise onun semâ’ı ve hareketi mendûbtur. Çünkü kalbin huzûruna ve Allâh-u Teâlâ’nın önünde toplanmaya, dünya ve onun meşgûliyetlerinden yüz çevirmeye sebep olan her şey sırf hayırdır. Çünkü o, Allâh’ın nûrunun kalbe girmesine te’sir etti. Nasıl ki Allâh Resûlü (sav) de şöyle buyurmuştur: “Nûr kalbe girdiği zaman açılır.” Sahabî (r. anhum): “Buna bir alâmet var mıdır? Yâ Resûlallâh!” dedi ki: “Gurur evin (dünya)den yüz çevirmek ve âhiret hayatına yönelmektir”.

Cüneyd-i Bağdâdî’ye (r. aleyh) semâdan soruldu. Dedi ki: “bir grup: “O helâldir” bir grup da “o mahzûrludur” dedi. Ben derim ki: “Kulu Mevlâsı huzûrunda olmaya sevkeden her şey [160/1]⁴⁰ mendûbtur.” İbâdet ve zikirlerin hepsinden aslî maksad kalbin mâsivallâh’dan boşalması ve Allâh tarafından yönelmesidir. O ve onu gerektiren şeyler (yani, kalbin mâsivallâhdan boşalması ve Allâh tarafına yönelmesi ve bunları gerektiren şeyler) nasıl olur da harâm ve yasaklama şeklinde yorumlanabilir.

Bu ibadet ve zikirlerin hepsini gösteriş, duyurmak, insanların kalplerini celbetmek, onların mallarını toplamak ve onların yanındakileri Allâh’ın yanında olan şeylere tercih etmek gibi sebeplerle yapana gelince, bunların (postnişin, vb.) haram ve çirkin olmasına hükmedip, bunlardan her birisinin hak değil bâtıl olduğunu itiraf ederek yapan fâsıktır, kâfir değildir. Onların dövme, sövme, hapis etme vb. yönlerden birisiyle (riyadân vb.) men’ edilmeleri gerekir. Eğer bunların (riyâ vb.) helâl ve câiz olmasını iddia ederse, o haram olması açıklanan riyâyı helâl sayma sebebiyle kâfir

40 HAŞİYE [160/1]: Kırk beşinci suâle gelince cevâbı şöyledir: Meşhur olan, dört mezhebe göre eğlence âletleri harâmdır. Zâhir (ulemâ) ehlinden bir kısmı o (eğlence âletleri) câiz görüyorlar. Bu mes’elede en seçkin görüş, muhakkiklerin dînî şeyhlerinden Abdüsselâm’a gitmesidir ki, o da bunu sûflilere mahsus olarak mübâh görmüş, diğerlerine ise harâm saymıştır.

olur. O zaman onun kâfir olmasında şüphe yoktur. Lâkin bunun gibisi onların arasında az belki de yoktur. Onların çoğu riyâ ve ihlasın arasını ayırt edemeyecek kadar câhildir. Onlar bu hususta câhil olan reislerini taklid ederler. “Onlar hayvandır. Belki daha aşağı”⁴¹. Onlar hakikatten sofilerden olmamakla birlikte sofilerin muhibleridir. Çünkü onların sohbeti koklama, i’tibârları ise cehâlettir.

“Câhillerden olmaktan Allâh’a (c.c) sığınırım”⁴². Allâh Muhammed’e âli ve ashabının hepsi üzerine rahmet etsin.

d- [Semâ Ve Raks Hakkında Verilen Bir Kısım Fetvalar]

Âlimlerin en iyileri, dinin imamlarının ve ehl-i yakînin fazîletlilerinin -Allâh onları kıyamete kadar çoğaltsın- dediği şeyleri sûfi diye isimlendirilen ehl-i sünnet ve’l-cemaattan bir grup, şeyhlerinin yoluna edepleriyle beraber uydular. [160/2] Onlar birçok vakitte ve cum’a namazından sonra cum’a gününde Allâh’ı zikrediyorlar. Muntazam bir şekilde oturuyor ve aynı şekilde kelime-i tevhidle edep ve tevâzu hâlinde Allâh’ı zikrediyorlar. Sonra ayakları üzerine dikilip aynı şekilde yüksek sesle Allâh’ı zikrediyor ve Nebî (s.a.s)’yi metheden şeylerden ve meşâyih-i kirâmın sözlerinden söylüyorlar, şevke geliyorlar ve bu semâdan vecde gelebilmek için uğraşıyorlar. “Hû” ismini zikretmekle beraber dönüyorlar. Bu hâl câiz mi yoksa değil midir?

el-Cevâb: -Allâh daha iyi bilir- Bu hâl câizdir ve güzeldir. Belki de o mendubtur. Allâh başarıya ulaştırandır (Bu risâleyi Şâm-ı Şerîf Müftüsü Muhammed b. el-Kurbî kaleme almıştır).

Mes’ele: Tâife-i Sûfiyyûn Hüdâ Teâlâ’yı zikretmek niyetiyle cehren ve ref-i savtle “Hû” ismiyle meşgul olup ibâdet kastını etseler zikr-i “Hû” ile ibâdet etmiş olurlar mı? Ve ismi “Hû” Esmâ-i İlâhiden değildir. Onunla zikretmek câiz değildir, lağvıdır, beyân buyrulup mesâb oluna.

el-Cevâb: Edeple ederler ise ibâdetdir, men’ ederlerse ta’zîr ve tevbe ve istiğfâr lâzım olur (Ketebehu Es’âd El-fakîr, afâ anhu).

Mes’ele: Zeyd vecd ile zikrullah ederken, Amr Zeyd’e, niçin edersin, câiz [161/1] değildir, âsim olursun dese, mezbûr Amr’e şer’an ne lâzım olur?

41 A’râf, 179.

42 Bakara, 67.

el-Cevâb: İbn-i Mes'ûd (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre Allâh-ü Teâlâ'nın şu sözünde "Allâh'ı otururken ve ayakta iken ve yanlarınız üzere zikrediniz"⁴³ yani hasta ve sıhhatli iken, gece ve gündüz, gizli ve açık, hareket ve sükûnda ve bütün durumlar üzerine iktizâ eder. Sence ol zâkir âsim olmaz. Amr'a ta'zîr şedîd ve salâh'a gelince, teşdîd lâzım olur (Ketebehu Muhammed El-fakir, afâ anhu).

Mes'ele: Eimme-i Hanefiyye'den tevcihle cevap der beyân oluna. Bir bölük cemâat ayak üzere durup ihtiyâr ile döne döne zikr eyleseler câiz midir? Beyân buyrulup mesâb oluna.

el-Cevâb: Câizdir, sahîhdir, zikri teayyîne vaz' yoktur. Her kim vaz'ı taayyin ederse câhildir (Ketebehu Efdâlzâde El-fakîr, afâ anhü).

Mes'ele: Devran-ı Sufiyye müctehid fi'd-din olan eimme-i zaman şeriflerinde olmayıp, sonralarda olmak ile Ulema-ı Müteahhirin ma beyânlarında ihtilaf vaki oldukça cevazına fetva veren meşayih'i islâmı tatlil eden Zeyd'e şeran ne lazım olur? Beyan buyrulup mesab oluna.

el-Cevâb: Fetva ne asla irca olunmuştur anlamayıp, müfti ona mı tatlîle cür'et eden dâl ve mudil [161/2] ta'zîr ve teşdîd ve techîl ve tehdîd olunmak lâzımdır (Ketebehü'l-fakîr Abdülkerîm el-Mısıfî).

e- [Tasavvuf Erbâbı ve Hikmet Sâhibi Kimselerin Semâ' Hakkında Görüşleri]

[Bu kısım metinde Arapçadır] İmâm Suyûtî "*Fetavâi'l-Hadîsiyye*" adlı kitabında tasavvuf bâbında şöyle dedi: "Ey kardeş! Eğer zikr meclisinde derviş olduğu halde toplanıp, zikr eden ve bunun üzerine ihtiyârıyla meded dileyen sâfi bir cemaattan, bu hâl onlara nehyedilir mi? diye sorarsan derim ki, "Onların üzerine nehiy yoktur".

Sirâcu'l-Belkâni'ye bundan soruldu o da orada bu cevapla cevap verdi. Onların üzerine aşırı giden saldırana kınama lâzım gelir. Bâzı hanefî imamlara da bundan soruldu. Onlarda bu cevapla cevap verdi. Sonra İmâm (İmâm-ı Âzam) ve ben dedik ki "Onların üzerine bu hâl raks, vb. eklense bile nehy yoktur. Çünkü Resûlullah (s.a.v)

önünde Ca'fer b. Ebi Tâlib'in (r.a) raksı vârid oldu. Allâh Resûlü (s.a.v) ondan bunu nehyetmedi. O zaman onun sünneti takrifdir. Bunun için zikir meclislerinde içlerinde Şeyhu'l-islâm İzzu'd-dîn b. Abdullah'ın da bulunduğu imamların büyüklerinden oluşan cemaatin yanında raks vaki' olmuştur.

Suyûtî'nin sözü burada sona erdi (*Fetavâi'l-Hadîsiyye*).

Fazîletli kimselerin incilerinden, âlimlerin en bilginlerinden İbn-i Kemâlpaşa (rahmetullâh-ı aleyh)den ve nebevî dînin âlimleri ve Mustafavî Peygamberimiz'in şerîatında hikmet sâhibi olan kimseler, Allâh onları fazîletlendirdiği hükm-ü kavî (Kur'ân ve sünnet) [162/1] de ve bütün hepsinin bir konuda aynı görüşte birleştikleri diğer icmâ' konularında kuvvetli kılsın.

Tasavvufî bir cemaât hakkında şöyle anlatıldı: Onlar oturuyorlar, Allâh'ı, halka oldukları halde anıyorlar. "Lâilâhe illallâh, Yâ Hû, Yâ Allâh" sözlerini söyledikleri hâl üzere zikrediyorlar. Vakit buldukça seslerini yükseltiyorlar. Üzerlerine zikir eseri gâlip geldikten sonra ayağa kalkıp hareket ediyorlar, sonra zikrederek bir sağa bir sola dönüyorlar. Daha sonra Allâh'ın kendilerine cemâl vermesiyle tekrar zikrederek ayağa kalkıyorlar ve zaman zaman şevk-i ilâhî ile oluyor, ayaklarını yere vuruyorlar. Bu sûfi cemaât hakkında ne diyorlar?

Onların bu durumunu inkâr eden baktı ve bu yapılan işin, oynayanların yaptıkları apaçık rakstan ibâret olduğunu zannetti.

(Zâkirler) ise şöyle dediler: "Biz bunu (zikri) hâlis bir niyetle zorunlu olarak vecd hâline girmek ve tevâcüdü istiyor olduğumuz halde yapıyoruz. Çünkü biz şânı yüce, ihtisâs sâhibi, zamânın âlimleri yanında makbûl, müttakî, ilmi ile amel eden, âlim olan şeyhlerimizi, huzûrlarında dervîşleri zikreder hâlde gördük. Onlar bizi bundan men' etmediler, bilakis lezzet aldılar, dervîşlere bakıp onları işitmekle (kalblerini) rahâtlattılar. Çünkü zâkirlerin semâlarındaki hâllerinden ortaya çıkan tablo, onların bu durumuna şâhitlik eder.

Biz âlim ve fâzıl olanların bâzısını kendi meclîslerinde zikrin yüceltilmesi için izin veriyor hâlde gördük. Âlimlerin meclîslerinde geçen mezkûr zikir heyeti zikir ediyorlar ve biz zamânın en iyileri olan değerli âlilerimizden bir çoğunu bu zikrin câiz

olduğuna dâir fetvâ verdiklerine şâhit olduk. [162/2]⁴⁴ Hanefî ve Şafîî şeylerin ve ulemânın te'lîf ettikleri kitapların çoğunda onlar bu zikri câiz kılıp, bunun büyük bir faydası ve menfaati olduğunu açıklamışlardır. Biz de tecrübe ettik ve onların açıklanmış oldukları şeylere çok defa şâhit olduk. Gerçi bu açıklama ve delîl getirme inkârcılarda, sâbit fikirlerini sürekli gündeme getirmeden ve inkâr etmeden başka bir şey arttırmaz.

Tevâcüdünden bir ayrılış gerçekleşmedikçe, Allâh'a meyletmede de samîmiyeti bozacak bir beis bulunmadıkça, ayağı üzerine sâyetmesine şâmil olur ve Mevlâ'sını nidâ edene başı üzerine sa'yemesi gerekir.⁴⁵

(Semâm) ruhsatına gelince, vakîtlerini işlerin en güzeline sarfeden âriflerin Semâ ve zikir anında dînî emirlerden zikir olunmasıdır. Sülûk ehli kendi nefîslerini çirkin hâllerden zabt etmeye mâliktirler. Onlar (Sülûk ehli) Allâh'dan başkasını iştmezler, Allâh'tan başkasına müştâk değildirler, (Allâh'ı) zikrettiklerinde kurtulurlar, O'nu bulduklarında sayha atar(bağırır)lar, O'na şâhit olduklarında rahât bulurlar, Allâh'a kurbiyetiyle yavaş yavaş huzûr ona aktığında (mânevî) seyâhate çıkarlar. Onlar üzerine vecd galebe çaldığında, coşkuları sebebiyle mevâridden⁴⁶ içmek istediler.

Onlar ilahî tarîkatlerden bir tarîkattır. Onlar (rûh) bir haz aldılar ve yöneldiler. Onlardan bir kısmında kurbiyet belirince, üstlerine bir sevgi muttali' oldu ve böylece kendilerinden geçip gaybet ve sekr hâline girdiler.

Kim sahîh bir vecd ile vecde gelirse onun, muğannînin sözüne ihtiyacı kalmaz. Onun için [163/1]⁴⁷ kadîm bir şevk hâli bizâtihi kendisinden olur. Fısıltısız olarak o, dâima sekr hâlindedir. Bu (anlattığım) bana göre bir cevap sayılır. En doğrusunu ise

44 HAŞİYE [162/2]: Tarihu Kemal Paşazâde el-merhûm, geldi ilhâm-ı Hâk'la tarih-i kabir-i Ahmed müdâm sene, 1360 (h).

45 Niyâzî-i Mısırî'nin bu ifadesinden onun Ahmed Gazzâlî gibi "Baş aşağı" semâ yaptığını anlıyoruz. Ahmed Gazzâlî'nin çağdaşı olan Yusuf el-Hemedânî, zikir meclisinde onu "baş aşağıda, ayakları yukarıda" semâ ederken gördüğünü ve bunu tuhaf karşıladığını belirterek tenkid eder.

46 Mevlâna, Divân-ı Kebîr, c.2, 4. gazelinde mevârid yani ilâhi kaynak konusunda tercüme olarak şöyle söylüyor: "Hakk'ın o misafirleri, Cibril'le berâber, Kevser sunulan aynı gümüş tasta içerler."

47 HAŞİYE [163/1]: Deyû buyurdu: "Kim bir şeyi iyice araştırırsa, onun durumu (bulunduğu) şey üzerinedir. Onun ne bir müftiye ne de bir hâkime ihtiyacı vardır." Deyû buyurmuşlardır. Ve tâife-i sûfiyenin ba'zı ahvâlleri şer'î şerife muhâlif olup inde't-tahîk muhâlif olmayıp, kemâl-i muvâfakat ile "hazzü'n-na'l bi'n-na'l"e muvafık olduğu acemiyye raksına, Hz. Mûsâ (a.s), bilâbâis bu müddeânın sıdkına şâhiddir. Şâyet sen insâflı isen bu (özlü anlatım) sana kâfi gelir. Eğer değilsen ne kadar uzun uzadıya (konuşsam) Tevrât ve İncille de (bu işi kolaylaştırsam) sana bir fayda sağlamaz (Ketebehu İsmâil bin Sinân, me'mûr bi'l-iftâi Sîvâs).

bilen Allâh'tır (*Dürret-ül-Fıkh*'ta Kemâl Paşa (Rahimehullah) imamların fetvâlarını furu' ve usûl ve ulemâ-i mesmu' ve'l-ma'kûl ile açıklama getirdi. Allâh onları Red ve Kabûl gününe iletsin.

f- [Semâ Hakında Sorulan Sorulara Verilen Cevaplar]

[Bu kısım metinde Osmanlıcadır] İş bu mes'ele beyânda ne buyururlar: Bir bölüm sünnî tâife edâ-i sünen ve ferâyiz eddiklerinden sonra mescidlerde ve Hakk için ziyafet eden müslümanlar evinde ilâ-i zikrullahda ve icrâ-i kelime-i Tevhidde kendilerini öldürür gibi hareket etseler bir kimesne onların gibi tâifenin hareketine ta'n etse ya onların cemâ'atine bu zimmeti istese hükm-ü şer'i nedir beyân buyurulup mesâbe oluna.

el-Cevab: Allâh-u a'lem, her kimse ol zâkirlerin ayağın yere döğdükde ta'n eylese kâfir olur. Ve bir kimesne ol zâkirlerin cem'iyetine bu zimmeti istese onların içine tefrika bırakmak dilese hükm-ü hadîs oldur ki, onu öldürmek gerek delîli: [Bu kısım metinde Arapçadır] *من انكر على حركة الغازي فهو كافر* "Kim savaşıyan kişinin hareketini inkâr ederse o kâfirdir".

Bu küçük cihat konusundadır nasıl olurda büyük cihad konusunda da aynı (hükme tabi) olunur.

Resûlullâh (s.a.v) buyurdu ki: "Küçük cihâddan döndük [163/2] büyük cihâda"⁴⁸ o iki cihâddan en fazîletlisi sonuncusudur ki, o da nefsinle ve hevâ (arzular)nla cihât etmendir.

Aynı şekilde Bezdevî'nin şerhinde ve *Ma'lum*'da emr-i tevhîd, bütün vakit ve zamanlarda ve hareket ve sükûnlarda, kıyâm ve kuûdda, rûku' ve sücûdda ve bütün hâl üzerine ebediyyen zâil olmaz. Kim ki emr-i tevhîdi men' ederse muhakkak ki o kendi nefsine zulmetmiş olur.

[Bu kısım metinde Osmanlıcadır] Bir kimse bu zâkirlerin ayağın yere döğdükde ta'n eylese kâfir olur. Delîli [Bu kısım Arapçadır] Allâ-ü Teâlâ'nın buyruğuyladır: *يا ايها الذين امنوا اذ اضربتهم في سبيل الله ...* "Ey îman edenler Allâh yolunda (cihad

وهم يجاهدون انفسهم ”49. “Onların arzû ve isteği dinin yükseltilmesi ve kelime-i tevhîdin icrasıdır”. “Ayaklarını yere gerektiği üzere vururlar” bu يضربون ارجلهم على الارض على موجب Allâh’ın sözü⁵⁰ [Bu kısım Arapçadır] açıkça yapılan işin vücûbu üzerinedir. Nâssın zâhiriyle amel eden için lafzın vaz’ olmasıyla ta’n olunmaz. Aynı şekilde Bezdevî’de delîl olarak gelir: Allâh (sübhanehû) Teâlâ Eyyûb (AS)’a “اركض ” yani ضرب “Ayağını yere vur”⁵¹ buyurdu. “برجلك ”

Şerh-i *Fusûs*’ta büyük sufilerden Şeyh: “bu ayette latif bir sır vardır” der.

O (sır) da riyâzet ve mücâhede ile sülûk-ü takvâyâ erişmiş sâliklerin bir yer (mekân)de toplandıklarında, yüksek sesle Allâh’ı çokça zikreder; ayaklarını hareketle birlikte yere vururlar. Hangi hareket olursa olsun bununla “rûhânî elem” devam ederse onlara câizdir (Bu söz sona erdi).

فباى حديث بعده يؤمنون [164/1] “Bu (Kur’ân’dan) sonra hangi söze îmân edecekler?”⁵² âyeti ile dînin imamı ve ulemâ-i ehl-i yakîne –Allâh onları dîn gününe iletsin-i bir kimse emsâl getirmedi.

[Bu kısım metinde Osmanlıcadır] İşbu mes’ele beyânında ne buyururlar; bir bölük cemâat ayağı üzerine kalkıp, kalksa kalsa ve döne döne zikr ederler. Bir bölük cemâ’at dahî mezkûrlere bu vechile: “Zikrettiğiniz helâl deyû mi eydürsüz, yoksa harâm diye mi edersiniz? derler. Mezkûrlar: “Helâldir diye ederiz derler”. Helâldir diyenler kâfir olurlar mı, olmazlar mı beyân buyrulup tâbi oluna.

el-Cevâb: Kâfir olmazlar. Hamîdüddîn (Rahmehullâh).

Ve mezkûr kalksa kalksa zikreden tâifeye bir bölük cemâ’at kâfir oldunuz dediler. Ve mezkûra (zikredene) kâfir oldunuz denilir. Kâfir olur mu olmaz mı? Beyan buyrula.

49 Nisa, 94.

50 Âli İmran, 191.

51 Sâd, 42.

52 A’râf, 185.

el-Cevâb: Eğer şemmi kastedip hakîkatte kâfir oldunuz derse kâfir olurlar. Kurretü'l-fakîr Hamîdüddîn (Rahmehullah).

Mes'ele: Sufiyyun ba'zı evkâtla cem' olup zikr-i cehrî ettiklerinde mâ adâ kalkıp mülâabe etmeleri câiz midir?

el-Cevâb: [Bu kısım metinde Arapçadır] Bu (semâ) oyun değildir, lehv (boş vakit geçirme) değildir, (rakasların) raksı da değildir. Bilakis Zikrullahı ta'zim içindir. Kim zikri ta'zim ederse, o Allâh'ın dostudur. [Bu kısım metinde Osmanlıcadır] Muktezâsınca mübâhtır la'b denilmez, belki ibâdet-i azîmedir. Münkîr-i muhtî [164/2]⁵³ ve dâlledir.

Ebû's-Suûd mes'ele-i sîfiyyûn bir yerde cem' olunca, halka-i zikîrde vecde gelip semâ ve devrân eylese şer'an men' lâzım gelir mi?

el-Cevâb: Ehinden semâ men' olunmaz. Gâfilin olunca men' lâzım gleir (Ketebehu'l-fakîr Ebû's-Suûd afâ anhu).

Bu sûrette devr ehline helâldir denildikde, devr ehli kimlerdir?

el-Cevâb: Meşâyihden bey'at edenler ehildir ve onlara helâldir (Sâdeddin rahimehullâh).

Mes'ele: Bir tâife Hak Teâlâ'yı otururken zikrederek ihtiyarları ile ayak üzerine kalkıp, zikredip ba'dehu devran ederek zikretseler helâl midir?

el-Cevâb: Bu vech-i mezkûr üzerine zikretmek sahîhdir, mahmûddur. Zîrâ melekler fi'li gibidir. Ve hem her ibâdetde taayyîn vaz' olmuştur ama zikrullahı taayyîn vaz' olmamıştır. Ebu'l-Leys ve İbn-i Abbas ve sâirleri tahsîs ve tasrîh etmişlerdir. Harâm deyip ve bu söze mastar olup dönmez ise kâfirdir. Tecdîdî îmân ve tecdîdî

⁵³ HAŞİYE [164/2]: Tefsîr-i şerîf ve hadîs-i şerîf bilmeyen zeyd ilm-i meşâyih ve ilm-i bâtına şurû' eylese şer'an zeyde ne lâzım olur.

Cevâb: "Evvelâ İslâm ve îmânı öğrenib, ilm-i bâtına ondan sonra şurû' etmek gerekdir ki müvâhhad olâ mülâhhad olmaya (Ebû's-Suûd afâ anhu).

Sûfilerin envâr devrle giydikleri hırka ve tâc Sünnet-i Resûl müdür, değil midir ve sünnet i'tikâdı ile nelere ne lâzım gelir.

Cevâb: "Sünnet olduğu sâbit değildir. Ol i'tikâddan rucû' lâzımdır (Ebû's-Suûd).

Meşâyihden göre (?) kimine farzmıdır, vâcib midir, müstehâb mıdır?

Cevâb: "Şeyh-i sâlih müteşerri' ise müstehâb olur. Eğer şâyibe-i riyâ olursa ma'siyet-i azîmedir (Ebû's-Suûd).

nikâh lâzımdır (Ketebehü's-şeyhu'l-islâm ve müftiyü'l-in'âm Ali Çelebi bin Ahmed bin Muhammed el-Cemâlî merhûm ve mağfûr lehû Sultân selîm Hân'ın [165/1] zamanında müftî imişler).

g- [Klasik Tasavvufçuların Semâ Hakkında Görüşleri]

[Bu kısım metinde Arapçadır] Denildi ki şayet raks icma' ile harâm idîyse, onu (tasavvuf) büyüklerinden yapanlar da çoktur. Aynı zamanda ulemânın çoğu onu mübâh saymışlardır: (Gazzâlî, İmâmü'l-Fâsî, Sühreverdî, Necmeddîn Âye ve diğerleri gibi). Tâtârhan nakletti ki; ma'kûl şartlarda bâzı semâa cevâz vardır. Teshîl'in müellifi fetvâlarında cevâz verdi ve tevâcüd niyyetin sıhhati iledir dedi. Aşırıya gidenler ta'n etti ve çirkin gördüklerinde onların fukarâlar (Tasavvuf ehli) üzerine ayıplamalarına Mevlânâ Sa'de'd-dîn serâhaten bir delîl ve işâret getirdi.

Tâ ki bu aşırıya gidenler câhil oldular ve onların (tasavvuf büyüklerinin) akîdelerini çirkin gördüler.

Şeyh Ali es-Semerkandî Tefsirinde Hz. Âişe'den bir rivâyeti anlatır: "Hz. Âişe anlattığı üzere: Bir bayram günü evinde ensârın câriyelerinden ikisi def çalıp arap geleneklerinden Buas şarkıları okurken, Hz. Peygamber yüzünü onlardan çevirip sedirine uzanmış, elbisesine bürünmüş yatıyorken bu esnâda Ebâ Bekir (kızının) odasına girdi ve kızlarını azarladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber yüzünü ona dönüp; "Bırak onları ya Ebû Bekir! Her kavmin bir bayramı vardır. Bugün de bizim bayramımızdır"⁵⁴.

Şeyhlerin en fazîletlisi ve ekmeli olan şârih şerhinde dedi ki, muhakkak âlimler (gına) şarkı husûsunda ihtilâfa düştüler onu Hîcaz ekolü bir grup mübâh saydı. O da Mâlik'in rivâyetine dayanır. Ebû Hanîfe ve Irak ekolü harâm saydı. İmâm Şâfi ise mekrûh gördü ki, bu Mâlikî mezhebince de meşhûr bir görüş oldu, bu hadis-i şerîfe dayanarak cevâzına içtihad edenlere sonuncusu [165/2]⁵⁵ (İmâm Şâfi) o (gına)

54 Müslim, İdeyn, 16; Buhârî, İdeyn, 17; Menâkib, 15; İbn Hanbel, *Müsned*, VI/116, 233; Nesâî, İdeyn, III, 195-196.

55 HAŞİYE [165/2]: Cevherî Sihah'ında ۵ dal faslının ۵ maddesinde raksın ibâhatına dair "dirkele" "şerzeme" vezninden acemlilere hâs bir oyundur" dedikten sonra bir hadîs zikretti: Ebû Amr dediki; raksın bir çeşididir. Bir hadîste Nebî (a.s) dirkele yapanlara rastladı ve dedi: "Ey Erfede oğulları eğlenin, Tâ ki Yahûdî ve Hristiyanlar bilsinler ki dînîm, ruhsat ve genişlik dînîdir". (Ankaravî, Hücetü's-Semâ, s. 7, Kahire 1256h).

münakaşa mahallinde olmadığına dâir cevâp verdi. Çünkü bu (gına) şarkı kahramanlık, savaşta vurmak ve bunun gibi şeyler mânâsıdır. Buradaki söz zannedildiği konuda değildir. (Şarkıdaki) söz insanları (savaş gibi) ayaklanmalara heyecanlandırmak içindir.

İki câriyenin def çaldığı rivâyet edildi. Yine (başka) rivâyette iki câriyenin def çalıp oynadıkları rivayeti onun en fasîh ve en meşhur delîlini gösterir. Rivâyet (Mekke'nin) fethine delîl teşkil ettiğine dairdir. Şârihin sözü sona erdi ve İmâm Bezzâzî'nin nakline göre, gınâ (şarkı), (vurmalı çalgı) def çalma ve raks etme bize göre, İmâm Mâlik, İmâm Şâfi'ye ve İmâm Ahmed'e göre harâmdır.

Gerçek o ki, bu düşünüp taşınan akıllı kişiler için bu (gınâ) konuda sohbet etmeden (gerçek) gözükmeyecek. Çünkü o (akıl sahipleri) bu (gınâ) konusuna ihtilâflı olduğu ve yaygın bir şekilde tesbit etmişlerdir ki (bu ihtilâf) fâzıl şârihler olan kâmil şeyhlerin nakîllerindeki gibidir.

Mefâtih'in müellifi *Mesâbih*'in şerhinde şöyle söyler: “Bu (ihtilaf)ta def çalmaya, içinde kadın tasviri bulunmayan, herhangi bir müslümanı hicvetmeyen şiirleri dinlemeye cevaz vardır”.

el-Kavârî *Umde*'sinde “raks mübâhtır” der. Gazzâlî *el-Vasît*'te aynı görüşü dile getirir. Huleymî Şâfiî kitaplarından, Şehâdet bölümünün özeti olarak şerhinde “Raks harâm değildir” der. Kâzi Küseyn ise “Ehil kimselerin vecd (hâlinde raksa) kalktılarındaki hâllerinin mübâh olduğu, diğer (ehil olmayan) kimselere ise mekrûh olduğuna işâret eder”. Üstâd Ebû Mensûr, Mesnevî şârihi Mevlevî İsmâil Efendi'nin *Huccetü's-Semâ* kitabında bu konuya ilişkin görüşleri sıralar.

[166/A] Bismillahirrahmânirrahîm

h- [Bid'at ve Hakîki İlim Erbâbı]

Elhamdü lillâhî Rabbi'l-âlemîn ve sallallâhu alâ Muhammedin âlihi ve sahbihi ecmaîn. Ammâ ba'd, ma'lûm ola ki bid'at “Rasûlullâh (s.a.v) ve kezâlik ashâbından ma'rûf ve meşhûr olan tarîkat-ı meslûkenin hilâfı üzerine ihdâs ve ihtirâ' olunan

İmâm Râzî tefsîrinde, Kutbiddin er-Râzî, ve keşf sahibi Keşşâf'ın hâşiyesinde, Allâh'ın ... كنتم تحبون الله

nesneye i'tikâd etmek''tir. Velâkin eğer bu ihdâs ve ihtirâ' olunan nesne muânedede ve mukâbele tarîkiyle olursa küfürdür. Ve illâ küfür değildir, ya'ni ehl-i bid'atın delîli, delîl-i sâbite benzer. Velâkin fi'l-hakîka sâbit değildir, medhûldür. Ve delîlleri Kur'ân'dan olmak müfîd değildir.⁵⁶ يضلّ به كثيرا ويهدي به كثيرا

Ya'ni Allâhü Teâlâ Kur'ân'la nicelerin idlâl ve nicelerin hidâyet eder. Pes onlar ki hidâyet-i Hakk'a mazhar olmuşlardır. Ehl-i sünnet ve'l-cemâat gibi edille-i Kur'ân'ı hakîkati üzere fehpm etmişlerdir. Ve bu cihetten delîlleri müddeâlarına mutâbıktır. Ve onlar ki harîn-i dalâlet olmuşlardır, fırak-ı dâlle gibi ki yetmiş iki fırkadır,⁵⁷ onlar sû-i fehmi ehl-i olmakla delîlleri müddeâlarına mutâbık [166/B] değildir. Pes bunların i'tikâtlarında hâlel vardır. Velâkin ba'zı i'tikâd küfre müeddîdir, ve belki küfürdür. Mu'tezile ve Cehmiye ve Felâsife i'tikâdları gibi bunlar vahdâniyet-i Hakk'a i'tirâf edip, sıfhat-ı celîle'yi Hakk'ı inkâr ederler.

Meselâ, Allâhü Teâlâ Âlim-i bi zâtihî ve kâdiri bi zâtihî derler. Zât-ı Hakk'la kâim, başka sıfât-ı ilm ve başka sıfat-ı kudret isbât etmezler.

Ve ba'zıların i'tikâdları küfür makûlesinden değildir. Pes bunların îmânları îmân-ı mu'teber değildir. Pes kebâirden addolunan bu tâifenin addolunan bid'atıdır. Ve demişlerdir ki Mu'tezile tâifesi ehl-i kıbledir. Ve ehl-i kıbleyi ikfâr etmemek kâide-i ehl-i sünnettir. Ve bunlar "Kur'ân mahlûktur ve rü'yetullah muhâldir" derler. Revâfiz-i sebbe şeyhîne ettikleri gibi, bunların cümlesi hûd-u küfürdür. Pes ehl-i kıble ekfâr olunmaz ve hem bu sıfatlar küfürdür demek ikisi berâber de müctemîh olmaz.

Nitekim şerh-i akâide masrûhdur. Ve demişlerdir. المول لا يكفر ya'ni bâzı tavâif te'vîl ile halâs olur. Ve kâfir olmaz. Zîrâ kâfir, küfrü kabûl edendir. Küffâr olunan değil. Eğer ki her nesne te'vîle götürmez ise de [167/A] fe'fhem cidden ba'de zâ ahd-i Rasûlullâh (s.a.v)'da ve ahd-i ashâbda olmayân bid'at iki nev'idir ki biri bid'at-ı kabîhâ, biri bid'at-ı hasenedir.

Bid'at-ı kabîhâ oldur ki sünnet-i sâbiteye müsâdeme, ya'ni mudârebe ve mukârebe eyleye. Ve bir emr-i şer'in illeti bâkî iken onu def' ede. Feammâ bir nesne

⁵⁶ Bakara, 26.

⁵⁷ Yetmiş iki fırka hadisi için bk. Tirmizî, *Câmiu's-Sağîr*, II/107; İbn Mâce, II/1321-22; Ebû Dâvûd, IV/197-8; Dârimî, I/241.

kî senin de ihtiyât üzerine muayyen ola. Onu işlemek müstahsendir. Nitekim *İhyâ-ul Ulûm*'da masruhdur.

Ve bid'at-i hasene oldur ki, Allâhü Teâlâ emr ettiği tâât makûlesinden ve ibâdâtıdan ziyâde kabîlinden ola ve cânib-i şer'iden ol husûs da nehiy vârid olmaya.

Nitekim Şerh-i *Garîbu'l-Hadîs*'te mestûrdur. Ve İmâm-ı Dilmî *Firdevs-i Alânâm* kitâbında Enes b. Mâlik'ten (r.a) ve Enes dahî Rasûlullâh (s.a.v)'den nakleder ki; كل بدعة ضلالة الا بدعة في عبادة ya'ni "Her bid'at dalâlettir, illa ibâdetde olan bid'at dalâlet değildir. Pes evâil-i Şer'ide ibtidâ' câiz değildir. Eğer ibâdetde de olursa dediği medhûldür. Zîrâ nassı mezkûre muhâlifdir. Vekezâlik 58 ورهبانية ابتدعوها âyetinden ma'hûz olan ma'nâya muhâlifdir. [167/B] Zîrâ Allâh'ü Teâlâ ruhbâniyeti zem etmedi. Belki ol ruhbâniyeti muhâfaza kılmadıkları üzerine tevbih eyledi.

Ve ruhbâniyetten murâd, dağlarda ve mağaralarda tenhâ oturmak ve nefâyis-i et'imei ve regâib-i elbiseyi terketmektir. Ve hadîste gelir:

(من سن في الإسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها من بعده من غير ان ينقص من اجورهم شيء.)

Pes bu makûle bid'at-ı haseneye sünnet ittilâk olunmak şerefi ekâmil ümmete ilâ yevmi'l-kıyâme kâfîdir. Bu sebeptendir ki aktâb-ı ümmetten Şeyh Ebû Medyen Magribî (kuddise sirruhû) hazreti bâ'd et-taâm îki rek'at namâz-ı sünnet kıldı. Hâlâ ittibâi arasında bir emr masnûn olub kalmıştır. Ve *İhyâu'l-Ulûm*'da gelir ki, her mübâh olan nesne sahâbeden Rıdvânullâh Teâlâ aleyhim ecmeîn menkûl değildir.

Pes bir kimse vecd-i sahîh ehli olub başında vecd hâlinde imâmesi sâkıt olsa, ehl-i vecd olmayûb hâzır olanlar muvâfakat için bâşlarından imâmelerîni tenhiye ve teb'id etmek mübâhtır. Eğer çi bû makûle nesne sahâbeden sâdır olmuştur. Nazar île ki hazret-i ashâb-ı kirâm [168/A] Rasûlullâh'a kıyâm etmezlerdi. Zîrâ kerâhet idûğın bilirlerdi. Velâkin bir şehirde ikrâm ve tatbib-i kalbî murâd olan kimselere kıyâm etmek, âdet-i ehl-i beled olsa kıyâm lâbâistir. Ve kezâlik ulemâ-ı âmilîn vea ümerâ-i

58 el-Hadîd, 27. Tercümesi: Bir ruhbanlık uydurdular.

âdilîne ta'zîm için elini sadrına koymak ve fi'l-cümle münhanî olmak lâbâis olduğu *Kitâbu'l-Evrâd*'da masruhdur.

Ve ba'zı nehiy vârid olan nesneleri işlemek dahî mekrûh değildir: "Sâvm-ı visâl" gibi. Ve sâvm-ı visâlde olan nehiy tahrîmî değildir. Belki terfiye ve şefkattir. Zîrâ bir nesnenin ki bize nef'î olsa zararı olmasa onun terki ve fi'lî bilâ kerâhe sahîhdir. Nitekim وَأَشْهَدُوا ذَوَىٰ عَدْلٍ nazm-ı kerîminde olan emr eşhâdî îcâb için değildir. Belki terfiye ve şefkâttir.

Pes bir kimse eşhâdî terketse âsim olmaz ve mekrûh dahî değildir. Ve ba'zı umûr ki chlullâh onu işlemişler ve sıhhatinden haber vermişlerdir. Pes ol umûrî işlemek müstehabâtan belki nîce irâdet-i sâdika ehli yanında umûr-u râhicedendir.

Zîrâ İmâm Şa'rânî *Kitâbu'l-Cevâhir*'de îrâd eder ki, kelâm-ı evliyâ-ı sâdikîn, edille-i ictihâddan akvâdır. Zîrâ hatâ-i müctehid veyâ kizbü'r-râvî [168/B] veyâ mehîl galat ihtimâli vardır.

Evliyâ-i sâdikînin âli ise böyle değildir. Zîrâ onlar Hak'dan bi lâ-vâsita ahz etmeye kâdirlerdir. Onun için gâhîce أَخْبَرَنِي رَبِّي derler. Ve hazret-i Şeyh Sadreddîn (kuddise sirruhû) *Hadîs-i Erbaîn* şerhinde îrâd eder ki: "Her mevchudun Hakk'a iki cihetten irtibâtî vardır. Vâsita ile ve bi lâ-vâsita.

Pes bi lâ-vâsita olan irtibâtı ve ahzi inkâr etmek felâsife mezhebîdir. Bu makâmdan olan edillenin tamâmı nevâfil hakkında tahrîr ettiğimiz risâleden taleb oluna. Ba'de-zâ yetmiş üç fırkanın biri ehl-i sünnet ve'l-cemâate bâkîleri ehl-i bid'at oldukları hadîs-i sahîhde⁵⁹ mastûrdur. Velâkin bunlar ashâb-ı zevâhire göredir. Ve ashab-ı bevâtına göre dahi başka ehl-i bid'at vardır. Zîrâ demişlerdir ki tâife-i sûfiyye on iki fırkadır ki biri ehl-i sünnet ve bâkîleri ehl-i bid'at ve melâhidedir.

Pes onun ki bâtında i'tikâdı, zâhirde ameli ehl-i sünnetin ehl-i zevâhir ve ehl-i bevâtının i'tikâdına ve amelîne muvâfık olsa makbûldür ve illâ merdûd ve münâfıktır.

Nitekim müddeiyân-ı zemânenin ekseri bu kabîledendir. Bid'atla bu cihân doldu ahî [169/A] Neler olsa gerekdir cihânda dahi

⁵⁹ Tirmizî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II/107; İbn Mâce, II/1321-22; Ebû Dâvûd, IV/197-8; Dârimî, I/241.

Münhedim oldu binâ-yı sünnet
Onu hedm edene olsun la'net
Kim ki hâric ola şerîattan
Duymaya şemme bu tarîkattan
Ede gör aşkı kendin gibi (?) pîşe
Nedir bu zühd ile bu endîşe
Kim ki bula sülûk içinde fenâ
Erişe menzile bî-renc ü inâ

Ba'de-zâ *İhyâü'l-Ulûm*'da gelir kim vâiz-i mübtedii' va'zdan men' etmek vâcibdir. Ve onun meclisine hâzır olmak dahi câiz değildir. Meğer kim ya kendini veyâ hâzır olanların ba'zısını reddetmek kasd eyleye. Eğer kâdir olursa ve illâ semâ-ı bid'at câiz değildir. Zîrâ Kur'ân'da gelir: ⁶⁰فاعرض عنهم حتى يخوضوا في حديث غيره Ve *Eşbâh*'da gelir ki: "Ehl-i bid'ata zekât vermek câiz değildir. Pes verse îade lâzımdır. Ve ehl-i bid'at ile ehl-i sünnet arasında münâkaha dahî dürüst değildir. Pes ehl-i bid'atten ziyâde ihtirâz lâzımdır."

Ba'de zâ ma'lûm ola ki Alâüddîn et-Türkistânî manzûmesinde gınâ kebâyirden ma'bûd olmak ile bu kitâbda derc olundu.

1- [Gınâ (Şarkı)nın Beyânı]

Dedi ki: Gınâ ki medd ile gaynin kesriyle [169/B] eş'âr ve ebyât ile ref'-i savt etmeye derler. Demişlerdir ki: "Gınâ harâmdır, zîrâ hadîste gelir":

ما رفع احد صوته بغناء الا بعث الله له شيطانين على منكبيه يضربان باعقابها

على صدره حتى يمسك

Ma'nâyı hadîs-i şerîf budur ki: "Bir kimse savtını tağannî ve ır dedikleri nesne ile ref' etse Allâh Telâîlâ iki şeytan gönderip, ol şeytanların biri ol kimsenin bir omuzunda,

⁶⁰ Nisa, 140.

biri dahi bir omuzunda oturup, ökçeleriyle onun göğsüne vuralar. Ve ol ırdan imsâk edip fâriğ oluncaya dek ayaklarıyla âhenk tutarlar.⁶¹

Ve lâkîn bundan murâd olan şol teğannîdir ki kalbden murâd-ı şeytan olan şehvet ve muhabbet mahlûku tahrîk eyleye. Fısk ve fevâhiş ve şerâb ve kebâp ve tâze düveler ve emsâli nesne zikr olunmakla, yoksa âhirete tergîb ve Hak Teâlâ'ya şevki tahrîk eden teğannî değildir.

Îlâhiyat ve emsâlini müştemil olan teğannî gibi, onun için İmâm-ı A'zam ve seleften bir cemaât elhân ile Kur'ân okumayı mübâh gördüler. Zîrâ rikkate sebep ve âsâr-ı haşyete bâistir.

El-hâsıl bir nesne ki nefsânî olsa ki hevâyâ dâir ve şeytânî olsa ki harâma [170/A] mâil ve tabîî olsa ki şehvete nâzırdır. Menhî ve mahzûrdur.

Feammâ kalbî olsa ki aşkdır ve ruhânî olsa ki muhabbet ve huzûr ve sükûndur. Ve sırrî olsa ki ânis-i billâhdır. Bunlar helâldir.

Pes “harâma bâis olan harâm olduğı gibi helâle sebep olan dahî helâldir.” Meselâ bir kimse ecnebîye şehvet ile lems etmek memnu'dur. Zîrâ zinâyâ müeddîdir.

Pes zînâ ve emsâline müeddî nazâr ve semâ' ve teğannî dahî memnu'dur. Şol kimesne ki âşık-ı mechazîdir. Ona Hakk sûretinde olan dahî bâtıldır. Ve ola ki âşık-ı hakîîdir, ona bâtıl sûretinde olan dahî hakîkîdir. Zîrâ evvelkide meyl-i tabîî ile bâtıla istihâle ve ikincide meyl-i rûhânî ile Hakk'a istihâle hâsıl olur.

Pes aşk dîdenleri mechaz ve hakîkâtte ne mekûle ma'nâ üzerine devr ederse harâm liğayrihîdir. Dahî onun üzerine devr eder ve bû mütehayyık etmâm-ı Mesnevî üzerine olan şerhinde mezkûrdur. Ve onda tegannî hakkında vârid olan vâidin zâhirine mağrûr olmak gerektir. Zîrâ Rasûlullâh (a.s.) her teğannîyi de men' etmedi. Onun için tâife-i arap yollarda develeri seyr ve meşye tahrîz [170/B] için teğannî ederlerdi ki “hudâ”⁶² derler. Hâ-i mehmelenin zammî ve dâl'lı mehmelenin tahfîfi ile med ve kasr

⁶¹ Gazzâlî, *İhyâ*, II/410 vd. Hadis 9.

⁶² **Hudâ**: Genellikle deve güden çobanların sevk ve idare etmek için söyledikleri bir çeşit şarkıdır. “**Hudâ**” şeklinde de telaffuz edilen bu müzik türü bir rivâyette, “Mudar b. Nizar bir yolculukta deveden düşmüş, ‘ah elim, ah elim’ diye mırıldanmıştır. Böylece devesi bu sestten etkilenerek daha düzgün bir şekilde yürümeye başlamış”. Bununla beraber Araplarda hudâ âdet hâlini

câizdir, recez⁶³ ile teğannîdir. Fahr-i âlem (a.s) efendimiz onu îşidûb, mukayyed olmazlar idi. Belki ol teğannî edenin yanına varırlar idi veyâhûd kendî yanlarına da'vet ederler idi.

Pes bu makûle ma'nâ mutlak münkirdir diyen münkir umûr-u bedîhiyyeyi inkâr etmiş olur. Vây ol hayvân sîretinde insana ki, onun kalbî ocâğında aşkdan bir şerâre olmaya. Savt-ı müessiri istima' ettikde yânûb yakılmaya. Ve hadîsde gelir:

ارحني يا بلال ya'nî: "Yâ Bilâl ezân okû ve ikâmet eyle ve bizî âlemin sûret ve kedûretinden tahlîs eyle".⁶⁴

Ve bir hadîsde gelir: كلمني يا حميراء ya'nî: "Yâ Âyişe kelâmınla beni tahrîk eyle, zîrâ gark-ı âb-ı fenâ oldum." Yani mükâleme ve muvânetin ile beni sâhil-i bekâyâ çıkar. Tâ ki teblîğ ve âlem-i fark da olanlar ile muâmeleye mechal ola.

Eğer mübtedî ve eğer müntehî tahrîke muhtâcdır. eğer çi müntehî olanları tahrîk etmek makâmât-ı mevsukîye muhtac değildir. Zîrâ onların yanında ibâret ve işâret ve elân ve kelâm [171/A] ve saz beraberdir. Aklın olsa aşka düşerdin bu gün / Kurtulurdun büyük günahdan o gün.

Terbâb ile raks rebâb-ı aklak dîdenleri der ki: "Saz kısmındandır, ya'ni çenk ve cegâne ve emsâlî nesneler çalınır iken oynayıp hareket ve ızdırâba götürmek dahî kebâyirdendir.

Pes raks dîdenleri lâib olan kimsenin sıfatıdır. La'bden gayr-ı vechile olsa raks denilmez.

almıştır. Ebu'l-Hasan Ali b. el-Huseyn b. Ali el-Mesûdî, *Murûcu'z-Zeheb ve Meâdini'l-Cevher*, VI/133, Kum 1965.

Lisanü'l-Arab'da, "Hidâ"e benzeyen fakat ondan daha rakîk olan "Nasab"da deve üzerinde uzun yolculuk anında söylenen bir tür şarkı idi. Ebü'l-Fadl Cemâleddin b. Muhammed b. Mükerram b. Manzûr el-İfrîkî el-Mısri (ö. 711h.), *Lisanu'l-Arab*, I/762. Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, *Hadis'te folklor Eğlence*, "Hidâ" md., Marmara Ü. İl. Fak. yay., No. 138, s. 80, I. basım.

⁶³ Asıl bahri (vezni) altı kere "müstef'ilün" olan şiir nev'i. Aynı zamanda bir çeşit deve hastalığına da **recez** denir. Bk. B. Topaloğlu, H. Karaman, *Yeni Kamus*, s. 127, İstanbul 1966. Kasîde tarzında yazılan manzûme. Bk. Abdullah Yeğin, *Yeni Lûgat*, II/577, II. baskı, Fetih Yay. 1973.

⁶⁴ *Keşfu'l-hafâ*, I/108.

Pes sûfiye-i muhakkikîn ve vâcidînin hâl-i devriyeleri raksdan hâricdir. Meğerkim devrinde lâi'b ola.

Onun için Şeyh Şiblî'den (kuddise sirruhû) menkûldür ki, bu gün vecd ârız olub devr ederken kavlen gınâ, bu âyet-i kerîme ile hitâb geldi ki: “ اجئتنا با الحق ام انت من الاعبين ” Şiblî bu hitâbı kûş etdikde bî-hûş olub düşdü. Ve bir dahî devr etmedi. Zîrâ ekâmil nâsın devr-i zâhirîlerî bâtına intikâl eder. Pes zâhirde harekete ihtiyâc kalmaz. Onun için Cüneyd Bağdâdî (kuddise sirruhû) dahî evâhir ömründe devrden fâriğ ve belki tâib oldu. Zîra ol vakitte olan makâmına göre telvînden ma'dud idi ve ol nesne ki telvînden hâlî [171/B] değildir. Ehlullâh yanında zünübden addolunur. Onun için dâimâ tevbe ve istiğfâr ederler. Ve temkîn buldukça evvelki rütbelerini istisğâr ederler ve telvîne hamlederler.

Velhâsıl raks rebâb ile takyîd olundu. Zîrâ her raks kebâirden ve belli ki (?) seğâirden değildir.

Nitekim vecd-i sahîh ehlinin hareketleri bu ma'nâya nâzırdır. Eğer ki ehl-i hâle evlâ olan budur ki, gâlibu'l-hâl olub meclisde hareket göstermeye ve hâl-i derûnîsin bildirmeye.

i- [Semâyı Reddedenlerin Delîlleri]

İstimâ-ı melâhî, melâhî âlât-ı lehv ve la'be derler. Nitekim *Kâmûs*'da masruhdur. Ya'ni, âlât-ı lehv ve la'bın asvâtını istima' etmek ve ihtiyârıyla onlara kulak tutup dinlemek dahî kebâirdendir. Nitekim hadîsde gelir:

استماع الملاهى معصية والجلوس عندها فسق والتلذذ بها من الكفر

Bezzâziye'de gelir ki, bu hadîs-i şerîf alâ vechi't-tehdîd vârid olmuştur. Velâkin vâcib olan istima' etmeye cehd etmektir. Zîrâ Resûlullâh (S.A.V.) parmaklarını kulaklarına idhâl eylemiştir. Ve ba'zı ulemâ buyurmuşlardır ki “istimâ-ı melâhî ma'siyetün” [172/A] Ve ol meclisde oturmak fîsk olmak ihtiyâr ve rızâ ile olmaklağa mahmûldür. Ve kezâlik âlât-ı lehv ile telezzüz etmek küfür olduğu alâ vechi'l-istihlâl olmağa göredir. Ve illâ füc'eten istima' etmek veya ızdırâran veya ittifâkan culûs ve tab'an telezzüz etmek bir vecihle ki abdin onun def'ine kudretî yokdur. Bu husûslarda ma'zûrdur.

Bundan fehm olunur ki, melâhî ve onun hükmünde olmayan nesneleri istima' etmek, meselâ, elhânla kıraat istima' etmek, hurûf müteğayyir olmadıkça ve elhânla medh-i Resûlullâh ve mecâlis-i zikirde kavâililerin ilâhiyât ve kasâiden söylediklerini istima' etmek mübâhdır. Zîrâ bunlar melâhî ve gınâ-ı örfîden değildir. Belki bunlarda fâide vardır. Zîrâ kulûb-i samîni tatriye ve telyîne ve isâre-i haşyetden hâlî değildir.

Ve *Kâdîhân*'da imâmet husûsunda dürüst huvânı takdîm etmeye dedi ki; hoşhuvânın dürüst huvân olmadığına ve elhân-ı zâyide ile tağyir-i hurûf ettiğine mahmuldür. Ve illâ dürüst huvân ve hoşnuvân olmak bir yerde müctemi' olsa onu takdîm [172/B] etmek evlâdır eğer işgâl-i kalb eder dersin yalnız dürüst huvân olanın savtında dahî işgâl vardır. Zîrâ nâsı müttekeder olurlar.

Pes imam olan şöyle gerekdir ki, kıraat ile kalbi tahrîk ve neşâtı tecdîd ve alem-i ma'nâ urûcuna imdâd eyleye.

Eğerçi ki kıyl ü kâlden fâriğ ve azâde olan müntehîlerin bu makûle "Hay" ve "Hû"ya ihtiyaçları yoktur. Nitekim *Bâlâ*'da işaret olundu ve *Kitâbü'l-Etba*'da gelir ki, İmâm Kurtûbî (rahimehu'llâh) teskîn-i hitân⁶⁵ ve emsali için tegannî etmeyi müstehab görmüştür.

Pes menhî olan fisk ve fücûra medâr olup maslahatı mütezammın olan değildir.

Ve demişlerdir ki, bir kimse hânesinde tanbur ve mizmâr ve emsâlî nesne imsâk eylese âsim olur. Gerek istima' eylesin, gerek eylemesin. Zîrâ o makûle nesneyi imsâk etmek âdetâ lehv içindir. Ve hadîste gelir: "من مات وله قينة فلا تصلوا عليه" Ya'ni bir kimse vefât eylese onun çeng-i câriyesi olduğu halde siz onun namazını kılmayınız." Bu a'sarda halkın ulemâ nâm olan [173/A] fasıkları böyle çengî ve dillân câriyeleri itthâz ederler. Tâ ki onların kesbettikleri harâm ile intifa' ederler. Pes zecren lehüm onların namazlarına hâzır olmamak gerekdir. Ve ney dîdenleri âlet-i ma'rûfe ve onun gibi dahî böyledir.

Molla Hünkâr hazretleri: "Bişnev ez ney çün hikâyet küned"⁶⁶ dediği mahalde şerhimizde îrâd olunmuştur ki neyden istima' ile deyû emreyledi ve bu emr-i nedb

⁶⁵ Sünnet olacak erkek çocuğun acısını hafifletmek.

⁶⁶ *Mesnevî*'nin ilk beyti bu sözle başlar: "Dinle neyden ki hikâyet ediyor (anlatıyor)."

içindir. Ve istima' ol vakitte mendûb olur ki müstemi' olan kimesneye muhabbet-i Hak ve şevk mutlak gâlib ola.

Onun için demişlerdir ki âlât-ı mutribenin hurmeti hurmet-i ayniye değildir. Hurmet hamr ve zinâ gibi belki hurmet-i gayriyedir.

Pes lehv ve la'b tarîkıyle isti'mâl olunsa harâm olur. Ve illa mübâh olur. Bunun şerhi budur ki, insanda beş mertebe vardır ki; biri tabîat ve biri nefis ve biri kalb ve biri rûh ve biri sır.

Pes ol meyl-i tabîi ki tabîatını savt-ı huseneyi istima' ve mütâlaasından tevâlüd eder, ona "şehvet" derler.

Ve ol meyl-i nefsanî ki nefsin neğamâtı ve elhânı istimâ' ve mütâlaasından tevâlüd eder, ona "hevâ" [173/B] derler. Ve bu iki, yani mel-i tabîi ve meyl-i nefsanî harâmdır. Zîrâ şeytânîdir. Onun için bu mertebelerde oluna semâa ruhsat yoktur. Husûsan tâife-i tebânın semâına. Zîrâ istimâ' bunların vücudlarında gâlib olan sıfât-ı zemîmeyi tahrîk eder, şehvet ve hevâ gibi.

Pes şol kimesnenin ki bâtını kedûrat-i şehvet ve hevâ ile mütekeddir ve zulmet sıfât-ı zemîme ile mazlum olub semâdan garazı fâsıdî ola ona semâ harâm olur. Ebnâ-i zemânenin ekseri gibi.

Ve ol meyl-i kalbî ki kalbin semâi hâlinde nûr ef'âl-i Hakk'ı mütâlaasından tevellüd eder. Ona aşk derler.

Ve ol meyl-i rûhânî ki rûhun semâ hâlinde nûr, sıfât-ı Hakk'ı mütâlaası sebebiyle tevellüd eder. Ona muhabbet ve huzûr ve sükûn derler.

Ve ol meyl-i sırrî ki sırrın semâ halinde nûr zât-ı Hakk'ı müşâhedesi ve sâtesiyle tevettüd eder. Ona üns derler ve bu üçü, ya'ni meyl-i kalbî ve meyl-i rûhânî ve meyl-i sırrî helâldir. Zîrâ rahmânîdir. Onun için bu mertebelerin erbâbına semâa izin verilmiştir. Zîrâ semâ bunların bâtınlarında gâib olan [174/A] sıfât-ı hamîdeyi tahrik eder. Bu sebebdendir ki sûret-i hasenenin nazarda te'sîri vardır.

Binâen alâ hâzâ mecâlis-i zikirde zâkirler ve kavvâliler, kasâid ve ilâhiyyât ve ba'zı muharrekât kırâatına ruhsat verilmiştir.

El-hâsıl Hazret-i Mevlânâ'nın "Bîşnev" (dinle) deyu emri erbâb-ı kalbe ve sırâ ve rûha göredir ki bunların meclisleri ve hareketleri ve semâları Hakkânîdir. Ehl-i tabîât ve nefse göre değildir. Bunların cemî-i ahvâlî şeytânîdir. Zîrâ bunlar âlât ve vesâtiye (?) bend olup nazarları mazhara maksûrdur.

Feammâ hakkânî olanlar kuyûdeden halâs olup nazarları sırr-ı mutlaka nâzır olmuşlardır. Ve her âvâzı Hakk'dan istima' ile sâirleri imtiyâz-ı azîm bulmuşlardır.

"Kâli terk eyle bulasın halâs".

Mesmûandır ki sûfîler îderler, ilm-i zâhir, tarîk-i Hakk'a sülûk etmeye hicâbdır. Râh-ı hakîkate mâni'dir. Zinhâr inkâr etme kim sözlerinde sâdıklardır. Zîrâ ilm-i zâhir âlem-i mahsûsattandır, ve dükeli mahsûsât meşgûl-i Hak olana mâni'dir şol sebebden mâ'ni'dir ki mahsûsât tasarrufât-ı zâhiriyye iştigâl iktizâ eder. [174/B]

Ve sâlik-i râh-ı hakîkat olan bu ânı tasvîr-i huzûr ve tefekkür ve müşâhed-i Cemâl'den hâlî olmak muhaldır.

İmdi ey azîz bilgil küllî kim ki zâlik misâlî şol havuza benzer ki, ona hâricden beş nehr-i cârî dökülür. Ve levn-i nehir gâh sâfi ve gâh mükedder olmak ile havzın ka'ında vâfir balçık kalmıştır.

Eğer bir kimse ol havzı pâk edip ve ka'ında ol cem' olan balçığı çıkarmak dilese, ona lâzımdır ki, ol nehr-i cârîlerin yoluna sed eyleye. Ve dışarıdan bir âlet ile ol balçığı karıştırıp, hareket ettir. Tâ kim havzın dibinde sâfi su kaynayıp, ol bulanık olan suyu dışarı çıkarıp ayruk (?) ile bulanmağı komaya.

İmdi havâs-ı zâhir ol nehr-i câriler mislidir kim, daima onlardan kalbe envâ-ı ulûm ve izâf-ı efkâr ve zunûn müstevlî olur. Kimi sâlih ve kimi muslih ve kimi fâsîd ve kimi müfsîd. Ta onlar menend ve mahv olmayınca derûn-i dilden rûzenler keşf olub cânib-i Hak'dan ona ilm-i ledünnî feth olmaz. Eğer ilm-i zâhirde kâmil olan kimse ilmini tarîk-i Hakk'a âlet edip ve bey' ve şerâ ve nikâh ve talâk bahsinde [175/A] kalmayıp maksûd olan ilim ki ilm-i rabbânîdir, meşgûl olur ise febihâ ol ilm-i zâhir ona sülûkünde kuvvet olup sebîl-i Hakk'a delîl ve râh-ı hakîkatta rehnümâ olur. Zîrâ sâlik tâ kendi ekli ve şurbunun ve miskin ve libâsının halli ve hürmeti beyinelerini ve tahâretin ve ibâdetin sıhhat ve fesâdı tarîklerini ve nefsinin ahlâkı zemîmesi neden ziyâde olur. Ve aslı nedir ve ilâcı nedir bilince ve evsâf-ı hamîdenin aslı neden ziyâde

olur bilince ilm-i muâmeleden ve ilm-i mükâşefeden nesne hâsıl eylemez. Ve âlim olmayan sâlike bir ednâ şübhe nice yıllar sülûkünden mâni' olur.

Ve eğer münâzara ve cedele düşüp ilimden murâd olan kitâb mütâlaasına kâdir olup terkîb ve i'râb ve mes'ele tashîh etmektir. Ve bundan gayrı nesne yoktur derse ma'rifetullâh ki dükeli ilimden murâd olan oldur. Ve ol lübdür bâkî kalanı kısır. Ona keşf olmayıp ilm-i ledünnîden mahrûm kalır.

Pes ilm-i zâhir tarîk-i Hakk'a zikr olunan vechile mâni' olduğun bir insân-ı kâminden ve bir ehl-i mükâşefeden istimâ' eylesen zinhâr inkâr etmeyesin. [175/B]

Ebâ Yezîd Bistâmî hazretleri buyururlar ki otuz sene mücâhede eyledim. Şiddet ve hatarda ilmi sâirlerinden artık ve ziyâde gördüm. İlmi ve mücâhede-i dünyaya vesîle kılmaklığa. Ve ammâ şimdi bu sûfî sûretinde olan mübâhîler ve müzeyyifler ki bizim zamânımızda ekseri onlardır. Dâmât-ı sûfiyyeden birkaç kelime hıfz eyleyip sûretlerini tâc ve hırka ile tezyîn edip halkı ilm-i zâhirden men' edip ilm-i hicâbdır deyû zâhir-i şer-i' şerîfe muhâlif ve muânede eylemişlerdir. Ve ilim ve ulemâi kendine aduv bilip dâima zem ve kadh (?) ederler. Onlar şeytânlardır ve katilleri vâcibdir. Ve Allâh Teâlâ'nın ve Resûlullâh (s.a.v) hazretlerinin düşmanlarıdır. Zîrâ ilim ve ulemâyı Hak Celle ve alâ ve enbiyâ ve evliyâ medheylemişlerdir. Ve dükeli âlime ta'lîm-i ilm-i şerîfi teklîf eylemişlerdir.

Hak Teâlâ'nın enbiyâyâ vahyeyletiği şer-i kavîm ve tarîk-i müstekîm ilm-i zâhir üzerinedir. Bu müzeyyiflerin çün ilm-i ledünnî yok. Ve ilm-i zâhirleri dahî hiç yok. Bunun gibi fâsidî i'tikâd ve bâtıl kelimât eylemek neden revâ ola.

Bunların misâli şol [176/A] kimseye benzer ki işitmiş ola kim kimyâ altûndan efdaldır. Zîrâ kimyâ her neye ursân altûn eyler. Bu söze mağrûr olup kimyâ sevdâsına düşer. Ona keselerle altûn arz eyleseler, kabul etmeyip, eydür ki: "Ben kimyâyı koyup altûna meyleder miyim?" deyu altûndan dahî mahrûm olur. Kimyânın hod ancak adını işitmiştir. Ol söz ile şol rütbe müflis ve uryân kalır. Ve kimyâ muhabbetiyle ve musâhabetiyle ömrünü zâyi' eyler.

Pes ilm-i mukâşefe ki, ilmi ledünnîdir, kimyâ misâlindendir. Ve ilm-i ulemâ altûn gibidir. Ve kimyâ ki ona insanın yüz binde biri yetişmiş değildir. Onun arzûsiyle

nukûd altûnı beyenmeyip kabûl etmemek sırf hamâkat ve hasârattır. Ve bunda bir bahs dahî vardır.

Meselâ bir kimse bin altûn bahâ eder kimyâyâ mâlik olsa, velâkin bir kimse dahî on bin altûna kâdir olsa gerû (?) ol altûn sâhibi efdaldır ve evlâdır.

Ahvâl-i sûfiye dahî böylecedir. Eğer sülûkünde bir mikdâr nesneye erişir ise dahî ulemâyı fâzılada berâber olamaz.

Ve nitekim kütüb-i kimyâ ve tullâb-ı kimyâ kesîrdir ammâ, ona vâsıl olan akıllı kalîldir. Emr-i sûfiye dahî [176/B] matlûb, cümle-i enâm makbûl hâs ve âmdir. Lakin ona vâsıl olan nâdirdir. Belki kimyâ gibi resmi gidip, ismi kalmıştır. Nitekim rû'yânın dahi hakîkati vardır. Amma edgâs ve ahlâmı ekserdir.

Pes imdi şol sûfî ki ilmen nice yıllar taallümle hâsıl eylediği, ilmi ol keşf ile idrâk eyleyip ilm-i zâhir de ve ilm-i bâtında hiç şübhesi kalmamış ise ulemâ-i zâhirden onun fazlı mukarrerdir. İnkâr etmemek gerekir.

İmdî lâzım oldu ki tarîk-ı tasavvufun hakîkatını inkâr etmeyib tasdîk edesin. Ve bu bâtıl müzeyyiflere tâbî' olmaklai'tikâdını bozmayasın. Ve bilesin ki bunların ilmi ulemâyı ta'n ettikleri bî ma'rifet sevâba hâsıl oldukları sebebdendir. İsmail Hakkı el-Celûtî, el-Hanefî el-Berûsî *kimyâ-i's-saâdet*'te (kaddesallâhu sirruhu'l-azîz) (onu bahsetti). Bu makâmın icmâlen tahkîki budur ki, salik zâhirî ve bâtınî ümmî gerekir, zâhirde ilminin eseri ahkâm ile ameldir. Ve bâtında ümmiyyedde hükmü, Hak'dan bilâ vâsıta olan ilmi ahz etmektir. Zîrâ bâtında sade dîl olmadıkça nakş-ı feyz, sûret-i pezîr olamaz. [177/A] Onun için fahr-i âlem (s.a.v)'e hem ümmî hem âlim denilir. Ümmî olduğu hakîkate ve âlim olduğu şerâte nazırdır. Zîrâ ilm-i hakîkiyi kimseden öğrenmedi. Ve ilm-i şer'îyi Cibrîl'den ahz eyledi. Eğerçi üstâz-ı zâhirden adem-i tilmîzine göre müteallim-i min indillâh denilir. Ve lâkin bi'l-vâsıta olan ilimle bilâ vâsıta olan ilmin meyânında fark vardır. Bi'l vâsıta olan ilim, ilm-i ibâret ve ilm-i işâret kısmındandır. Hazret-i Mûsâ (a.s)'ın huzûrdan ta'lîm eylediği ilim, ilm-i işâret kısmındandır. Ve bilâ vâsıta olan hakîkate nâzırdır.

Fahr-i âlem'in zâhirî, ilm-i şer'îat ile müzeyyen ve bâtını, ilmi hakîkat ile münevver idi. Ve ilm-i şer'îatı mücibu'z-zâhir (?) Cibrîl lisânından ahz etmesinden minfehm oldu ki, cümle mü'min mükellefe eğer zâhid eğer âşık üstâz-ı zâhirden ilm-i

hâl öğrenip onunla amel gerekdir. Ve üstâz bâtından dahî ilm-i işâret ahz edip beynihî ve beynallâh olan ilm-i hakîkate vusûl lâzımdır. [Bu kısım metinde arapçadır] İsmail Hakkı *Mesnevî* şerhinde, Aleyhi Rahmetülbârî Sülemî, eş-Şeyh Ebû Abdîrrahmân *Hakâyık*'ta, Allâh-ü Teâlâ'nın âyetini te'vilinde bahseder ki:

و ربطنا على قلوبهم اذ قاموا فقالوا ربنا رب السموات والارض [177/B] işittim ki Şeyhlerimizden bâzısı bu âyet ile delîl çıkarıyor. Zikir ve Semâ vaktinde vecd sahiplerinin hareketlerinde kalpler gayb alemine ve mübarek mahalle bağlı olduğunda, onun hareketi zikirler nev'indendir, Kehf sûresinin âyeti ortada iken semâ ilminin aleyhine red olunmaz. (Sona erdi) Sûfî Taifenin Seyyidlerinden Ebû'l-Kâsım el-Cüneyd (r.a)'e fukaranın sayhâ (haykırışı)sı hakkında soruldu. Dedi ki O (sayha) Allâh'ın ism-i a'zamıdır. Kim onu inkâr ederse, veya çirkin görürse haşır günü Sûr'a üfürülme lezzetini bulamaz. Aynı şekilde kâmil şeyhlerden Semerkandî *Bahru'l-Ulûm* diye adlandırılan tefsirinde de aynı şeyi söyledi. Fukaranın sayhasından kasdolunan sûfiyenin sayhasıdır.

Sâdıklar semâ anında safâ ile onlarda vecd hâkim olunca, (Onların kasdı) gösteriş ve işitsinler diye değil ancak Allâh'a ism-i a'zamını söylerler. Çünkü fakîr, o anda bulunduğu şeyden sorumludur, ism-i a'zam ile onun ruhu mukaddes Haram-ı Şerîf etrafında yükselir. Kasdolunan (ma'na), insanlara (kıyamet günü) kıyam için seslenildiğinde, herkesin âlemlerin Rabb'ine kıyam ettiği o gün, şuur olmaksızın Sûr'un sesinin lezzetine alırlar. Bazıları bununla lezzet alır ve velilerin arasında olmaktan dolayı sevinir. Bazıları da elem duyar ve düşmanların arasında olmaktan kederlenir. Vel hâsıl Cüneyd'in sözü şöyledir: [178/A] “Evliyâlardan fukarâlar takvâ ehli ile beraber olurlar, şüphesiz Allâh'ın velîleri ancak müttakî olanlardır. Onların aleyhinde inkârda bulunanlar, evliyâullâh'a dönerler, evliyâullâh'a dönmek ise Allâh'ı Teâlâ'ya dönmektir. Evliyâullâha kim karşı çıkarsa Allâh'a karşı gelmiş olur ve dönen kişi düşmanlardan olur. Âhiret'te Sûr'a üfürülmesinden de bir lezzet bulamaz, bir kazancı yoktur.”

Fukâra zamanın hâlleri mütekaddimînkinine benzer Ehl-i zamân ise türlü eksiklikler ve bunun üzerine kurulu tüm işlere muhtevîdir. Bütün ümerâ, ulemâ, vâiz, imâmlar, hatipler ve vezîrlerin taifelerini de ihtiva eder. Taberânî, *el-Kebîr* ve 'z-Ziyâ'ında tasavvuf kitaplarından bunları ortaya koydu.

Ebî Karsâfe'den rivâyet olundu ki, Resûlullâh (s.a.s) şöyle söyledi: “Kim bir kavmi severse Allâh O’nu onların zümresinde haşreder.” Suyûtî onu *el-Câmiü’s-sagîr*’de zikretti.

Allâme Şihabüddîn el-Kalyûbî *Câmiu’s-sagîr*’in hadislerinin zabd konusu hakkında, “Bu Hadîs-i Şerîf Sahîh Hadîstir” demiştir. (Sona erdi)

O hadis, senedindeki adalet, zabt nakli ile ulaşmıyor, Resûlullâh’ın kaideye uymayan şaz hadîslerindeki Hadis Usûlünde geçen illet konusu gibi.

Mevlânâ Abdurrahmân el-Câmî, kaddesallâhu sirrahu es-sâmî [Bu kısım metinde Osmanlıcadır] Bâzı müellifâtında tahkîk edip, buyurmuşlardır ki, devrân eden [178/B] fakirin hâlî, üçden hâlî değildir. Evvelî ve cümleden etimme ve ekmeli budur ki, kelime-i tayyibenin envârı ki letâifetde kalmayadır. Mîzâb-ı inâyetden zûr ile mensûb olmakla çarh-ı kalbe hareket-i kasriye lâzime olmağın galebe-i hâl ile rehâyı cismi bî ihtiyâr ve zarûrî hareket ettirir. [Bu kısım metinde Arapçadır] Bunun üzerine, ittifakla (bu semâ) sakıncalıdır. Şu gibi ki, kısa ve serî hareketini azaltmakla cismini büyük görenin kurtulmayı istemesi gibi. [Bu kısım metinde Osmanlıcadır] İkinci bu devir ki mütevâcid ve muhabbet ve hulûs ile müteşebbih bi’l-vâcid ola. Fehûve ma’zûrun eyzân.

Üçüncü hâlî budur ki, riyâ ve semâ kasd ede bu bi’l-ittifâk harâmdır. İntehâ, lâkin ona dahl ve men’in cevâzî zâkirin niyyet-i kalbine vâkıf ve beyhûde kasdına ârif olmağa mevkûftur. Bu ise emr-i bâtînîdir.

Kalblerin derinliklerinde, Allâme’l-guyubun kelime-i tevhîdinden başka bir şey doğmaz.

Mü’minîn zâhir hâlî îmânına şehâdet eder ki onu ikfârı nice ceraât olunur. Ali b. Ebî Tâlib (k.v) dedi ki: “Allâh indinde insanların en âlimi, ‘Lâ İlâhe İllâllâh’ı en fazla severek söyleyen ve (Allâh’ı) ta’zîm edeninizdir”, *Tabakât-ı Şa’rân*, *Bezzâziye*, ve *Bezdeviye*’de geçtiği gibi. *Câmiu’l-Fetâvâ* ve *Tarîkat-ı Muhammediye* sahiplerinin kelimeleri [179/A] rîyâ ve istîfâyı murâd için îdenlere mahmûldür.

Bâzı ârifler dedi ki, genellikle (semâî) inkâr edenler, sûfî olmayan fakîhlerdir. Çünkü fakîhler akîdelerinde ve nakîllerinde bir tek şeye bağlı ve özel bir yol takib etmekte. Bu (ilim) yolculuğunda birbirlerine lüzumlu olmalarına rağmen onlar,

ehlûllâhın yoluna güvenmezler. Bu sorundan dolayı onlar hak üzere olarak isimlendirilmezler, ancak onların güvenebileceği ve onların nakillerindeki metodu izlesen ne alâ (o zaman doğrudur derler). Onlar istiyorlar ki, kendilerine kendi metodlarından başkası, hak olsa dahî gelmesin.

Anlaşılyorki, bu ilim topluluğu hakkında düşünmek, araştırmak ve fazla (yanlarında) durmamak gerekiyor. İnkâr ve hasette ileri gidiyorlar. İnkâr ve inadlarından dolayı, Allâh korusun, neredeyse dünya ve âhireti yıkıma uğratacaklar.

Şa'rânî *Cevâhir ve'd-Dürer*'inde bundan bahsetti, sonra da şer'at âlimlerinin, ledünnî ilim ehlini her asırda ikfâr ede geldiklerinden sözetti. Çünkü bu ilimin vatanı (onlara göre) batıdır. (Bu ilim) sahibi, ehl-i şer'ânın ilimlerinde olduğu gibi bu bakış ve yolla olmayan bir tarîkle bize geldi.

Çoğu zaman bunlar, ilm-i ledün sahibini zındıklıkla, kâfirlikle itham ediyorlar. Ve yine çoğu zaman, hasetlikten dolayı şöyle diyorlar: “Bunlar bu tuhaf ve garib ilimle âyet tefsir ediyor, veyâhud mütekaddiminin kitaplarından hadîs alıyorlar.”

Yazıklar olsun şu kimseye ki, ledünni ilmi ta'lim etmiş bu kitapların sahibi mütekaddim (âlimleri) - ki kendisi de ilmi (onlardan) öğrenmiştir - bu son dönemin zâtı onları adam yerine koymuyor.

[179/B] Böyle düşünedursun, lâkin evliyâullâh Resûlullâh (a.s)'ın ahlâkî modelini (kendilerine) almışlardır. Aleyhi's-selâm'ı yalanlayanlar dedi: “O ancak müjdeleyerek öğretiyor.” Onlar ise Yahûdîliğin (âyet) haberleriyle müjde veriyorlardı.

Bazı kimseler, Allâh (c.c)'ın Resûlullâh (s.a.s)'a vermiş olduğu ilmi kıskanarak kölelerini ondan uzaklaştırmak istiyorlardı. Bu yahûdilerin hizmetçileri hakkındaki uzaklaşma, fazla sürmedi. Gördülerki haset ve inkâr (kendi) dünya ve âhiretlerini hüsrâna götürüyor.

NOT: Risâlenin bundan sonraki kısmı tasavvuf ehlini tanıtmakta olup, semâ ve raksın haricinde bilgilerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

I- AHMED GAZZÂLÎ'NİN HAYATI⁶⁷

Mecdüddîn Ebu'l-Fütûh, Ahmed b. Muhammed et-Tûsî, el-Gazzâlî (ö.520/1126).

1- Doğum Yeri ve Vefâtı

12.yy. İslâm düşünce tarihinin en bilinen sîmâlarından, meşhur *İhyâ'* nın müellifi Muhammed Gazzâlî' nin kardeşi olan Ahmed Gazzâlî, devrinin i'tibâr edilen tasavvufî kişiliğiyle şöhrat bulmuş âlimlerindendir. Horasan'ın "Tûs" köyünde doğmuştur. Doğum tarihi kayıtlı olmayan bu âlimin, bir çok kitaplarda h.520/m.1126 yılında Kazvin'de vefat ettiği yazılıdır.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *Meşâhiru'l-Ulemâ*, 53-54; Nasrullah Pourjavady, *Sevânih*, (İNG); Haşmetullah Riyâzî, *Kitâbu's-Sevânihü'l-Uşşak*; İbnü'l-Cevzî, *el-Müntezim*, IX/260; *Mir'ât-ı Muhtasar*, VIII/119; İbn-i Hilkan, *Vefeyât*, I/97-98; ez-Zehebî, *el-İber*, IV/40-46; *Mîzanu'l-İ'tidal*, I/150; es-Safdî, *el-Vafî bi'l-Vefeyât*, VIII/115; İbn Şâkir el-Ketebî, *Uyunü'l-Tevharih*, XII/175-177; el-Yâfeî, *Mir'âtü'l-Cenân*, III/224-225; es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, VI/60-62; el-Esnevî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, II/245; İbn-i Kesîr, *el-Bidâye*, XII/196; İbn-i Hacer, *Lisânü'l-Mizan*, I/293-294; İbn-i Tagriberdî, *en-Nücm*, VI/230-231; el-Hüseynî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, s. 195; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV/10-61; *Hediyyetü'l-Ârifîn*, I/83; Brockelmann, *GAL*, I/546; A. Schimmel, *Mystical Dimensions of Islam*; H. Ritter, *al-Gazzâlî*, (İNG), II/1041-1042; Süleyman Uludağ, *TDV. Isl. Ans.*, "Ahmed el-Gazzâlî" md., I/70.

2- İsmi ve Künyesi

İslâm literatüründe, ağabeyi İmâm-ı Gazzâlî kadar şöhret bulmamış olan Ahmed Gazzâlî hakkında, İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb*'ında şunları söyler: "Nisbesinin 'Gazzâlî' oluşundan zannettimki bu zât İmâm-ı Gazzâlî'dir." es-Safdî ise bu iki zâtı birbirine karıştırmamak için İmâm-ı Gazzâlî'yi tek "z" yâni "Gazâlî", Ahmed Gazzâlî'yi ise çift "zz" yâni "Gazzâlî" olarak tasnif ettiğini belirtir.

Hayatı ve eserleri ile ilgili bütün kaynaklarda, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî şeklinde anılan bu tasavvuf âlimini, doğum yerine nisbetle "et-Tûsî", vâiz olması sebebiyle de "Ebu'l-Fütûh" diye anıldığına şahit olmaktayız. Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemu'l-Müfessirîn* kitabında onun nisbesine "Mecidüddin"i de eklemiştir.⁶⁸

3- Tahsili, Tasavvufa İlgisi ve Nizâmiyye'deki Müderrisliği

İlk tahsilini doğum yeri olan Tûs'ta yaptı. Ailesinin Şâfiî olması sebebiyle, Şâfiî fıkhı tahsil etti. Babasının tasavvufa olan düşkünlüğü ve ehl-i tarîk şahsiyeti sebebiyle, sûfîlerin meclislerine giderek, Bevâriku'l-ilma' adlı risâlesinde (tercümesini yaptığımız risâle) semânın cevâzına ait görünüşünün ilk kıvılcımlarını oluşturdu. Zamanın en meşhur tasavvuf âlimleri olan el-Cürçânî ve Ebû Bekir en-Nessâc'ın sohbetlerine katılan Ahmed Gazzâlî'nin tahsili ve müderrisliği konusunda İbnü'l-Esîr şunları söyler:

"Cenâb-ı Gazâlî'nin birâder-i kerîmeleri olan Ahmed b. Muhammed el-Gazzâlî, sâhib-i kerâmet bahîre bir zât olup, tasavvuf ve mevîzeye dâir, âsâr-ı müteaddidesi vardır. Birâderi İmâm Hemâm Gazzâlî'nin Medrese-i Nizamiyye'deki müderrisliği terkî hengâmında, Medrese-i mezkûrede bi'l-vekâle icrâ-ı tadrîs eylemiştir. Pek çok seyahat etmiş ve bir çok ricâullâha mülâkât olmuştur. Biraderinin te'lif ettiği *İhyâu'l-Ulûm*'ı bir cilde indirmiş ve *Lübâbi'l-Ihyâ* tesmiye etmiştir."⁶⁹

Yine Âdil Nüveyhiz'in *Mu'cemu'l-Müfessirîn* isimli eserinde onun vâiz olduğu vurgulanırken, fakihlerden olmasına rağmen onun va'zı sevdiğinden ve buna yöneldiğinden, ayrıca kardeşi imâm-ı Gazzâlî'nin Nizâmiye Medresesi'ndeki tadrîsden

⁶⁸ Bk. Nüveyhiz, Âdil, *Mu'cemu'l-Müfessirîn*, s. 64, Beyrut 1982.

⁶⁹ İbnü'l-Esîr, *Meşâhirü'l-Ulemâ*, s. 53-54, Zafer Kütüphanesi, 1322h.

tatmin olmayıp, ayrıldığı zaman, onun yerine (müderris olarak) geçtiğinden bahsetmektedir. Yine aynı eserde Ahmed Gazzâlî'nin bir çok memleket dolaşarak buradaki büyük sûfîlere bizzat hizmet ettiği ve uzlet ve mürâkabeye düşkün olduğu bildirilmektedir.⁷⁰

4- Tasavvufî Görüşünde Ağabeyi İmâm-ı Gazzâlî'den Farklı Yönleri

Tasavvufa kardeşi Ahmed Gazzâlî'nin tesiriyle girdiği söylenen İmâm-ı Gazzâlî'nin bir rivâyette “Biz aradık, o buldu” dediği bu ledünnî ilmi, ondan farklı bir tarzda telakkî ettiği görülmektedir. İmâm-ı Gazzâlî'nin, ilim, şer'î hükümler ve marifete öncelik tanıdığı tasavvuf anlayışı karşısında, Ahmed Gazzâlî, âlemde olan her şeyi aşkla açıklayan bir tasavvufî görüşü benimsemiştir. Bu konuda yazmış olduğu *Sevânihu'l-Uşşâk* adlı eseri sahasında çığır açmış ve kendisinden sonraki büyük mutasavvıflar (Senâî, Baklî, Fahreddin-i Irâkî, Attar)'a tesir etmiştir. Tasavvufî hayatı semâ, aşk, vecd, cezbe, şevkten ibâret gören mutasavvıflara göre Ahmed Gazzâlî, ağabeyinden daha üstündür.

5- Farklı Fikir Cephesine Eleştiriler

Tasavvufu “ilâhî aşk ve şevk” temeline oturtan müellif, tesir ettiği bir çok tasavvuf âliminin yanı sıra, bir o kadar âlim tarafından da eleştiri oklarına maruz kalmıştır. Kendisinden iki asır önce yaşayan ve tasavvuftaki görüşlerine mesned olan Hallâc-ı Mansur gibi o da “İblis”i mazur görmüş ve aleyhinde söz söylememeyi îtina etmiştir. Ona göre “İblis” gerçek bir muvahhittir. Çünkü cehennemde ebedî kalacağını bilmesine rağmen yine de Rabb'inden başkasına secde etmedi. Onun bu âkıbeti, Allâh'a büyük bir aşkla bağlanmış olmasıdır, diyen müellif, “İblis'ten tevhid dersi almayan zındıktır” şeklindeki ifâdesiyle başta Yusuf el-Hemedânî olmak üzere İbnü'l-Cevzî, İbn ebu'l-Hadîd'in ağır bir şekilde eleştirilerine uğramıştır.

Bâzıları onun bu fikirlerini, arasında hikmete ait nükteler olmasına rağmen saçma sapan, uydurma şeyler olarak görür. İbn-i Hacer, Yusuf el-Hemedânî'nin Ahmed Gazzâlî hakkında tuhaf bir şekilde “başı yerde, ayakları havada semâ” ettiğini ve şeytânî fısıltılar netîcesinde tasavvuf yolunu ifsat ettiğini nakleder.

⁷⁰ Nüveyhîz, Âdil, a.g.e., s. 64.

Ebu'l-Hadîd O'nu kıssacı bir vâiz olarak tanıtırken, “Yalancılıkla verdiği vaazlarla mal mülk sâhibi olmada Allâh'ın yarattığı hârikalardan biri” şeklinde yorumlamıştır.⁷¹

Ağır tenkitlere uğramasının yanı sıra İbnü'l-Esîr onu İbnü'l-Cevzî'ye karşı müdâfaa etmiştir.

6- Ahmed Gazzâlî'nin Bilinen Eserleri

a- Sevânihu'l-Uşşâk: Çeşitli dillere tercüme edilen ve aşk, vecd, şevk, cezbe gibi konuları ele aldığı bu kitap, tasavvuf vâdisinde çığır açmış bir klasiktir. Bu eserin görebildiğimiz matbuları şunlardır:

- 1- Danişgah-ı Tahran, c. 14, sy. 4, 1967, s. 47-493.
- 2- H. Ritter, Neşriyyatü'l-İslhamiyye (15), İstanbul 1942, Millet Küt. A'rabi, No: 19441.
- 3- Riyâzi, Haşmetullah, Millet Küt. A'rabi, No: 16993.
- 4- İzzeddin Mahmud Kâşânî, Hüseyin Nâgûrî'nin Sevânih Şerhi, Ahmed Mücâhid tarafından, Tahran 1372h.
- 5- Nasrulla Purcevadi, Sevânih'in edisyonu, Tahran 1359.
- 6- Sophia Perennis, Nasrullah Pourjavadi'nin Sevânih edisyonunun İngilizce çevirisi.

b- Bahru'l-Hakîka, Nasrullah Purcevadi, Tahran 1977, Millet Küt., No: 19493, (Tasavvufa dair bir eser).

c- Bahru'l-Muhabbe, Millet Küt. A'rabi, No: 2749 (Tasavvuf konulu bir eser).

d- el-Mukadimetü'l-Gazneviyye, Millet Küt. A'rabi, No: 711 (Nesih)

e- Dâsitân-ı Murgan, Nasrullah Purcevadi, Tahran 1977, Millet Küt. No: 19959 (İslâm ahlâkı konusunda bir eser).

f- Mecmua-i Âsâr-ı Fârisî, Mücahid, Ahmed (göz.geç), Tahran 1991, Millet Küt., No: 16444 (Tasavvufa dair bir eser).

g- et-Tecrîd fî Tercemeti't-Tevhîd, Kırkkandil yay., İst. 1997, Millet Küt. No: 40350 (Tasavvuf konulu bir eser).

⁷¹ Bk. Uludağ, Süleyman, *T.D.V. İslâm Ans.*, “Ahmed el-Gazzâlî” md., I/70.

- h- Sırrü'l-Esrâr fî Keşfi'l-Envâr, Handan, Abdülhamid Salih, Kahire 1988, Millet Küt. No: 55543 (Tasavvufa dair bir kitap).
- ı- Bevârikü'l-İlma', "Tracts on Listen to Music", J. Robson, London 1938 (Türkçeye çevirisini yaptığımız eserin, İngilizce çevirisidir).
- j- Havvâssu't-Tevhîd (talebesi Said b. Fâris el-Lübnânî'nin, Ahmed Gazzâlî'nin vaazlarından tuttuğu notlarıdır) Borckelman, GAL, I/546, Suppl., I/756.
- k- Lübâbî'l-ihyâ isimli eseri, ağabeyi İmâm-ı Gazzâlî'nin İhyâ'sının özetidir.

II- AHMED GAZZÂLÎ'NİN BEVÂRİKU'L-İLMA' Fİ REDDİ ALÂ MEN YUHARRİMU'S-SEMÂİ

Risâle isminden de anlaşılacağı üzere semâî harâm sayanların görüşlerine reddiye olarak yazılmış Arapça bir eserdir.

İhyâ'nın müellifi meşhur İmâm-ı Gazzâlî'nin kardeşi olarak tanıdığımız Ahmed Gazzâlî'nin, mûsikî ve semâya karşı gelenlere, sert bir üslupla kaleme aldığı bu risâle, bu yönüyle klasik semâ risâlelerinin en farklı olanıdır.

Kendisini bu risâleyi yazmaya sevkeden sebebin, Allâh'a yönelmiş salih kimseler ve bu konunun isteklileri olduğunu kitabın başında bildirmekte, Kur'ân, sünnet, sahâbenin davranışları, nakillerle ve aklî selim ile risâleyi yazdığını söylenmektedir.

12. yüzyıla ait bu risâle tasavvuf konusunda yazılmasına rağmen hadis usûlü, fıkıh usûlü ilimlerinin yanı sıra, çok iyi bir mantıkla kaleme alındığı görülmektedir. Eseri tercüme ederken bu ilimlere ait kitapları gözden geçirmek sûretiyle, ibâreleri toparlamaya çalıştık.

A- RİSÂLENİN YAZMA NÜSHALARI

Bizim esas aldığımız nüsha "Bevâriku'l-ilma' fî Reddi alâ Men Yuharrimu's-Semâ" risâlesi, Süleymaniye Kütüphanesi Reşit Efendi kitaplığı 444 numarada kayıtlı olup, Ebi'l-Hüseyin (?) tarafından istinsah edilmiş fakat istinsah tarihi yazılmamıştır. Üzerinde çalıştığımız nüsha beyaz kağıt üzerine nesih yazı ve siyah mürekkeple tek tip

kalemle yazılmış (1/B-13/A) on üç varaktır. Eserin ismi bâzı nüshalarda “fî reddi” ifadesi yerine “fî tekfîri”⁷² şeklindedir.

Eserin diğer yazmaları şunlardır:

1- Süleymaniye Kütüphanesi, es’ad Efendi Ktp. 1434 (Ta’lik): Çok küçük yazıyla, beyaz kağıt üzerine siyah mürekkeple yazılmış bu nüsha Sünbül Efendi’nin zeylidir.

2- Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi Ktp. 2073: Güzel bir nesih yazıyla, nohûdî beyaz kağıt üzerine arapça yazma olarak siyah ve kırmızı renkte mürekkeple yazılmış bu nüsha yine Sünbül Efendi tarafından yazılmış eserin zeylidir. Esas nüshada sınıflara ayrılmamış olan eser, burada Sünbül Efendi tarafından bölümlere ayrılmıştır. 70 varak olarak yazılmış eser, orijinal risâleden bâzı bölümler atlanmak suretiyle alıntılar yaparak geniş bir açıklaması şeklindedir. Bu eserin tasnifinden istifâde ettik.

3- Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 7969 nolu demirbaş (Nesih).

4- Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Merkez Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Bl. 3602 No.

5- İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Bl. 3629 No.

6- İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Bl. 455 No.

7- İstanbul Üniversitesi, Merkez Kütüphanesi, Arapça Yazmalar bl. 2937 No. (Nesih)

8- Marmara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi, Öğüt Bl. 1177 No. (16 varak)

72 Bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Ef. No: 1343.

B- MUHTEVASI

Sünbül Efendi eseri 3 ana bölümde inceliyor:

Birinci Bölüm: Semâî kabul etmeyenlerin “zikir ve devrân ehli halka olmuş şekilde toplanıp (eğlenenlerin yaptığı) raks yapıyor” sözünün iptali hakkındadır.

İkinci Bölüm: Semâî reddedenlerin “raks icmâen harâmıdır” sözünün iptali hakkındadır. Bu iptalin lüzûmu, onların “raksı helâl sayan Allâh korusun kâfir olur” sözü içindir.

Üçüncü Bölüm: Âyet ve hadislerin tefsîr, tahkîk ve te’vîli ile semâ ve raksa karşı çıkanların, küfre varabilecekleri sonucunun çıkarımıdır.

Orijinal nüshasında bölümlere ayrılmamış olan bu risâleyi tercüme biter bitmez, bölümlere ayırarak başlıklar koymayı uygun bulduk.

Risâle, “semâ harâmıdır” diyenlerin görüşlerini, Kur’ân, sünnet, icma’, kıyâs, menkul ve ma’kul ile reddeder. Ağır bir dille eleştirdiği bu ifâde sahiplerini getirmiş olduğu delîllerin kuvvetliliğine dayanarak küfre düştüklerini çok açık bir şekilde ifâde etmektedir. Bu sebepten bâzıları bu eserin ismini literatüre “Bevâriku’l-İlma’ fî Tekfiri alâ Men Yuharrimu’s-Semâ” şeklinde geçirmişlerdir.

Klasik risâle müelliflerinde olduğu gibi bu risâle de, hamdele, salvele ve dua cümlesiyle başlar. Cüneyd-i Bagdâdî’ye atfedilen semânın “Elest Bezmi”, “İlk Mîsak” nazariyesini hatırlatması sebebiyle müellif, henüz ilk cümlesinde, “Mîsak-ı Evvel”de (Ben sizin Rabbiniz değilmiyim?)⁷³ hitâbını kuluna işittiren Allâh’a hamdolsun” ifâdesini başlama cümlesi olarak kullanır.

Bundan sonra, “semâ mutlak harâmıdır” diyen kişiye Kur’ân lâzımdır. Çünkü o zaman (Nebî (a.s) bir harâm işledi ve harâma nazar etti ve onu başkasına emretti) demiş olur. Bu zan icmâen küfürdür” üslûbuyla risâleye giriş yapar ve arkasından delîllerini sıralar.

73 A’raf, 171.

Ona göre sûfîlerin semânının diğer raks ve eğlencelerle karıştırılmaması gerekir. “Semâ vecde⁷⁴ yaklaşan bir âmil olup, ârifin kalbinde ince Rabbânî düşünceleri hâsıl eder. Hîcâbları (kulun Rabbiyle arasındaki engel olan perdeleri yarmasına yardımcı bir âmil olan semâ, ancak farzlar edâ edildikten sonra câiz olur.” Bu ifâdesinden de anlaşılıyor ki müellif, semâ bilâ kayd-ü şart kabul etmeyip, vecd için aracı bir unsur olarak görüp, ancak dinin emirleri olan farz ibâdetleri yerine getirdikten sonra yapılması uygundur.

Müellif ilk delîlini şu kudsî hadîisle getirir: “Beni arzım ve semâm sığdıramadı, ancak mü’min kulum kalbi sığdırdı.”⁷⁵

Semâ meclislerinin, gâyesinin kardeşlik ve güzel meziyetlerin karşılıklı olarak etkileştiği nezîh mekânlar olduğunu söyleyen müellif, burada “ihvni” (kardeşliği) üç kısımda mütâlâa eder ve birincisinin “ihvân-ı isim” (ismi imanda müşterek) olanlar ki, bunlarla sadece bir merâmın ifâdesi için konuşulur. İkincisi “İhvân/ı irâde ve’l-muhabbe” (safâ yollarını isteyenler) ki bunlarla sohbet câizdir. Üçüncüsü hakîkî ihvân dediği, “ihvân-ı safâ”dır ki bunlarla sohbet ve semâ yapmak vâcibdir. Bu sözlerini, Nebî (a.s)’ın “Bir kavme benzeyen onlardandır”⁷⁶ hadisiyle destekler.

Bu görüşüyle müellif diğer tasavvuf ehlinin şu görüşüne iştirak eder ki o da, “semân âşıkın aşkını, fâsıkın fışkını artırdığı” görüşüdür.

Müellif sadece semâ konusuna ilişkin görüşlerini serdetmez. O, konuyla alakalı olduğu için “şiiir”, “şarkı”, “raks”, “mûsikî âletleri”, “kadın sesi” konularında da delîlleriyle birlikte bu hususlara açıklık getirmeye çalışır.

Semâda şiiirden, hayrı ve hakîkatı işitmeyen, haktan, hikmetten müstefid olmayacağını, hangi delîlle karşısına çıkarsanız çıkın onu (semâı) inkâr edeceğini belirterek delîllerini sıralamaya devam eder.

74 Sâlikîn kalbinde Allâh’ın tecellîlerinin belirmesi, benliğini kaybetmesi.

75 Keşfu’l-Hafâ, II/195 (2256).

76 Ebû Dâvûd, *Libas*, IV/314; İbn Hanbel, *Müsned*, II/50.

a- Semâın Cevâzına Dâir Zikrettiği Hadîsler

1- Hadîs-i şerîflerden delîl getiren müellif, Buhârî ve Müslim’de “er-Rebîa bint-i Mes’ud”dan naklolunan bir rivâyetten⁷⁷ bahseder ki, o rivâyete göre Nebî (a.s) câriyelerden şiir, şarkı ve def dinlediğine işâret ediyor der.

2- Hz. Âişe’den rivâyet olunan bir diğer hadiste ise, Hz. Ebûbekir’in, iki câriyeyle birlikte Bûas şarkıları söyleyen Hz. Âişe’yi bundan men’ etmek istemesine karşılık Hz. Peygamber’in “Bırak onları Yâ Ebâ Bekir, her milletin bir bayramı vardır, bu günde bizim bayramımızdır”⁷⁸ ifâdesiyle karşılaştığını, buradan da “kötü bir ibare” olmayan güzel şiirden muhtevî birisinin şarkı söylemekten men’ eden bir kişiyi bu davranışından uzaklaştırmanın bir vecihle olacağı sonucuna varıyor.

3- Habeşîlerin Rasûlullâh’ın huzûrunda def çalıp söylemelerini, Rasûlullâh’ın “ne söylüyorsunuz?” sorusuna (Muhammed (a.s) sâlih bir kuldur söylüyoruz)⁷⁹ hadisinin de def ve şarkı sesi işitenin cevâzına işâret ettiğini belirtir.

4- Müellif, oyun ve raksa da şu hadîsi delîl getirir. Hz. Âişe’den naklolunan bir hadîse göre, Habeşîler mescidde cîran (savaş oyunu) oyunu oynarken Hz. Âişe’ye onları seyretmesi için Rasûlullâh (s.a.s)’in müsade etmesidir.⁸⁰

Bu hadîs için müellif, “mescidde câiz olan oyun, niçin mescid dışında da câiz olmasın” sorusuyla delîlini ortaya koyuyor.

5- Bir kadın Rasûlullâh (a.s)’ın huzurunda def çalmayı adaması ve o kadına Nebî’nin “nezrettiysen çal”⁸¹ demesini, def, şarkı söylemek ve kadın sesinin cevâzına delîl sayıyor.

77 Buhârî, *Nikah*, 48; Beyhakî, VII/289; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, VII/112, hadis no: 6194.

78 Buhârî, *İdeyn*, 3; İbn Mâce, *Nikah*, 21; Ahmed, VI/187; Nesâî, *İdeyn*, 36.

79 Buhârî, *K. Salât*, 284 nolu hadis.

80 Buhârî, *İdeyn*, II/3; Müslim, *İdeyn*, II/608; Nesâî, *İdeyn*, III/159; Ahmed, *Müsned*, II/368, VI/56, 83, 166, 186; Ebû Dâvûd, II/579.

81 Tirmizî, *Sünen*, K. *Menâkib*, bâb, 71; Ebû Dâvûd, *Sünen*, *Eymân*, II/1213; Ahmed, *Müsned*, V/353; Ebû Dâvûd, II/213.

6- Raksın cevâzına getirdiği hadîs ise; Ca'fer, Zeyd ve Hz. Ali'nin Rasûlullâh (s.a.s)'ın huzûrunda "hacel" yapmalarını⁸² delîl getirir.

7- Müellif bu konuda bir kutsî hadîs getiriyor ki, o da "Ben arz ve semâma sığmam fakat mü'min kululumun kalbine sığarım".⁸³ Bu kutsî hadîsi dolaylı yoldan te'vil ederek delîl sayıyor.

8- "Şüphesiz ki şiirde hikmet vardır"⁸⁴ hadîsiyle semâm güzel şiirlerden muhtevî olduğunu söyler.

9- "Helâl bellidir, harâm bellidir. Aralarında şüpheli işler vardır. Lisânlarınızın yalanla vasıflanmaması, Allâh'a yalancılıkla iftira atmamanız için (hep bilip bilmediğimiz şeye) bu helâldir, bu harâmdır demeyin."⁸⁵

Bu hadîsi açık bir şekilde, semâya harâmdır demenin, şer'î delîlleri bilmemek olduğunu ortaya koyuyor.

b- Semânın Cevâzına Kur'ân'dan Getirdiği Delîller

1- "Eğer Allâh onlarda bir hayır bilseydi, onlara işittirirdi."⁸⁶ Âyetindeki *سمعوا* kavlinin, Kur'ân, Hadîs ve şiir olduğunu söyler.

2- "Ey iman edenler! Allâh'a ve Rasûlüne, sizi çağırdığında icâbet edin"⁸⁷ âyetini, Rasûlullâh'ın raks ve tegannîye müsaade ettiğini belirterek ona uymanın dîni bir vecîbe olduğunu ortaya koyar.

3- "Muhakkak ki sizin için Allâh'ın Rasûlü'nde örnek bir şahsiyet vardır".⁸⁸

4- "De ki, Eğer Allâh'ı seviyor iseniz bana ittibâ edin ki Allâh'da sizi sevsin".⁸⁹

⁸² Buhârî, *Megazî*, 42, *Salâh*, 6, *Ashâbu'n-Nebî*, 10; Tirmizî, *Menâkıb*, 29; İbn Hanbel, *Müsned*, I/98, 108, IV/342.

⁸³ *Keşfu'l-Hafâ*, II/195 (2256).

⁸⁴ Buhârî, *K. Edeb*, VII/107; Ebû Dâvûd, *K. Edeb*, II/58.

⁸⁵ Neseî, *Sünen*, *K. Eşrabe*, s. 854 (5676 nolu hadis), Nevevî, *40 Hadis*, 6. hadis.

⁸⁶ Enfâl, 23.

⁸⁷ Enfâl, 24.

⁸⁸ Ahzâb, 21.

⁸⁹ Âl-i İmrân, 31.

Bu âyetlerle Rasûlullâh (s.a.s)'ın hoş karşıladığı fiilleri kerih görmenin mümkün olmayacağını, tersinin düşünülmesinde küfre yol açacağını söyler.

5- “İndirdiğimiz açık delîlleri ve Kur’ân’da insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere, hem Allâh hem de bütün la’net ediciler ha’net eder.”⁹⁰

6- “Allâh kendilerine kitap verilenlerden, O’nu (Allâh’ın sözünü) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz! diye söz almıştı.”⁹¹

Müellif, bu iki âyeti şârînin, içerisinde şer’î bir hüküm bulunan bu emri bir emri gizlemesinin câiz olmayacağını belirterek, “eğer raks semâ, tegannîde bulunmak ve def çalmak harâm olmuş olsaydı, bu âyetlerin hükmünce Rasûlullâh’a bunu açıklaması farz olurdu. Böyle olmadığına göre mutlak cevâzına işarettir” şeklinde açıklar.

7- “Dinleyip te sözün en güzeline uykayanları müjdele. İşte Allâh (c.c)’ın doğru yola ilettiği kimseler, onlardır. Gerçek akıl sâhipleri de onlardır.”⁹²

Âyetteki قول kelimesini müellif, Kur’ân, Hadîs, sâlihlerin hikâyeleri, hikmetli şiirler, şeklinde te’vil eder.

Müellif bu âyetleri sıraladıktan sonra, bâzı âyetlerin bâtınî tefsirini yaparak, tasavvuf ehlinin hallerine işaretlerde bulunuyor. Bunu da Hz. Peygamber’in şu sözüne dayandırıyor: “Kur’ân’ın bir zâhiri bir de bâtınî mânası vardır. Taleb eden onu bulur.”⁹³

⁹⁰ Bakara, 159.

⁹¹ Âl-i İmrân, 187.

⁹² Zümer, 18.

⁹³ Bisyyûnî, Ebû Hacer Muhammed, *Mevsûa, Etrâfi’l-Hadîsi’n-Nebeviyye*, VI/642, Beyrut 1989.

**BEVÂRİKÜ'L-İLMA' FÎ'R-REDDİ ALÂ MEN
YUHARRİMÜ'S-SEMÂ⁹⁴
RİSÂLESİNİN TERCÜMESİ**

Ahmed Gazzâlî, (Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî) (Ebû'l-Futûh)

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla... [1/B]

Tâliblerin kalplerine letâif ve inceliklerin olgunluğunu yerleştiren, işlerin inceliklerini ve faydalarını idrâk ettiren Cenâb-ı Ahâdiyye terakkîye ma'ni olan mesârîf ve sevârîfî (her türlü isrâfı) ortadan kaldıran, ve sevârîf ve mesârîfin gizliliklerini idrakten one men' eden ruhların örtüsünü ortadan kaldıran, tâliblerin akıllarını olgunlaştıran, maârif rütbesinin ikmâli için “Mîsâk-ı Ezel”de “Elestü bi-Rabbikûm” hitâbını kuluna işittiren Allâh (c.c)'a hamdolsun.⁹⁵

⁹⁴ Bağdatlı İsmail Paşa, Keşfu'z-Zunûn Zeyli, I/197'de risâlenin ismi في ردّ yerine في تكفير şeklinde geçmektedir.

⁹⁵ A'raf, 171.

Allâh'ın Hâtem-i rasulü olan, maâşir (ilticâ) ve maârif (hakkıyla bilgi) arasını birleştiren Allâh'ın Nebisi Muhammed'e salât ederim, Allâh O'na âline ve ashâbına bir sâlâtla sâlât etsin ki, onu söyleyeni bereketlendirir ve şerefendirir, yükseltir. Fakîr kulun sözü ile Allâh'ın feyz ve cömertliğine nâil olur. Cenâb-ı Allâh'a mültecî ve Allâh'a muttasıl olarak, O'nun feyz ve cömertliğine nâil olmayı isteyen Ahmed b. Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî, Allâh onu dâru'l-karâr (cennet) da özgür kullarının arasına katsın.

[Allâh'a müteveccih sülehâdan birisi özellikle kendisi ve umûman tâlibleri için semâ' şartları konusunda, Fâidelerinin zuhûru için üzerine delîl getiren müctehid olarak, Kur'ân'la, hadîsle ve sahâbenin ef'âli ile ve yine münkîrini reddetmek için şer'ân onları ilzâm eden mahzûratlarla, kitâb, sünnet, menkûl ve mâ'kûl ile bir risâle yazmamı istedi.]

Semâ' mutlâk sûrette harâmdır diyen kişinin bu açıklamasıyla, sanki Nebî (a.s) harâm işledi, harâma baktı ve O'nun diğer işleri de harâm üzerinedir demiş gibi olur. Kim bu zannından geri dönmezse bi'l-icmâ' küfre girer. Böylece onu delîl ve ilmâ' yollarına yönelttim. Onun rağbetini, doğruluğunu gördüğümde sorusuna cevap verdim. Ve Melikü'l-Vehhâb'a istihâreden sonra bu kitabın yazılmasıyla onun zenginliğini hâsıl ettim. Ve onu Bevâriku'l-İlmâ' fi'r-Reddi alâ men yuhârrimü's-Semâ diye isimlendirdim. Ve şerefini icma' ile beyân ederiz. Bu kitapta zikrettiğimiz şey (konu) üzerine bir vârid için vürûd etmek olmaz, ancak onda olanın tümünü ihâtâ ettikten sonra mümkündür. Bunun katında aslâ îrada bir mahâl yoktur. Allâh Azîm'den onunla menfaâtlanmayı isterim, çünkü o, "Karibü'n-Mu'cib'tir".⁹⁶

a- [Semâ ve Ulvî Hisler]

Bil ki, Allâh kalbini taât nuruyla zîynetlesin ve seni kolaylığın ve [2/A] şefâatin hakîkatine yaklaştırsın. Bu tâife (sûfiye)nin semâ'ı rakîk ve dakîk şiirlerden olan garîb hîslerin mülâhazâlarından ibârettir ki kavvâl (hanende) ölçülü ve uyumlu sesle şiir okuduğunda âmil ârifin ve mürîd-i kâmilin kalbinde vecde yaklaşma hâsıl olur, (bu hal) onları îzar (beyaz giysi)larını çıkarmaya ve ağyâr (yabancı)'ın görünüşlerinden el, etek çekmeye, Cenâb-ı Vâhidi'l-Kahhâr'a cezbetmeye, (ilm-i ledünnî) sırlara ve inceliklere muttali' olmaya hamleder.

⁹⁶ Hud, 61.

Hemen ancak bu Semâ, emredilenleri (farzları) edâ ettikten sonra şerefli vekîtlerde hicâbının yüksekliğini güzel seslerle yardılar. Çünkü insan tabiatı, menfâatlerinin celbi için yardımcı olan ve zararların def'ine onun vâsıtasıyla vardığı sese (terennümlü sese) meyyâldir, tâ ki onda umde hâsıl oldu. Nağmeler rûhî münâsebetler mûsıkî diye isimlendirilmiş mâsivâsı üzerine te'sîrlidir. İnsan, onu işittiğinde zevkî mânâları ve tevhîdi ona yaklaşıp ve birlikte hâzzının bütün gâyesini alır.

İşitme münâsebeti letâyîfidir, Basâr (görmek) hareket mutlakâ o, bütün azâların itmi'nânı üzerine ictimâ'dir. Reddedenin hükmünü kaldırır ve muvâfakât edenin hükmünü izhâr eder. Tenâfûr zulmettendir, muvâfakât ise nûrundandır. Zulmetin kaldırılması ve nûrun yayılışı anında işlerin hakîkatı inkişâf olur. Ona (oraya) bin gayretle (çalışma ile) ulaşamaz. Zamân, mekân ve ihvândan olan bu mîsl-i semâ'yı (açıklamak) gerekir.

b- [Semânın Yapılması İçin Gerekli Ortam]

Zamâna gelince kalblerinin temizliği ve hâlden hâle geçme vâkitlerinin vâki olmasıdır. Toplantı, Allâh'ın mahbûblarının rizâsını talep etmek için nefsanî hazlardan dışlarını tecrîd ve bâtınlarını derecât talebinden ve makâmât tahsili sebebiyle olan taalluktan tefrîd, nefehâtın vürûdu anında sırlarını vecde getirmektir. Bu gibi bir zamânda bir araya geldiklerinde kimisinin kalplerinin nûru, diğerlerinin kalplerine, akseder (etkileşirler).

Mekâna gelince, bütün zâviye (tekke)ler, hankâhlar ve -mescîdler Mescîdin bedenî ibâdet için binâ olunması esastır-. Cesed ve kalb mârifet için yaratılmıştır ki, Allâh onda zuhûr etti. Haberde (Kutsi Hadîs) vârid olduğu gibi "Beni arzım ve semâm sığdıramadı ancak beni mü'mîn kulumun kalbi sığdırdı."⁹⁷ Ve o (kalb) envâr-ı İlâhî'nin muhîtidir [2/B] Kalbin sâhibi mescîdde hareket ettirdiğinde, kalbin nûru ve nefsin safâsının devamlılığı başkasının vücudunu hareket ettirerek huzûr olmaksızın kılınan cesedî namazdan daha evlâdır.

Şunda hilaf yok; mescide girip, sûreten namaz ile meşgul olan ve kalbini, vesveselerle gündelik işlerle ve Şari'in kendisinden menettiği işlerle dolduruyorsa ve kalbinden bu engellerin izalesine gayret ediyorsa, mescide girmesine asla mani

⁹⁷ *Keşfu'l-Hafâ*, II/195 (2256).

değildir, bilakis, bundan iyice açıklandı. Zâlim, fâcir ve harâm yiyenin mescide girmesinde de herhangi bir engel yoktur. Ve karînelerle bilindi ki, onun kalbi mezâliminnasda düşünce ile meşgul, mallarıyla mukir, suret-i salat ile meşgul olana, mescide girişine mani olmuyorda, mensûbiyeti meleklerle sübût bulup, aptallardan nisbetini kesmek için nefsinin temizliğine, kalbin cilâlamaya râm olan ve rûhu garâibü'l-kelâm'ı dinlemek, latîf şiirler anlamak olanın (mescide) girmesi nasıl mani' olur. Ehl-i safâ, makâm-ı ibâdetde bir araya geldiklerinde, bazısının kalplerinin safâsına îsâl murad ettiğinde nurları ziyadelendi, nefislerinin safâsı çoğaldı, nefisleri bu mekânın nûru ile temizlendi, bu mekân, onların hallerini arttırıp, şahsiyetlerini olgunlaştırdı. Çünkü ibâdet için binâ edilmiş her mekâna, âlem-i gaybtan rûh ve nûr taalluk eder, böylece (o mekânın) hürmeti ve büyüklüğü ziyadeleşir, ahır gibi değildir.⁹⁸ Çünkü o mescîd kılındığında ona ta'zîm ve yücelik taalluk edildikten sonra bir daha necâset ve şeytanların mahalli olmadı. (Allâh'a) söz veriş onda o, bâtın nurların varis olduğu bir mescîddir. Aleyhisselâtu vesselâm buyurdu: "Mescîd herbir takvâ sahibinin beytidir."

İhvana gelince, onlar üç kısım üzerinedir.

I. Sınıf: **İhvânü'l-İsim**, yani ism-i imanda müşterek olanlar. Allâh Teâlâ buyurdu: "Mü'minler ancak kardeşirler." Bunlarla daimî sohbeti câiz olmayanlardır, belki bir an anlamak için merâmı ifade için konuşulur.

II. Sınıf: **İhvân-ı İrâde ve'l-Muhabbe**, azimle onlar için muayyen olmuş avâm gibi. Nefisleri sâfâ yollarının tahsîli üzeredirler. Bunlar her ne kadar vasıflarıyla muttasıflar ise de sohbetlerinde bulunmak câizdir. Çünkü onlar idrak ehlidirler. Sıdk ise kalblerin envârından iktisâb edilirler. Güneşin sıcaklığında mumun yumuşadığı gibi, temizliği, saflığı avâma rücu' ettiklerinde onların dışındakileri men' ederler.

[3/A] III. Sınıf: **İhvân-ı Safâ** ve'l-mevâcid ve'l-maârif ve't-tefârid ve'z-zevk ve'ş-şevk ve'l-kelâm, işte onlar, evet onlar hakîkatte ihvândır. Zaman, mekân ve ihvân ictimâ ettiğinden visâl, safâ, kemâl ve irfân arzûsuyla semâ vâcib olur. Câhil kişiye lüzûmlu dînî bilgileri öğrenmek üzere âlime gitmesinin vâcib oluşu gibi Safâ ve kemâl arzûsuyla (III. sınıf ihvânı) hareket ve sükûnlarında taklid etmek mürîdler hakkında mendûb ve muhibbîn hakkında mübâhtır. Aleyhis-selam buyurdu:

⁹⁸ Sûfîlere göre "mekân" var olan şey demektir. Bir şeyin varlık âlemine gelmeden onun varlığından söz edilemez. "Mekân"ı ise "Lâ mekân" "Mekânsızlık" âlemi oluşturur.

من احب قوما حشر معهم “Bir kavme benzeyen onlardandır.”, من تشبه قوم فهو منهم
“Kim bir kavmi severse onlarla haşrolunur.”⁹⁹

c- [Âyet ve Hadîsler Işığında Semâ, Raks ve Devrân'ın Cevâzı]

Allâh Teâlâ buyuruyor: يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين “Ey İmân edenler! Allâh’tan korkun ve sâdıklarla birlikte olun!” yani eğer (sâdıklardan) değilseniz o zaman onlarla birlikte olun. Yine Allâh Teâlâ buyuruyor: ولو علم الله فيهم خير الاسمعهم “Eğer Allâh onlarda bir hayır bilseydi, onlara işittirirdi.”¹⁰⁰ yani hak, hikmet, mev’ize, zevâcir (günahtan alıkoyan kıssalar) gibi şeylerden. اسمعهم “Esmâhüm” kavî Kur’ân, Hadîs, şiir veya başka şeyler olmasından umumdur.

Aleyhis-Selâm buyurdu: ان من الشعر حكم “Muhakkak ki şiirde hikmet vardır.”¹⁰¹ Ne zaman ki Allâh Teâlâ bir kişide bir hayır bilmedi, ona hikmeti, mevâizi, ma’rifeti, zevâciri ona işittirmez (ondan nasibini keser.)

Semâda, şiirlerden hayrı ve hakkı işitmeyen, Hak’tan, hikmetten ve faydalı olandan birşey bulmayan, kim onu emrederse emretsin inkâr eder, inkârı kendisinin aleyhine olur.

Tegannî (Gınâ)’nin inkârında ve def çalmayı inkârda, güzel sesleri inkârda sünnete muhâlefet vardır. Sünnete muhâlefet ise, i’tikâden, tahrîmî küfürdür. Yüz çevirme ve ondan uzak durmak fısktır.

Buhârî ve Müslîm’de er-Rebîa binti Mes’ud’dan nakledildiğine göre şöyle demiştir: “Rasûlüllâh bana geldi ve yatağımın üzerine oturdu, (o esnada) yanımda def çalıp, Bedir günü şehit olan atalarımın iyiliklerini sayarak mersiyeler söyleyen iki câriye vardı. Söylemlekte olduklarına devam ederken bir ara onlardan biri: ‘- Aramızda yarın ne olacağını bilen bir peygamber var’ dedi. Hz. Peygamber: ‘- Bunu bırak, öyle

⁹⁹ Ebû Dâvûd, *Libas*, IV/314; İbn Hanbel, *Müsned*, II/50.

¹⁰⁰ *Enfâl*, 23.

¹⁰¹ Buhârî, *Kitâbu’l-Edeb*, VII/107; Ebû Dâvud, *K. Edeb*, II/58.

şeyler söyleme, daha önce söylediklerine devam et' dedi."¹⁰² Şîr Bedir'de savaşı ve vurma, yaralama, kılıçlar yoluyla şehit olanlar hakkındaydı. Onlardan biri (câriyelerden) '- İçimizde yarın ne olacağını bilen bir nebî var." sözüne geçti. Hadîs, Nebî (a.s.)'nin şiir, şarkı ve def dinlediğine delâlet ediyor. O câriyeler ki ne seslerinde ne seslerinin işitilmesini harâm kılacak bir hâl vardır.

[3/B] Şu takdirde şarkı dinlemek ve sayha atıp, def sesi tarîk-i evlâ ile dir. Câriyeler tegannî, şiir ve def çalmakla emrolunmuşlardı. Aleyhis-Selâm'ın قولى ما كنت تقولين "...Daha önce söylemekte olduğunuzu söyleyin." kavli emr ile vücûb içindir: اقموا الصلوة "Namazı ikâme ediniz."¹⁰³ kavli gibi, ya da nedb (mendub) içindir: فكاتبوهم ان علمتم فيهم خيرا - Eğer onlarda (kölelerimizde) bir hayır bilerseniz, onlarla (kölelerinize) mükâtebe yapınız."¹⁰⁴ gibi ya ibâhe (mübâh) içindir: واذا حللتم فاصطادوا "İhramdan çıktığınızda avlanabilirsiniz." Onlardan emir vüc'ba hamlonulur. Çünkü O (a.s.) o (kadın)lara şifâhi olarak biraz önce söylediklerine - ma'nâlarına kulak verdiği halde - geri dönmelerini (devam etmelerini) istedi.

Salallahu Aleyhi ve sellem bir şeyin ma'nâsını dinlemek isteyince hiçbir mani gözetilmeksizin zikri vâcib olur. Allâh'ın şu âyetindeki gibi: يا ايها الذين آمنوا استجبوا لله والرسول اذا دعاكم "Ey îman edenler! Allâh'a ve Rasûlüne, sizi çağırdığında icâbet edin."¹⁰⁵ (âyetince) ittiba' vâcibdir: قل ان كنتم تحبون الله فاتبعوني "De ki, Eğer Allâh'ı seviyorsanız bana ittiba' edin!"¹⁰⁶ Şarkıcının şarkı sözüne dâvet (iştirak) edilmek istenmesi icmâen vâcib değildir, böylece Allâh'ın şu sözüyle mübâh olarak kalmıştır: لقد كان لكم في رسول الله اسوة حسنة "Muhakkak sizin için Allâh'ın Rasûlün'de üsve-i hasene (güzel bir örnek ahlâk) vardır."¹⁰⁷ Usûl-i Fıkıh'da mücerred fiil İmam-ı Mâlik'e göre mübâhlığa ve İmam-ı

¹⁰² Buhârî, *Nikâh*, 48; Beyhakî, VII/289; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VII/112, Hadis No: 6194; Ahmed, III/449; Heysemî, VIII/130; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, VII/158, Hadis No: 6686.

¹⁰³ Nûr, 56.

¹⁰⁴ Nûr, 33. Mükâtebe: Köle sahibi ile kölesi arasında muayyen bir meblağı ödedikten sonra kölenin azad edileceğine dair yapılan anlaşma. Konu ile ilgili hadisler, Neseî, *Sünen, Kitabi'l-Mezraâ*, VII/82 vd.

¹⁰⁵ Enfâl, 24.

¹⁰⁶ Âl-i İmrân, 31.

¹⁰⁷ Ahzâb, 21.

Şâfi'ye göre nedbe İbn-i Serc ve Ebî Saîd el-İstaharî ve İbn-i Harrân (r.a.)'a göre vücuba delâlet eder. mübâh görenler şu delîli getirdiler. Şöyle ki, O (a.s.)'nun fiili (yapılan işi) kerîh görmüyor, harâm kılmıyor. Asıl olan ise vücûb ve nedbin karîneli veya karînesiz ademdir ve böylece ibâha üzerine bâki olur. Deriz ki, (Nebî)'nin filinden vücûb ve mendub oluşu ağır basar. Mendûb ile delîlini söyleyen Allâh'ın şu sözünü getiriyor: "Muhakkak sizin için Rasûlullâh'da üsve-i hasene (örnek şahsiyet) vardır."¹⁰⁸ Bu en üstünü tercih ile delâlet eder. Aslolan karîne veya karînesiz vâcib olmayışdır. Böylece nedb üzere bâki kalır. Kâil vücûba şununla delîl getirirdi.

الله "De ki eğer Allâh'ı seviyor iseniz bana tâbi olun ki Allâh da sizi sevsin."¹⁰⁹ ... وما اتاكم الرسول فخذوه "Rasûl size birşey getirdiğinde onu alın."

Rasûlullâh'ın ashâbı, gusul etmesi gereken iki kişinin (karı-kocanın) bir kapta guslün vücûbu üzerine icma' ettiler. Hz. Âişe (r.a.) şu sözünü "Ben ve Rasûlullâh beraber yıkandık"¹¹⁰ ve sahabenin bir kısmı inzâl olmadan guslün gerekmediğinin ittifakı, şuna dayanaktır. O (a.s.) buyurdu: اما الماء من الماء "Muhakkak suyu su gerektirir."¹¹¹

Bu sûrette (a.s.) defin sesini, şarkıyı işitti ve istifâde etti. [4/A] Böyle olunca usûlcülerin bir kısmının sözüne göre vâcib oldu, bazısına göre nedb (mendûb) oldu, bazısına göre de ibâhe (mubâh) oldu. Harâmlığına dâir birşey söylenmedi.

Semâ, gınâ (tegannî) ve def sesi harâmdır diyen, ya vâcibi, ya mendûbu veya mubâhı harâm etmiş olur. Ve ona büyük bir günah mülhâk olur.

¹⁰⁸ Ahzâb, 21.

¹⁰⁹ Âl-i İmrân, 31.

¹¹⁰ Müslîm, Kitâbu'l-Hayz, s. 379 vd., 319 vd. nolu hadisler. Bu hadiste "farak" denilen bir çeşit kabdan bahsedilmekte. Cumhurun kavline göre takrîben altı litredir. İbnu'l-Esîr dokuz litre ile 67,5 litre arasında görüş belirtmiştir. Bunlarda kullanılan suyun en çok ve en az miktarı bulunur. Bunlarda yıkanmak ve temizlenmek için suyun miktarında kesin bir had olmadığına delâlet eder ki, ümmet için büyük bir kolaylık ve genişliktir. (Nevevî)

¹¹¹ Müslîm, Kitâbu'l-Hayz, s. 400, 343 vd. nolu hadisler. Ebû Saîd Hıdrî'den naklolunan bu hadîse göre sahâbîlerden bir cemaat guslün ancak inzâl ile vâcib olduğuna kâildi. Sonra bazıları bu görüşten döndü. Daha sonra icma' mün'akid oldu. Diğer bir rivâyette Âişe (r.a.): "Sünnet yeri sünnet yerine geçtiği zaman boy abdesti vâcib olur" demıştır. İşte bu hadîs bu konudaki mübhemliği ve görüş ayrılıklarını halletmiştir. Konu ile ilgili Bk. *Tecrid Tercümesi*, I/171.

Buharî ve Müslîm’de Hz. Âişe (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre; Hz. Âişe (r.a.) şöyle anlattı:

عن عائشة (رض) انها قالت دخل عليها ابو بكر (رض) وعندها جويرتان تضربان
با الدف وفي رواية تغنيان بما تقاولت الانصار يوم بعث والنبي علم يغشى بثوبه فنها
هما ابو بكر (رض) فكشف النبي عن وجهه فقال دعهما يا ابا بكر فانها ايام عيد

“Hz. Âişe’nin yanında iki câriye def’le şarkı söylerken -başka bir rivâyette, eyyâmü’l-arabtan bazı şarkıları okurken- Hz. Ebûbekir içeri girdi. Bu sırada Hz. Peygamber (a.s.) de elbisesine bürünmüş yatıyordu. Hz. Ebûbekir o ikisini (şarkı okuyanları) men’etti. Bunun üzerine Rasûlullâh (a.s.), yüzünü açtı ve: ‘- Ya Ebâbekir bugünler bayram günleridir’ dedi.”¹¹²

Bu hadîs sarahetiyle def ve şarkı dinlemenin câiz olduğuna ve onların yanlarında bulunmaya delâlet ediyor, onları engellemeye çalışanı reddetmeye de delâlet ediyor. Yine bunda onları inkâr edenî ikâz etmenin gereği de beyân ediliyor. Çünkü (s.a.v.) bunu inkâr edenî (Hz. Ebûbekir’i) nehyetti.

Kim ki şarkı dinlemek ve orada bulunmak harâmdır derse, sanki o, Nebî (a.s.) harâm dinledi ve insanların harâm işlemesini engellemekten men’etti demiş gibi olur. Buna inanan bi’l-ittifak küfre düşer.

Eğer denilirse, bu durum (şarkı söylemek ve dinlemek), bayram günlerinde câizdir, diğer günler câiz değildir. Çünkü O (a.s.), cevâzını bayram günleriyle kayıtladı ve Ahmed b. Hanbel de bunu söyledi (nakletti).

Deriz ki, “sebebin husûsi olması, hükmün umûmi olmasına mâni’ değildir.”¹¹³
g ö r ü ş ü n ü n d o ğ r u l u ğ u n d a i t t i f a k v a r d ı r :

ان الذين كفروا ن سوء عليهم انذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون
“Şol kimseler ki, küfrettiler, onları korkutsan da, korkutmasan da imân etmezler.” Bu âyet Ebû Cehîl, Ebû Leheb, Şeybe, Utbe b. Ebî Rebîa ve Abdullah b. Selûl hakkında nazil oldu., hüküm ise bütün küffara umûmidir.

¹¹² Buhârî, *İdeyn*, 3; İbn Mâce, *Nikâh*, 21; Ahmed, VI/187; Nesâî, *İdeyn*, 36.

¹¹³ Zikredilin bu konu İslâm Fıkıh Usûlünde bir çıkarımdır.

Mezkûr hadîsde her meşru' durum üzerine delâlet vardır ki orada kalplerin ferâhı ve bâtının güzelliği (iyiliği) için bayram günlerinde ve başka günlerinde def, şarkı ve şiir dinlemek câiz olur.

Ahmed'in *Müsned*'inde şu (hadîs) vardır:

ان الحبشة كانوا يوفون يدى رسول الله صلعم بما تقولون قالوا الى يقولون محمد
عبد صالح فقال رسول الله صلعم ما يقولون قالوا يقولون ان محمد عبد صالح

“Habeşîler Rasûlullâh'ın huzûrunda def çalıp söylüyorlardı. Rasûlullâh onlara ‘ne söylüyorsunuz’ dedi, dediler ki: ‘- Muhammed (a.s.) sâlih bir kuldur’ söylüyoruz.”¹¹⁴

Bu hadîs, sarahiyetle, raksın yanında bulunmanın, def ve şarkı sesi işitmenin cevâzına delâlet (işaret) ediyor. Kim raks, def çalmak ve şarkı harâmıdır derse, bu haddini bilmemektir. Çünkü o (münkîr), ‘Nebî (a.s.) harâmın yanında bulundu ve harâmı başkalarına emretti’ demiş olur. Kim bu zannında ısrar ederse bi'l-ittifak küfre düşer.

[4/B] Eğer münkîr derse ki, “- Bu şey Nebî (a.s.) hakkında câiz olduysa niye bizim hakkımızda da câizdir dediniz?”

Derim ki “Delîl (bu işin) cevâzı üzerinedir. Çünkü o, (s.a.v.) şâri'dir. İçerisinde şer'î bir hüküm bulunan bir emri gizlemek şârie câiz değildir. (Bu da) Allâh Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır:

ان الذين يكتُمون ما انزلنا من البينات والهدى من بعد ما بيناه لنا في الكتاب اولئك
يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون

“İndirdiğimiz açık delîlleri ve Kitap'ta (Kur'ân'da) insanlara apaçık gösterdiğimiz hidâyet yolunu gizleyenlere, hem Allâh hem de bütün la'net ediciler la'net eder.”¹¹⁵

¹¹⁴ Buhârî, Kitâbu's-Salât, 284 Nolu hadis buna benzer bir rivayettir.

¹¹⁵ Bakara, 159.

ان الذين اخذ الله ميثاق الذين اوتوا الكتاب لتبيننه للناس ولا يكتمونه

Yine Allâh Teâlâ “Allâh kendilerine kitap verilenlerden ‘-O’nu (Allâh’ın hitabı) mutlaka insanlara açıklayacaksınız, gizlemeyeceksiniz!’ diye söz almıştı.”¹¹⁶

Eğer raks ve semâ ve tegannîde bulunmak, def çalmak harâm olmuş olsaydı, bu âyetlerin hükmünce bunun diğer insanlara açıklanması vâcib olurdu. Eğer bu başkasını değil de sâdece kendisine (Rasûlullâh’a) câiz olsaydı, bunu açıklaması kendisine (Rasûlullâh’a) câiz (farz) olurdu.

Nitekim Savm-ı Visâl’den¹¹⁷ başkalarını men’etmiş, kendisi ise (bu orucu) tutmuştu. Sorulduğunda ise, (s.a.v.) şöyle demişti (cevap vermişti): “Ben sizden herhangi biriniz gibi değilim. (Ben) Rabbimin katında sabahlarım, akşamlarım, beni yedirir ve içirir.”¹¹⁸

(Yukarıda zikredilen hadîse binaen) Raksında bulunduğu ve def’i duyduğunda herhangi bir kişiyi bundan menetmemesi bu işin mutlak olarak cevâzına delâlet eder.

Münkir derse ki, ‘Raks, bir oyundur, oyun da harâmdır. **Ben batıldan değilim, batıl da benden değildir**’¹¹⁹ lisedir bir oyundur.

Deriz ki bu hadîs, tavla ve kumar gibi harâm kılınmış oyunlara mahsustur. Çünkü-o Buhârî’de, Hz. Âişe (r.a.)’den naklolunan hadîste bize ulaştığına göre:

¹¹⁶ Âl-i İmrân, 187.

¹¹⁷ Tevâsül: Bir günün orucunu öbür günün orucuna yemeksizin, içmeksizin vasletmektir. Mezkûr hâdis Ebû Saîd-i Hudrî, Enes İbn-i Mâlik, Abdullâh İbn-i Ömer ve Âişe (r.a.) tarafından nakledilmiş ve meâl olarak hepsinde visâl ile savmden nehyi ifâde etmektedir. Bedrüddîn-i Aynî: “Ashab bu nehyi, nehy-i tahrîmî değil, nehy-i tenzîhî anlamışlardır” der.

¹¹⁸ Buhârî, *Kitâbu’s-Savm*, 932, 933 nolu hadisler.

¹¹⁹ Herevî, *Garîbu’l-Hadîs*, I/40 ve *Kitâbu’l-Emsâl*, 279 (no: 901); Buhârî, *Edebü’l-Müfred*, II/143, Bab, 340, hadis no: 785. Hadisin rastladığımız orjinali ما انا من دد ولا الدد مني şeklinde olmasına karşılık, metinde ليس الدد مني ولا انا من الدد şeklinde yazılmıştır. Metinde لدد (Leded) diye okuduğumuz terim, Arapçada “oyun, eğlence”, “bâtıl” anlamına gelen دد (ded) diye telaffuz edilir. Kelimenin ددا ve ددن gibi kullanımları da vardır. Daha geniş bilgi için bk. Nebi Bozkurt, *Hadiste Folklor Eğlence*, s. 8-9.

عن عائشة (رضم) ان النبي كان واقفا على باب بيتي والحبشة يلعبون بجيرانهم
في الجدد وانا انظر الى لعبهم

“Hz. Peygamber evin önünde durmuş ve Habeşîler ise mescid de “ciran” oyunlarını oynuyorlardı, ben de onların oyunlarını izliyordum.” Oyun mescidde ve Şâri (Nebî)’nin huzurunda câiz ise bunların dışında (bir yerde câiz olması) tarîk-i evlâdır. Kim ki oyun mutlak (sûrette) harâmıdır derse o bu sözle, sanki Nebî (a.s.) harâma baktı demiş gibi olur. O (Nebî)’nin hâlinden kuvvetle Harâm’ı (çıkartıyor). Kim bu zannından dönmezse bi’l-ittifâk küfre düşer. Eğer münkir derse ki, ‘Hadisde şöyle vârid oldu: لا لعب الا في ثلث في الرمي والفرس وملاعبة الرجل مع اهله “Şu üç şeyin dışında oyun olmaz, atıcılık, ata binme ve erkeğin karısıyla oynaması.”¹²⁰

Deriz ki, bu kendisine (bu konulara özen gösterilmesi gerektiği için) hasredilmiştir (özelleştirilmiştir). Özellikle bu hadîs, diğerlerinin (oyunların) harâm olduğuna delâlet etmez.

Nitekim, Allâh Teâlâ وانما انت منذر “Sen bir münzir (uyarıcı) den başka birşey değilsin.”¹²¹

Buradaki إنما kelimesi tahsis içindir. Ve onda “inzar (uyarma) sana mahsustur, zira sen Hâtemü’n-Nebiyyinsin.” ma’nâsına işaret vardır. Bu mânâ hasr (özelleştirme) ifade etmez. Çünkü O (a.s.), mübelliğdir, mübeşşirdir ve bunun gibi özellikleri vardır.

Bu hadîsde özellikle zikredilen üç şey şunun için olabilir; çünkü bu zikredilen üç şeyle [5/A] dinin zuhûru ve yaşantısı kemâle ulaşıyor (en doğru şekli alıyor). Atıcılık ve ata binmek vâcibtir, karı ile koca arasında sevgi ve saygının sübûtu için muhabbet vardır. İki muhabbet arasında hâsıl olan çocuk, güzel ahlâkla ahlâklı olurken; birbirini sevmeyen iki kişiden meydana gelen çocuk ise sû-i ahlâk (kötü ahlâk) üzere olur.

¹²⁰ Darimî, *Cihâd*, 14; Tirmizî, *Fezâilu’l-cihâd*, 11; İbn Mâce, *Cihâd*, 19; Ebû Dâvud, *Cihâd*, 23.

¹²¹ Ra’d, 7; Nâziât, 45.

Allâh Teâlâ buyurdu ki:

الذين يستمعون القول فيتبعون احسنه اولئك الذين هديهم الله واولئك هم اولو الالباب

“Dinleyip te sözün en güzeline uyanları müjdele. İşte Allâh (c.c.)’ın doğru yola ilettiği kimseler, onlardır. Gerçek akıl sahipleri de onlardır.”¹²²

Âyet’te geçen قول kelimesi Kur’ân, Hadîs, sâlihlerin hikâyeleri ya da (hikmetli) şiirlerin dinlenmesine şamildir (umumidir). Sonra Allâh Teâlâ kavli (sözün en güzeli) işitip, ona akli ile tâbi olanı medhetti.

Bundan, (gınâ) şarkı sözü dinlenmemesi mefhûm-u mutlak olarak lâzım gelir. Allâh’ın يستمعون القول “kavli dinlerler.” sözü hikmetli güzel sese şâmidir.

Allâh bu (güzel ses)nunla ne hidâyet verir ne de akıllarından şüpheyi giderir. Kim ki hidâyetten ârî (uzak) olur, dalâlettedir (sapıtmıştır). Çünkü dalâlet, hidâyetin zıddıdır, dalâlete düşen cehennem ehliendendir. Şu keyfiyetle ki, Allâh Teâlâ dalâleti Nasrânî(Hıristiyan)liğin sıfatı kılmıştı. Onlar hakkında şöyle buyurduğu gibi:

قد ضلوا من قبل واضلوا كثيرا “... daha önceden sapan ve birçoklarını saptıran”.¹²³

Bundan (gınâ) şarkı sözü dinlenmemesi mefhûm-u mutlak olarak lâzım gelir. Allâh’ın يستمعون القول “kavli dinlerler” hikmetli, güzel sese şâmil sözü, umumun üzerine bâkîdir. Hissizlere hâs olan şarkı sesi dalâlete götürür.

Haşiye [5/A]¹²⁴

Nasıl ki üç şey Rasûlullâh (s.a.s)’ın huzûrunda yapıldığı şu haysiyetle ki;

¹²² Zümer, 18.

¹²³ Mâide, 77.

¹²⁴ HAŞİYE [5/A]: İhtimâl ki bu (eğlence) İslâm’ın başlangıcında vardı. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s)’ın şu sözüyle nesh edildi: “Bütün (lehu) eğlence harâmdır.” Çünkü كل , “bütün” lafzı diğerlerini de içine alır. Veya onlar (eğlence)dan birini çıkarmamak (istisna tutmamak) gerekir. Eğer böyle olmazsa, vaz’ (emr) olunan şeye muhâlefet edilmiş olur. Emre itaatsizlik ise كل “bütün ifadesini hiçe saymakla olur. “Kapsamak” ise bütün vaz’ (emr) olunanı içine alır. Bu söz yazarın görüşüne muhâlifdir. Bu kitap düşünen (akıl sahibi) kimseler için değildir. Çünkü o (yazar) sâliha kadının, Nebî (a.s)’ın huzurunda şiiri seslendirmesini “eğlence” olarak gördü. eğer yazarın kasdı bu (eğlence) ise şüphesiz kâfir olur.

قالت امرأة يا رسول الله اني نذرت ان اضرب بين يديك بالدفع فقال (صلعم)
ان كفت نذرت فاضربي فضربت ونمت شعر طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
وحب الشكر علينا ما دعى الله داع

Tercüme: Kadının birisi: “Ya Rasûlullâh, ben huzurunuzda def çalmaya nezretmiştim (adak adamıştım), der. Rasûlullâh: ‘Eğer nezrettiysen çal’ der. Kadın defi çalar ve:

“Tala el bedru aleynâ¹²⁵

Min seniyyâti’l-vedâ’

Vecebe’ş-şükri aleynâ

Ma deâ lillâhi dâin” diye söyler, böylece Rasûlullâh (a.s.) dinlemiştir.”¹²⁶

Kadının sözü üzerine söylenen bu hadîsin hükmüne göre savt (ses), ginâ (tegannî) ve def çalmanın cevâzı konusudur.

Kim semâda bulunmak, def çalmak ve raks harâmıdır derse, o sanki şöyle demiş olur: ‘Rasûlullâh harâm işledi ve harâma izin verdi’. Kim bu fikrinde ısrar ederse bi’l-ittifâk küfre düşer. ‘Şüphe yok ki nezir (adak), harâmdan yapılmaz.’¹²⁷

Raksın cevâzına Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde Hz. Ali’den naklen zikrettiği sözle te’kid eder.

O (r.a.) diyor ki: “Ben Ca’fer ve Zeyd’le birlikte Nebî (a.s.)’ye gittik. Nebî (a.s.), sevinçten Zeyd’e ‘Sen benim mevlâm (dostum)sın’ dedi. Bunun üzerine Zeyd,

¹²⁵ Tercümesi: “Vedâ’ kenârından bir bedr-i münîr / Üzerimize doğdu / Allâh’a dâî olanlar da’vet eyledikçe / Şükür bizim üzerimize vâcib oldu.” / Vedâ’: Medine yakınlarında bir dağın ismidir.

¹²⁶ Tirmizî, *Sünen, Kitâbu’l-menâkıb*, Bab, 71; Ebû Dâvud, *Sünen, Kitâbu’l-eymân*, II/213; İmâm Ahmed, *Müsned*, V/353; Ebû Dâvud, II/213. Mezkûr hadîsteki “Talea bedru” ilâhisini hiç bir rivayette bulamadık. Kadının şarkı söylemesi ise diğer rivayetlerde biraz farklılıklarla mevcuttur.

¹²⁷ Zikredilen bu konu İslam Fıkıh Usulünde bir çıkarımdır.

hacel¹²⁸ yaptı. [5/B] Ca'fer'e de 'sen benim sûret ve sûretime benziyorsun.' Ca'fer de kalktı ve hacel yaptı. Sonra bana 'Sen, bendensin' dedi, ben de hacel yaptım."¹²⁹

Hacel oyunu, umûm ve husûsun bir cüz'üdür. Onda (umûmun içinde) dâhildir. Eğer raksın bir bölümü câiz olursa, raks, mutlak olarak câizdir.

Eğer münkîr derse ki: '- Hacel'in cevâzını kabul ettik, ama umûmi câiz olduğunu nereden söylüyorsunuz?'

Deriz ki: '- Umûmi olarak câiz olduğuna delâlet eden şey şudur ki; '- bir mutlak şey ki onun bâzısı câiz olup da, diğer geriye kalanına harâm olduğuna dâir birşey vârid olmamışsa bâkisi de câizdir. Eğer bâzısı harâm olsaydı, Nebi (a.s.)'ye beyânı vahyedilirdi. Çünkü "- İnsanlara, kendilerine indirileni açıklamak için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu zikri (Kur'ân) indirdik."¹³⁰ buyurulmuştur. Eğer umûma ondan harâm olsaydı beyânı O'nun (a.s.) üzerine vâcib olurdu. Onlardan onu (raks) nehyetmediğine göre bu durum cevâzına delâlet eder.

d- [Sahâbe Sözleri İle Semâya Deliller]

Buraya kadar söylediklerimiz Kitâb ve Sünnete bağlı şeylerdir. Diğer menkûle gelince, *Kûtü'l-Kulûb* sahibi ve ehl-i İslâm'ın nazarında güvenilir bir kişi olan Ebû Tâlib el-Mekkî'nin rivâyet ettikleri var. Buna göre, Sahâbeden bir kısmı meselâ Hârîse, Abdullah b. Ca'fer ve diğerleri semâ yapmıştır. Şu zamanımıza kadar ehl-i Mekke içinde semâ üzerine devam edenler var ki, Ebû Tâlib kendi zamanına işaret ediyor.

Mâverdi *Hâviyü'l-Kebîr*'de bir söz zikretti, mânâsı şu: "Sahâbeden birisine şu ulaştı: "Abdullah b. Ca'fer semâ yapıp ağlıyor halde kendinden geçmişti. genellikle de onu o hâlde (görüyorlar) olurdu. Amr İbnü'l-Âs'a dedi: "Haklısın Yâ Amr, çünkü Kerîm coşturur; sevindirir." - (Amr İbnü'l-Âs) ashâbın büyüklerindendi ve Rasûlullâh (s.a.v.)'in vahîy kâtiplerindendi. Sahâbenin muvâfakatı ona uymayı gerektirir. Çünkü

¹²⁸ Hacel'i bâzıları raks olarak almalarına karşı onun tam mânâsıyla raks olmadığı konusunda görüşler beyân edilmiştir.

¹²⁹ Buhârî, *Megazi*, 42; Salâh, 6; *Ashabu'n-Nebî*, 10; Tirmizî, *Menâkıb*, 29; İbn Hanbel, *Müsned*, I/98, 108, 115, 230, IV/342.

¹³⁰ en-Nahl, 43.

(a.s.): “- Ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz.”¹³¹ demiştir. Kim onlara uymaktan etmekten kaçınırsa onun hakkında hidâyet uzak olur.

Münkîr derse, - Sahâbeden menkûl bu sözün sıhhati takdîrinde - ‘ben (bu) sahâbeden birisine (bazısı) semâ hâric bütün sûretlerde uyarım’.

[6/A] Deriz ki bu, menfaate (onlardan yararlanmaya) uzaktır. çünkü münkîrin, sahâbeyle hâli, Ebû Leheb’in Nebî (a.s.) ile olduğu gibidir. Meselâ o, ‘Yâ Muhammed!’ ben senin bir sözünle mü’minim, diğer bütün kavîllerinle değilim (bir konuda seni tasdîk ediyorum)’ dese, ona bu söz menfaat vermez denilir. çünkü gerçekte îmân, benim Nebî olduğum şeylerin hepsine inanmaktır, bâzısına inanmak değildir.

Semân hâricinde bir sahâbenin ahvâline tâbi olanın hâli de böyledir. Çünkü bu durum, ona fayda vermez ve ona hidâyet hâsıl olmaz.

Eğer münkîr derse Ebû Hanîfe ve Şeyh “Ebâ’s-Sâni” semâi harâm kılmışlardır ve ben bu mes’elede onlara tâbi oluyorum.”

Deriz ki,, evvelâ ona Ebû Hanîfe’nin kavli lâzım gelir. Lafz-ı mübârekin ona ya da mezkûr şeyhe sübûtu “mücerred semâ”, o harâm kılınmış değildir. Ve sapık semâlar gınâ-i mutlak üzerine değildir. Yoksa ona bir takım mahzûrât lâzım gelir. Birisi küfür, birisi fıkrdır.

e- [Hadîs ve Fıkıh Usûlünden Hareketle Semânın Cevâzı]

Bu şunun içindir ki, hadîsler bize ulaşması açısından üç nev’idir:

Birisi, mütevâtirü’l-Asl ve mütevâtirü’l-fer’: Hadîsi’l-Kur’ân, Salât, Zekât gibi; bunları inkâr eden kâfirdir.

İkincisi, âhâdü’l-asl meşhûrü’l-fer’: Buhârî ve Müslîm hadîsleri gibi bunları inkâr eden fâsıktır.

Üçüncüsü, âhâdü’l-asl âhâdü’l-fer’: “Ben Allâh’tanım ve mü’minler de bendendir.” hadîsi gibi ve benzerleri gibi. Bunların inkârında bir şey lâzım gelmez.

¹³¹ Rezîn, (Hz. Ömer’den merfû olarak), *Cem’u’l-Fevâid*, II/201.

Bizim semân mübâhlığına, def, gınâ ve şiir dinlemenin cevâzına dâir zikrettiğimiz hadîsler, âhâdü'l-asl ve meşhûrû'l-fer'dir. Bunu inkâr eden fasık olur.

Burada Ebû Hanîfe'nin ya da bir başkasının rivâyetini Kavl-i Nebî'ye ve O'nun fi'line tercih ederse (şuna inanarak, semâ'ın mutlak olarak harâmına dâir rivâyet sahîhtir, sâdıktır, fi'li Nebî ve O'nun sözü sahîh değildir veya sâdık değildir) bu ittifâken küfürdür. Bu düşünce, beyânda tahrife kalkışmayı işlemektir. Bundan dolayı sahîh rivâyetin bir çoğu te'vil olur. Nebî (s.a.)'nin şu sözünde olduğu gibi.

Nebî (a.s)'ın a'rabiye, ruku' ve secdeleri tam yapmadan namaz kıldığında: 132 *قم صل فانك لم تصل* “Kalk ve namaz kıl, çünkü sen namaz kılmadın” demiştir. Hz Peygamber tamamen namazı olmadığını ifâde etti. Ve O, o namazı nâkıs namaza yorumladı. Şâyet böyle olmasaydı “namaz kıl” deyip sükût ederdi.

[6/B] O'nun (Hz Peygamber'in) şu sözü (hadîsi) de böyledir: *إذا بلغ الماء قلتين لم يحمل خبثا* “Su iki kulleye ulaştığında, o suyun o su artık pislik barındırmaz.”¹³³ [6/B] Suyun necîs olduğuna yorumlandı denilmedi. O da (hadîsin) mefhûmundan çıkar. Bu (ifâde)na bakılarak, benzeri bir su deniz büyüklüğüne ulaştığında necîsliğe hamlolunmaz. Aynı şekilde burada da aynı hal üzerine söyledi. (Kulleteynin hükmü gibi). Onun te'vilini (a'râbînin namazını), bunun (kulleteynin) te'vili gibi yaparsa mutlak olarak icmâyâ muhâlefet etmiş olur.

(AS)'ın şu hadîsi gibi *كل نكاح لم يكن بولي وشاهدي عدل فهو سفاح* “Her bir nikah, veli ve iki adil şahit olmazsa, o nikah geçersizdir.” Burada “sifâh” küçük kızlar ve cariyeler hakkındadır diye te'vil olunur. Ve Nebî (a.s)'ın “yaşını tamamlamış kadın” sözü, “hür bâliğa kadın” diye te'vil olunur. Daha bunun gibi başka hadîsler de vardır.

132 Neseî, *Sünen, Kitâbü's-Sehv*, 1313, 1314 nolu hadis.

133 **Kulleteyn:** İki testi demektir. Beş yüz rıtıl, yani 220 kg. sudur. Hanevîlerde küçük havuza, Şâfiî'de ise kulleteynden az olan suya, az necâset düşse, üç sıfatı (rengi, kokusu, tadı) değişmese de pis sayılır. Bu sudan içilmez ve temizlikte de kullanılmaz. İbn-i Humâm, temiz sular kısmında yer alan “kulleteyn” hadisindeki birbirine uymayan rivâyetlerin çokluğu sebebiyle, bu hadise za'îftir der. Hadis-i şerîfe göre kulleteyn olan suya necâset karışınca, üç sıfatından biri değişmedikçe necs olmaz buyrulur. Ebû Dâvûd, *Tahâre*, 33; Tirmizî, *Tahâre*, 49; Nesâî, *Tahâre*, 43, *Miyah*, 3; İbn Mâce, *Tahâre*, 75-76, Dârimî, *Vudû'*, 55; Ahmed, II/23, 27. Konuyla ilgili bk. Çakan, İsmail, *Muhtelifu'l-Hadîs*, s. 180-181, İst. 1982.

134 Darakutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, III/222, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, Lübnan. Darakutnî bu hadisi İbn Abbas, İbn Mes'ud, İbn Ömer ve Hz. Âişe'den ayrı ayrı rivâyet etmiştir.

Eğer Nebî (a.s)’ın hadîsleri başka bir müctehidin muvâfakat etmediği şekilde te’vîl edilirse, Ebû Hanîfe’nin sözünün veya ondan tesbit olunan şarkı ve semâ’nın harâmlığı rivâyetinin fâsık ve sapık semâ üzerine yorumlamak en uygun yoldur.

Üçüncüsü ise; Ebû Hanîfe’yi velîler zümresinden ihrâc etmemiz lâzım gelir.

Velî, kendisi gibi bir diğer velîyi inkâr etmez. Yoksa kendi nefsi inkâr etmiş olur. Nefsi üzerine münkîr olan ise kâmil değil, kemâli taleb edendir. Müctehid ise kâmildir. Şu halde Ebû Hanîfe’nin sözünü semâ’nın tahrîmiyle sabitleştirirsek bunu, fâsık, sapık, yalancı semâ ve eğlence diye te’vil ederiz. Hiç birinin arasında, bunda bir münâkaşa yoktur.

Dördüncüsü: Ona adâletin (haber) sıhhatine şart olanı terk edip, kendisinde adâletin (haber) sıhhati şart olmayana tercih etmesi (seçmesi) lâzım geliyor.

Bu şunun içindir ki; Fıkıh, fıkıh kitaplarından alındı ve fıkıh kitaplarında kitabın ve râvînin adaleti şart değildir. Böyle olunca kâtibin, ikinci nüshasında bir şeyi eksik ya da fazla yapması câizdir (mümkündür). Böyle olunca bu tür kitaplara harf üzerine harf îtimad edilmez.

Nebevî Hadîsler bunun tam tersinedir, çünkü onlarda rivâyetin âdil olması şartı getirildi. Kim sıhhatinde adâlet bulunan sözü terkedip, adâletin şart olmadığı kelâmı tercih ederse o sefîhtir. Sefîh ise, dîni ve dünyâsı için iyi olanı seçmeyendir. Sefîhin sözüne iltifât edilmez. Eğer münkîr derse: “Bu konuda gelen Hadîsler âhâddır, kat’i surette vâcib değildir ve (onunla) amel de edilmez.”

Deriz ki, ona, âhâd hadîsle amel etmemek, fıkıh hükümlerin, âhâddan doğruluğunu ortaya koyduğun delillere dayanan, fıkıh meselelerinin isbatı için kullanmamak icab eder.

Eğer bu hadîslerle -ki evvelce zikrettik-, amel etmezlerse, elbette fıkıh konusunda zikredilenle de amel etmemeleri gerekir. Ve bununla, fıkıh hükümlerin te’siriyle de onların amelleri bâtıl olur (boşa çıkar).

[7 / A] Allâh'ın şu âyetiyle delîl getirdiler.
135 “Müşriklerin Beytullâh (Kâ'be)'ın yanındaki namazları, ancak ıslık çalmak ve el çırpılmaktan ibarettir.” Mekâ, ıslıktır. Tasdiye ise o, iki avuç içinden birini diğerine vurduğunda ondan bir ses çıkar.

Deriz ki, bu delîl hiç te uygun değildir. Çünkü Allâh onları Ka'be'nin yanında (mekâ') ıslık ve (tasdiye) el çırpılmaktan men' etti. Bununla anlaşılan odur ki, bu makâmlardan harâm kılınmış bir halde onu men' edecek hiç bir sakınca yoktur. Bundan dolayı, kadına bir hata gördüğünde namazda avuç içlerinden birini diğerinin dışına vurmak câizdir.¹³⁶ Bu durum başka yerlerde, Ka'be ve tavâf anında ise câiz değildir. Allâh'ın “salât” kavli onları bundan (yapmaktan) men' etti ve “namazları olmadı” dedi “iştimleri olmadı” demedi. Beyt'in (Ka'be) etrafında namaza mâni' olanın, diğer konumlarda da men' edilmesi câiz olmaz.

f- [Şiir ve Semâ Münasebeti]

Bir de şu âyetle delîl getirdiler:
“İnsanlardan öylesi vardır ki, herhangi bir ilmi delîle dayanmadan, Allâh yolundan saptırmak ve sonra da onunla alay etmek için boş laf (lehve'l-hadîs) satın alır.”¹³⁷ Buradaki gınâdır. Deriz ki, lehvel hadîsden semân cevâzı anlaşılır. Hakkal-hadîs, onun (lehve'l-hadîsi) zıttıdır. Bu ister Kur'ân, ister şiir isterse başkası olsun. Şiirin, gınânın, def sesinin işitilmesinin cevâzına dâir pek çok hadîs zikretmiştik.

Şu hadîs de var ki: “Muhakkak ki şiirde hikmet vardır.”¹³⁸
Bu nâs (lehve'l-hadîsin Hâk'tan ve ibâdetten alıkoyan mudil (sapık) semâa mahsûstur. Kulu Allâh'tan alıkoymayan ve yukarıda söylenildiği gibi olmayan semâ' ibaha (mübâh) üzere devam eder.

135 Enfâl, 35.

136 Kadın, sesli olarak erkekler gibi “subhânellâh” diyemeyeceği için, imamın yanlısını farketdiğinde sağ elinin içini sol elinin dışına vurarak îkâz eder. Buhârî, Hz. Peygamber'imizden bu konuyla ilgili değişik rivâyetlerden bir kaç hadis zikreder.

137 Lokman, 6.

138 Buhârî, *Kitâbu'l-Edeb*, VII/107; Ebû Dâvûd, *Edeb*, II/58.

Yine bunun gibi, umûm ifâde eden bir nâs vürûd ettiğinde, önce mahsûs (husûsilik) talebi vâcib olur. Eğer bulunursa ona hamlolunur (yorumlanır), bulunmazsa umuma hamlolunur. Şunda vurûd ettiği gibi: 139 “meddâhların (güldüren oyuncuların) yüzüne toprak serpin.” Sonra vârid oldu ki O (sas) medh etti ve Ka’b İbn-i Züheyr Efendimizi etkiledi (şiiriyle).

Yine onlardan Ka’b İbn-i Züheyr’in, Sabit’in kızı Suâd’a yazdığı “Suâd” ismindeki kasidesidir: Dediki: O gün Nebî onlar (ashab)la beraberdi.

“Suad (benden ayrılıp) gitti ,onun için bugün kalbim derin bir üzüntü içindedir. İşittim ki Rasûlullâh bana afvı va’detti yerine gelince Rasûlullâh ona bürdesini verdi.

Bu takdirde onun “meddahların yüzüne toprak serpin” sözünü yalancı ve fâsık meddahlara hamletmek vâcib olur. Bu şekilde olmadığı sürece mutlak câizdir.

g- [Semâî Reddiyelere Verilen Cevaplar]

Eğer münkir derse: Fukarânın (dervişlerin) semâî söylediğimiz şartlar müvâcehesinde mübâhtır, avâmın semâî ise harâmıdır.

Derim ki, şâri’ üzerine o konu için nâs koymadığı müddetçe şeriatta harâm kılmak ve [7/B]¹⁴⁰ helâl kılmak hiçbir kimse için doğru olmaz. Nitekim hadîste vârid oldu:

139 *Bezlû’l-mechûd*, Halil Ahmed es-Sehârenfûrî, *Bezlû’l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd*, XIX/60, Beyrut 1973. Bu hadîs “dal kavuk”, işi gücü adam medhedenler hakkındadır diye yorumlanmaktadır.

140 HAŞİYE [7/B]: Biz kabul ediyoruz ki, bahçede (nefsini) ferahlandırmakta bir sakınca yoktur, mübâhtır. Şayet bundan din ve diyânet için bir fayda elde edilmez ise böylece (ferahlama) abes bir şey olur. Âdem oğlunun yaratılışında ise, şu âyette olduğu gibi abes yoktur. Allâh buyurur: “Biz sizi abes olsun diye yaratmadık.” Akıllı kişi ise, abes işine akıl-sır erdiremediği gibi onların (yaptıkları) semâîlerinde da hiç bir yarar görmez. Çünkü o (iş), ömrü telef etmek (boşa harcamak)tır. Ömrü boşa harcamak ise yasaklanmıştır. Bilakis ömür, Allâh’a itâate harcanmalıdır. Allâh’ın şu âyetinde olduğu gibi: “Ben cinleri ve insanları ancak bana ibâdet etsinler diye yarattım.” (Zâriyat, 56). Bu âyetin tefsiri için şöyle dendi: “Ma’rifet (Allâh’ı yakînen bilmek)te fânî olmak ancak ihlâs üzere (Allâh’a) tâatle olur. Ömrü boşa harcamakla Allâh’a itâat edilmiş olunmaz. Öyle ise onların semâîlerinden (elde edilen) hiç bir yarar yoktur. Bu sözün yazarı gece yarısı (yorgunluktan) uyuyanın olduğu yerde uyuması gibi yatmış uyumuştur. Çünkü o, bizim için anlaşılın diye, bahçede ferahlayanın hakkında (söylendiği) gibi (semâîn) önce ibâhatle mübahlığına, sonra da harâmlığına hükmetti. Ah keşke bu üstad (A. Gazâlî)nin sözü anlaşılmuş olsaydı. Allâh ondan, onu yazdığı için râzı olsun.

الحلال بين والحرام بين وبينهما أمور مشبهات وقال ولا تقولوا تصف السنتكم الكذب
هذا حلال وهذا حرام لتفتي وعلى الله الكذب

“Helâl bellidir (açıktır), harâm bellidir ve aralarında şüpheli işler vardır.” Dedi ve ekledi: “Lisânlarınızın yalanla vasıflanmaması, Allâh’a yalancılıkla iftira atmamanız için (her bilip bilmediğiniz şeye) bu helâldir, bu harâmdır demeyin.”¹⁴¹

Kim ki mutlak sûrette Semâ harâmdır derse, şeriatte hakkında bir nâs vurûd etmemiş bir şeyi harâm kılmış olur. Çünkü Allâh’ın kitabında ve Resûl’ünün sünnetinde raksın ve semân harâmlılığına dâir bir nâs yoktur. Kim şeriatte olmayan bir şeyi harâm kılsa, Allâh’a bir şey iftirâ’ etmiş olur. Kim de Allâh’a bir şey iftirâ’ ederse bi’l-icma’ küfre düşmüş olur.

Yine aynı şekilde, avâmın semâ ve raksı, meydanlardaki sevinçleri ona benzer ve bunun mübâh olduğunda da bir hilâf yoktur. Aynı şekilde semâdaki rakslarında olduğu gibi. Çünkü hadîste “Kim bir kavme benzerse o onlardandır.”¹⁴² buyrulmuştur. Ve onun ashâbı haktır ve sahâbenin bir kısmı ve evliyâullâh, mesela Cüneyd (El-Bağdâdî) ve başkaları, semâda hareket etmişlerdir. O, onlardan *Risâle-i Kuşeyrî*’de ve başka risâlelerde nakletmiştir (menkûldür). Onların bereketinden taleb etmek için, semâda onlara benzeyerek hareket eden de onlardan olur. Vârid oldu ki, onların onlarla (sema’edenlerle) oturmaları, onlara (manevi) şifa vermez.

Eğer münkîr derse, bir şahıs semâ’ esnasında bir insanın kendisi ya da sûreti üzere muhabbetle tevâcüd ederse, nefsimin yed-i kudretinde bulunana yemîn ederim ki bu harâm olur.

Deriz ki, hadîste şöyle buyruldu: “İman etmedikçe Cennet’e giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de mü’min (iman etmiş) olamazsınız. Size, yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir şey bildireyim mi? Selamı birbirleriniz (arasında) yaygınlaştırınız.”¹⁴³ Yine bir başka kudsi hadîste:

¹⁴¹ Neseî, *Sünen*, K. *Esrabe*, s. 854, 5676 nolu hadîs; Nevevî, *40 Hadîs*, 6. hadîs.

¹⁴² Ebû Dâvud, *Libâs*, IV/314; İbn Hanbel, *Müsned*, II/50.

¹⁴³ Müslim, *İmân*, 93; Ebû Dâvud, *Edeb*, 131.

ينادي الله يوم القيامة اين الخابون بحلالي لهم منابر من نور فينبطهم النبيون والشهداء

“Kıyâmet günü Allâh şöyle nida eder: “Nerede birbirlerini celâlim için sevenler? Ve onlar için nurdan minberler vardır. Onlar şehitler ve nebîlerle rızıklanır, (ni’metlenirler).” Şu halde iki kişi birbirine muhâbbet etse ve biri diğerinin muhâbbetiyle Allâh için hareket etse, bâtula bulaşmadığı sürece mübâh olur.

Eğer münkir derse “Umûm” ancak la’b ve bâtılladır. Bunun gibi la’bler (oyunlar) harâmdır.

Deriz ki, Hadîste vârid olduğu üzere:

إذا يورد من أخيك كلام لا تحمله على محل سوء وانت تحذ لها محلا حسنا

“Kardeşinden bir söz vârid olduğunda, onu hasen mahalline yorumlayacak iken, kötülük mahalline hamletme.

Şu halde semâda hareket halinde, halktan veya başka bir müslümanı gördüğümüzde bâtıla da bulaşmıyorsa eğer zannedilen bu zân üzere ise, onu hakka hamletmek vâciptir. Eğer değilse (bu zân üzerine değilse) onun i’tikâdı konusu Allâh’adır, ona bakana değildir.

[8/A] Mezheplerin tecrübeleri, her bir müctehidin delîllere nazâr ettikten sonra zann-ı gâlibini tercih etmesi ve mezhebinin müctehidine tâbi olması gerekir. Birinin diğerini hatâyâ isnat etmesi lâıyk değildir. Buna göre Şafîî katında semâ, mutlak olarak câizdir. Tâbi olmasından dolayı amel edene levn yoktur. Ebû Hanîfe’ye göre belli bir ücret karşılığında ilişkiye girilen kadınla zînâ yapandan had sâkıt olduğu gibi, bunu yapana (mezhebine) tâbi olmasından dolayı kınama yoktur. Tâ ki, hâkim onun şâffî olduğunu bilirse ona haddi uygular ve onun ictihâdından dönmez. Kitap’ta (Kur’ân’da): الزانية والزاني فاجلدوا “Zîna eden kadınla erkeğin herbirine vurun”¹⁴⁴ diye vârid olduğu için nassa karşı çıkılmaz, ancak onun gibi bir nâs (özel bir delîl) la karşı karşıya getirilir.

Haneffî için onun (semâin) tahrîmine dâir, ne kitaptan ne sünnetten ne de icmâ-i ümmetten bir delîl yoktur. Bunun üzerine onların inkârı, daha önce söylediğimiz gibi şâri' üzerine inkârdır. Diğer mezhepler de böyledir.

Eğer derse sanc(zil)siz¹⁴⁵ def çalmanın câiz olduğuna dâir hadîslerden zikretmiştik, fakat sanc(zil) ile def çalmanın tahrîmi veya kerâhatine dâir bir hadîs vârid olmadı. O halde bu da (sunc ile def çalmak) mübâh olur. Bir mübâh ilâve olunursa (harâmlığı işitilmeyen) diğer bir mübâha (harâmlığı işitilmeyen) hepsi aralarında cem' üzerine tahrimine dâir bir karîne delâlet etmediği sürece mübâh olur. İki kız kardeşin evlilik konusu gibi. İki kız kardeşin ayrı ayrı evliliği mübâhtır, ikisi arasını cem' (aynı kişi ile evliliği) ise harâmdır.

Fârisi neyine gelince, onun hakkında bir şey vârid olmadı ve o mübâh üzerine bâki kaldı.

Mizmâra gelince onun dinlenmesi men' edilmiştir. Hadiste vârid olduğuna göre (s.a.s) mizmârı duyduğunda kulaklarını tıkamıştır.¹⁴⁶

Yine raksı, semâi, def çalmayı ve gına dinlemeyi inkâr eden, Allâh'la muhârebe eden ise bilittifak küfre düşer. Bu şunun için ki, sahîh haberde vârid oldu: "Benim velîlerime düşmanlık eden benimle muhârebeye çıkmış olur."¹⁴⁷ Müctehidler arasında evliyâların bulunmasında bütün asırlarda müctehidlerce bir ihtilâf yokdur. Ki onlar: (Cüneyd, Şiblî, Ma'rûf el-Kerhi, Abdullah b. Hanîfe ve diğerleri ki -onlar *Tezkiretü'l-Evliya'* da zikredilmiştir-. Velâyetin doğruluğunda ittifak ettiler. Onların [8/B] hayatlarında semâda tevâccüdde bulunmalarına ve kalblerindeki bozukluklardan, mâsivâdan kurtulmak için raksetmelerine rastlanır.

Kim mutlak surette semâi harâm kılsa, sanki o "bütün bu evliyâlar harâm işlediler" demiş olur. Kim onları harâm fiile mübâşerete nisbet ederse, kavlen, fi'len ve i'tikâden onlara düşmanlık etmiş olur. Onlara düşmanlık eden, Hakk'a karşı gelmiş

¹⁴⁵ Sanc: الصنج Arapçada def içinde bulunan zil anlamında kullanılırsa da İran menşeli telli bir sazdır. (Herevî, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Garîbu'l-Hadîs*, VI/277, Beyrut 1976.) Geniş bilgi için bk. Nebî Bozkurt, *Hadîste Folklor, Eğlence*, s. 44-45.

¹⁴⁶ Ebû Dâvûd, *Edeb*, 52.

¹⁴⁷ Buhârî, *Rikak*, 38.

olur. Kim Hakk'a karşı gelirse bilittifak küfre girer. ... فقد بآء بغضبٍ من الله فما واه جهنم فبئس المصير "Kim Allâh'ın hışmına uğrarsa, onun durağı Cehennem'dir. O ne kötü bir yerdir."¹⁴⁸

h- [Bâtınî İlim ve Tasavvuf Ehli]

Şu halde bizim hadîslerde ve diğer delîllerden zikrettiklerimizle sâbit oldu ki, semâ mutlak mübâhtır. Onu reddetmek ya fâsıklıktır ya da küfürdür. O müridler hakkında müstehâb, makâmlarına nisbetle evliyâullâh hakkında vâcibtir. Çünkü onlar mâsivâdan Allâh'a tecerrüd etmişlerdir. Allâh buyurdu: يريدون وجهه "... dünya hayatının zinetini isteyerek."¹⁴⁹ Suretten bir şey bulduklarında onu gaybî sırlara hamlettiler. - Yâ Rasûlullâh! Ben dün gece sûre-i Kehf'i okuyordum derken başımın üzerinde içinde kandil gibi şeyler bulunan bir bulut durdu. Dedi ki: "O sekînettir." "Buluttur" demedi. Sekînet, sükûndan (feîletün) babından gelir ve o, itmi'nân mânâsıdır. Yâni o misbâhın nûru ve bulutların geçişi sebebiyle gayb âleminin nûrları meydana gelir. Onlar Elfâz-ı Kur'ân'dır. Bundan dolayı evliyâullâh sûret(zahir)leri bıraktılar ve ma'rifetlerdeki seyirlerine yöneldiler.

Onlar katında def' âlemin yuvarlaklığına, deriye (bineğe) binen ise; eşyâ (mükevverât) gerçeğin bâtından zâhire çıkan mutlak varlığa işârettir. Zilin şiddeti ise; merâtib-i nübüvvet, merâtib-i velâyet ve risâlet ve merâtib-i hilâfet ve imâmete işârettir.

Ses ise; mecmuan, hayât-ı ilâhiyenin ve ilm-i mutlak'ın, velîlerin ve ehl-i kemâlin kalblerindeki bu ma'nâlara işaret eder. Onun bu ma'nâlar vasıtasıyla evliyâ ve ehl-i kemalin kalblerinde zuhûruna işarettir. "Nefs-il muğni" ise rütbetü'l- Hakk'ın suretidir. Çünkü o eşyanın muharriki, ortaya çıkarıcısı, münşebhatıdır. [9/A] Muğannînin savtı ise sırlar, kalbler ve ervah mertebelerine, bâtın-il-bütûndan vârid olan hayat-ı rabbaniye işarettir. Ney ise zât-ı insâniyeye işârettir. (Neydeki) dokuz delik, insanda, zahirdeki menafil(fazlalık)'a işârettir. Onlar dokuz tanedir: iki kulak, iki burun deliği, iki göz, ağız, ön tenasül uzvu ve dübür. Dokuz delik, zâhirden bâtına dönüşmüşlerdir. İki dirseğin iç kısmı ve iki dizlerin alt kısmı, omuzların ve başın iç

¹⁴⁸ Enfâl, 16. Âyette فمن ومن yerine فقد konulacaktır. Hatâen yazılmıştır.

¹⁴⁹ Kehf, 28.

kısmı ve sırlar (gizli şeyler) ve dokuz mertebede gizlidir. Onlar kalb, ruh, akıl, nefis, sır, cevher-i insani, latifet-ül zakire, fuad, şeğaf dır.¹⁵⁰

Neydeki muntazam delikler ise zat-ı insaninin nefes borusuna Allâh'ın nurunun üflenmesine, onların semâdaki hareketleri ise; insan gerçeğinin çamurunun *ونفخت من روعي* "Elestü birabbiküm" hitabının hatırlamasına ve rûhun ızdırabına işârettir. Cismin ve onun vatan-ı hakikiye rucûu gibi. *حب الوطن من الايمان* "Vatan sevgisi îmândandır." dediği haysiyetle, yani rûhun îcâd olduğu ervâhın rûhları şu haysiyetle ki "Ona Rûhumdan nefhettim (üfledim)" dediği gibidir.

Raks, rûhun mevcûdat dâiresinin etrafında, tenezzülât ve tecelliyâtın âsârını (sırlarını) kabûl için, rûhun dönüşüne işârettir. İşte bu ârifin hâlidir. Yapılan bu iş rûhun Allâh'a vukûfuna işârettir. Sırrıyla, vücuduyla nazar ve fikrinin cevânıyla, mevcûdat mertebelerine nufûz eder. Bu muhakkıkın hâlidir.¹⁵¹ Onun ta'rı onun makâmı insâniden, makâmı ahâdiye incizâbına ve kâinatın kitabının ondan iktisâbına (alınmasına), ki onda (kerdin) sırlarının muhâbbeti vardır ve imdâd-ı envariye işârettir.

Rûhu hicâptan çıkıp sevâp mertebelerine vâsıl olduğunda başı açılır. Mâsivallâh'tan tecerrüd edip vâsıl ilallâh olduğunda üzerindeki elbisesi düşer. Eğer muğanni sâhib-i hâl vel-mâkam ise ona elbisesini yükler (giydirir). Eğer sahib-i hal değilse onu ona yükler. Çünkü hâl sâhibinin elbisesi hâli sûretidir. Hâlinin kabûlünü ancak kendi rütbesinde olan istihkak eder (hak sahibi olur). Yüksek bir makâma yükselirse ve muğanni daha aşağı (süflî) bir makâmı konuşursa, hâline münâsib bir şeyi ona ilga eder (katar). Şâyet yüksek bir şekle (mertebeye) rağbet ederse, kendi (hâli)ni kaybeder, başkasının hâlini alır. [9/B] Hâli onun üzerine ictima' etsin ve avdetine (geri dönüşüne) intihâl etsin diye, onunla ne zaman harâretlenir (susar) ve su içmek isterse o, makâm-ı cesede geri döndüğüne delâlet eder.

¹⁵⁰ Tasavvufî bilginin kaynağı, keşf ve ilham mahalli olan kalb için klasik tasavvuf kitapları yedi tavrı belirlemiştir. 1- Sadr: "Göğüs, İslâm cevherinin ocağı". 2- Kalbi "Yürek, iman cevherinin ocağı". 3- Şeğaf: "Sevgi, halkı sevmeye ve onlara acıma cevheri". 4- Fuadi "Gönül, temâşa mahalli". 5- Habbetu'l-Kalb. 6- Süveyda: "Sevda". 7- Muhcetü'l-Kalb: "İlâhî nurların tecelligâhı". Geniş bilgi için bk. Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf T. Söz*, s. 297, ist. 1995.

¹⁵¹ Psikolojik bir hâl olan bu raks ve semâ rûhun yücelmesi için bir aracı unsur olarak yapılmaktadır. Tasavvuf erbabınca, felekler, nasıl "hareket-i şevkiye" ile dönüyor ve bu dönüş sonucu tabiat ve tabiatların mazharları olan unsurlar meydana geliyor, unsurlarla feleklerin birleşmesinden cansızlar, nebatlar ve hayvanlar vücud buluyorsa, sofiler de hareket-i şevkiye ile feleklere uyup dönünce kendisinden hakikatler, fikirler ve ince Rabbânî düşünceler meydana gelir.

Çünkü makâm-ı rûh gaybda gıdalanır, zâhire muhtaç olmaz (dünya ni'metlerinden el etek çeker). Makâm-ı cesed ise sûret (görünür) şeyle gıdalanır. Bu durumda, onun su istemesiyle o gaybten şehâdete (şuhut alemine) rucu' eder ve bu noksanlığa (yani semâ için kemâle eremediğine) delâlettir.

1- [Semâ'nın Şerefli Bir İş Olduğuna Dair Çıkarımlar]

Ma'kul ma'nâyâ gelince bazı vecihlerle semân şerefine (şerefli iş olduğuna) delâlet eder.

Onlardan birincisi: Eşyanın gerçekte hâli iki kısımdır: Hareket ve sükûn (durgunluk).¹⁵² Hareket ervâh ve esrâr (sırların)ın sıfatıdır. Sükûn (durgunluk) ise kesif (yoğun) sûretlerin ve cesetlerin sıfatıdır. Hararet ve letâfet hareketin lüzûmundandır. Cümûd (donukluk) ve teğayyür (değişim) sukunun lüzumundandır.

Bundan dolayı eğer rucu'unda su baki kalsa, eğer fazla değişime uğrasa, zamanın geçmesiyle az bir miktarca câri olur, su değişmez. Çünkü vezinli (uyumlu) savtın (sesin) te'sîri, bâtında (gizli inceliklerde) ruhun yükselişine hareket etmesine vesîledir. Ceset de, rûhun hareketiyle hareket eder. Böylece vücudunda harâret hâsıl olur ve fazîletlilere katılır ve kalbinde şuhud aleminin sırları zâhir olur (görülür). Bu semâ fiili ile olur.

İkincisi: Gıdâ-i hissi, cesedi kuvvetlendirir. Bunun husûlü ise gıdâyâ mübâşeret iledir. Gıdâ-i rûhi ise kalb ve sırta kuvvet verir. Bu ise alem-i gaybden hayat ve nûrun menziline mübâşeret iledir. O dakîk (ince ma'nâlı) şîrlerden garib ma'nâları dinlemek ve kevnî (dünya) alakaları terketmek ve rûhânî menâzillere cezbetmeyle ruhu hareket ettirir. Bu nurların ortaya çıkması, ihvânın toplanması ve Allâh'tan meded talebidir.

Üçüncüsü: Semâ kişiyi zâhir işlerden tecerrüd eder (soyutlar) ve onu bâtınî sırlara ve nûrlara yöneltir. Kişinin semâdaki vecdi çoğaldıkça âlem-i ervâhtaki yükselişi ve seyri de çoğalır. Ziyâdeliğin kesretinde kalbi çırpınır, hareket eder ve Allâh'ın feyzinin ve tecelliyâtının sırlarını kabûl eder ve ona cezbenin riyâzeti olmaksızın makâm-ı vusûl hâsıl olur.

¹⁵² Eskiler arzı ikiye ayırırlardı: Varlığı için bir cevhere muhtaç olmakla birlikte yerleşen bir cisimdeki beyaz ve siyahlık gibi. Bu çeşit ârâzlar cisimle bâkidir ve cisim durdukça durur. İkinci kısmı hareket ve sükûn gibi durmayan ve bir an için vücûd bulan ârâzlar. Bunlar iki zaman zarfında durmaz, ânidir, geçmişte olmadıkları gibi gelecekte de olmazlar. Namaz, oruç vs. bu çeşit ârâzlardandır. Ârâzı, "iki zaman zarfında durmayan" diye de tarif edenler vardır.

[10/A] Dördüncüsü: Savt ah! (şeklinde) zahirden bâtına tüm gücüyle çıkar. Ve kalbe ittisal eder. Kalb ve ruh ölçülü nağme (melodi)lerin çeşitliliği vâsıtasıyla bast olunur. ve varlık âlemine bağlı olan rûh üzerine gizli ma'nâlar vârid olur. Bu bakımdan rûh harekette cesede tâbi olursa, cesed de huzûr ve sürûrda rûha tâbi olur. Sevinç, vehimlerden ve tecellilerden soyutlanmadır. Cesedi kuvvetler de ruhtaki faydalı ma'nâlardan gıdalanır, cesed rûh makâmına cezbe olunur, hicâb kaldırılır ve defalarca bu hakîki ma'nâlar müşâhede olunur. Bu makâm-ı kemâlin gıdasıdır ki çokça riyâzet edilirse de elde edilemez.

Beşincisi: Semâ bâtında bir durgunluk, zâhirde bir harekettir. Onun dışındaki ibâdetler -oruç hâriç- zâhirde harekettir. Zâhirde hareket uygundur. Semâda hareket çoğaldığında, kalbde sükûn kavileştiğinde, mâsivallâh'tan soyutlandığında, onda Cenâb-ı Ahadiyye'ye vecd ve cezbe zahir olur, böylece âlem-i ilâhiyyeyi sır nazarıyla müşâhede eder ve akıl ve fehimler ihâtâ edemediği esrar-ı rabbânîyi idrak eder.

Üç farz ise namaz, oruç, hac, ve kelime-i şahadet gibi onlar zâhirde ve bâtında hareket olsalar da iki hareket arasında durgunluk zuhûr eder. İlham vechi, sâhibini fenâya ve bekâya iletir.

Oruç ise, zâhirde ve bâtında sükûndur. İki sükûn arasından (anillâh) Allâh'tan, (maallâh) Allâh'la ve (illâh)¹⁵³ Allâh için bir hareket zuhur etmiştir. Bu da mutlak gâm ve hükm-ü umûmîdir.

Şu halde, mertebeleriyle semân sırrı, beş farzın hakîkatine iştîmâl etmiştir. Salât, hac, kelime-i şahâdet merâtib-i zâhirdendir. Oruç ve zekât merâtibi bâtındandır. Semâda insana hâsıl olan olgunluk, ibâdetlerin pek çoğuna devam etmekle hâsıl olmaz.

Altıncısı: Semâ, ahvâl-i kemâliye üzerine şâmildir. [10/B] O mertebelerin sonuncusu olan ahval-i kemâliye, yüce mertebelerden ve şevklerden zehire işâret ediyor. Yani semâ zehir gibi, gayri taallukattan kişiyi öldürür, onu makâmât-ı gaybiyeye ulaştırır ve şevk ve gaybiyyeti, maiyyete (Allâh ile beraberliğe) işâret eder. Yâni semâ kişiyi maiyyet-i zâtiyye-i ilâhiyye'ye vâsıl eder.

¹⁵³ Bu terimler sâlikin seyrinin derecelerini ortaya koyar. Tasavvuf kitapları bu seyri dört kısımda mütâlâa ederler: 1- Seyr ilallâh, (nefsten gerçek varlık tarafına seferdir), 2- Seyr fillâh; (sâlikin Hakk'ın ahlâkıyla tezyîn olduğu seyrdir), 3- Seyr maallâh; ("Ahadiyet" mertebesinin idrat edildiği seyr), 4- Seyr anillâh; (sâlikin seyr-i sülûkunu tamamladıktan sonra teklik'ten çokluğa, Hak'tan halka yönelişidir). Konu ile ilgili geniş bilgi için bk. H. Kamil Yılmaz, *Tasavvuf Meseleleri*, s. 76 vd., Erkam Yay. İstanbul 1997.

Nebî (a.s) buyurdu: **لي مع الله وقت لا يسعني فيه ملك مقرب ولا نبي مرسل** “Benim Allâh’la bir vaktim vardır. Beni onda ne bir melek-i mukarrab ne de bir nebhiy-i mürsel kuşatamaz.” Yücelikler, şevk ve ülfet semâya işâret ediyor. O iki his, semâ anında kişiyi yüce şemâvi kılar, süflî mertebelerden uzak durur. Ülfet ve şevk emre işâret ediyor ki şu bilinsin diye: Semâ yapan bütün işlerde onun mâsivâsından, ruhaniyetiyle gaybden meded alır ve mâsivâsına hayat izâfe eder. İşâri (dolaylı) ilim ise bizim (söylediğimiz) kelimelerimizi ortaya koyan onun gözü ve üzüntüsü kedere işâret ediyor. Yâni semâ ehli yüce bir rûh haliyle insanın kalbine hayat verir, cismanî temiz nefsinin nûru ve bunun dışında diğer hallerle umûmîdir.

Şu halde sema’ ehli, makâmât-ı ulviyyeye ve nefahatı-ı rabbâniye yükselir, öyle ki bin gayretle ve ekmeli ritazetle ulaşmaz.

Semân faideleri, yüzlerce faydaya ulaşır. Ve yüzbin hâl onu ehli zevk, vecd ve basîret ehli bulur. Semâi inkâr edenler ancak kalbi kör, nursuz, hîcâbları çok, Allâh’tan gâfil, nefis ve hevâsına mâyil kişilerdir.

Allâh’ü Teâlâ buyurdu ki:

واذا سمعوا ما انزل الى الرسول ترى اعينهم تفيض من الدمع مما عرفوا من الحق يقولون
ربنا امننا فاكتبنا مع الشاهدين

“Resûle indirilen(Kur’ân)i duydukları zaman tanış çıktıkları gerçekten dolayı gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki “Rabbimiz! İmân ettik, bizi şahit olanlarla beraber yaz”, “Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken niçin Allâh’a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim.”¹⁵⁴

i- [Semâ Esnasında Okunan Kur’ân Âyetleri]

Evliya hal erbabı ve makâmat erbabı -ki onların ruhları alem-i kudduse, düşünceleri makâmı-ı ünse (delalettir)- katında muteber olan semâ ancak şu vakitlerde yapılması uygundur: Onlar (semâ) yapmayı istediklerinde, gecenin bir yarısında toplanırlar, gece (kuşluk) namazından çıktıktan sonra, gündüz, akşam namazından sonra ve hangi namaz olursa olsun zikir ve (Kur’ân) kıraatıyla olan virdlerinden fariğ

¹⁵⁴ Mâide, 83-84.

olduktan sonra yaparlardı. Onlar (zikir için) oturduklarında misâl olarak şu âyetleri sesli bir şekilde okurlar:

[11/A] 61- Allâh kendisinden korkanları, barıları sebebiyle kurtarır. Onlara kötülük dokunmaz, onlar üzülmazlerde.

62- Allâh her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeyin yöneticisidir.

63- Göklerin ve yerin anahtarları (yahut hazineleri) O'nun (elinde)dir. Allâh'ın âyetlerine inanmayanlara gelince, işte ziyan edenler onlardır.

64- De ki: "Ey câhillere, Allâh'dan başkasına ibadet etmemi mi bana emrediyorsun?"

65- (Ey Muhammed), andolsun ki, sana ve senden öncekilere şu vahyedildi; "Eğer (Allâh'a) ortak koşarsan, amelin mutlaka boşa gider ve mutlaka ziyan edenlerden olursun!"

66- Hayır, sen, Allâh'a kulluk et ve (O'na) şükredenlerden ol.¹⁵⁵

15- Müttakiler ise bahçelerde ve pınar başlarındadırlar.

16- Rablerinin kendilerine verdiğini alırlar. Çünkü onlar bundan önce güzel işler yaparlardı.

17- Geceleri az uyurlardı.

18- Seherlerde istiğfar ederlerdi.

19- Onların mallarında istekçi ve yoksul için bir hak vardır.

20- Yakinen inananlar için yerde (Allâh'ın varlığını ve kudretini gösteren) nice işaretler vardır.

21- Ve nefislerinizde de (işaretler vardır).

22- Gökte rızkınız ve size va'dedilen şeyler vardır.

23- Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki o, konuşmamız gibi haktır (gerçektir).¹⁵⁶

47- Göğü de kudret(imiz)le bina ettik. Biz onu genişletmekteyiz (yahut onu bina etmeğe gücümüz yeter).

48- Yeri de yaydık; biz ne güzel döşeyicileriz.

¹⁵⁵ Zümer, (39/61-66).

¹⁵⁶ Zâriyat, (51/15-23).

49- Her şeyden iki çift yarattık, ta ki düşünüp öğüt alasınız.

50- O halde Allâh'a kaçın. Ben, size O'nun tarafından (gönderilmiş) apaçık bir uyarıcıyım.¹⁵⁷

63- Görmedin mi, Allâh gökten su indirdi de (onunla) yer yemyeşil oluyor. Hiç şüphesiz Allâh her şeyin içi yüzünü bilir, her şeyden haberdârdır.¹⁵⁸

Kadar benzeri âyetler okunur.

j- [Semâ Anında Okunan Âyetler Hakkında Açıklamalar]

Fil cümle, terakkî, ziyâde, inâyet ve himâye taleb edilen âyetler okunur. Sonra şeyh bu âyetler üzerine sülûk makâmalarına mülâki olanlarına konuşur. Sonra şöyle der:

Rasûlullâh (s.a.s) buyurdu: ان للقرآن ظهرا او بطنا وجدو مطلباً “Kur’ân’ın bir zâhiri bir de bâtını vardır, taleb eden onu bulur.”¹⁵⁹

Bu âyetler zâhirde ehl-i i’tibâr için “kâinât” hakkındadır. Onun bâtınî (ma’nâsı) ise keşf ehli için “insan” ma’nâsındadır.

... وينجي الله الذين اتقوا “Allâh kendisinden korkanları...”¹⁶⁰ âyetindeki esrar, yani Allâh hidâyet eder. Şu kimseler ki nefsin ve hevânın arzûlarından çekinirler, kendisini kuşatan ve def edilecek olan maniâlardan çıkarlar. Allâh, mâsivanın taallukundan kurtarır ve Allâh’a incizâb eder ve vâsıta olmaksızın Ta’rifât-ı ilâhiyeyi (Allâh’ı bilmek ve tanımak) haberle cezbettirir.

Şu haysiyettedir ki واتقوا الله ويعلمكم الله “Allâh’tan korkun Allâh size öğretir”¹⁶¹ dedi. Akıllarını hikmet ve marifetle kalblerini ahvâl, zevkler ve vecdlerle, nefislerini sâlih amellerle ve tezkiye-i ahlâkla ikmâl eder. Her mevcûdu Allâh’ın murâdı üzerine hamleder. Sonra onları Hak’tan halka döndürür. Bâtınlarında hayat, ilim ve

¹⁵⁷ Zâriyat, (51/47-50)..

¹⁵⁸ Hac, (22/63).

¹⁵⁹ Bisyûnî, *Mevsûatu Etrâfi’l-hadîs*, VI/642.

¹⁶⁰ Zümer, 61.

¹⁶¹ Bakara, 282.

diğerlerinden olan sıfât-ı ilâhiyenin sırlarıyla meşgûl olmaları onlara bir güzellik katar. Nefisleri akılları ile mâsivaullâha ve Hazret-i Ulûhiyyete taallukları sonucu مفازتهم başarılı oldular ve Allâh'ı, O'nun fiillerinin sır (incelik)larını ve ruhlar âleminin en olgun şekildeki mertebelerini görmeleri sebebiyle, o semâ edenlere bundan sonra ârızî taalluk (yani raks) onlara bir kötülük yapmadı. Hazreti Ahadiyetten perdelenme ise onların ruhları ve sırları ile Allâh'la beraber, cisim ve nefisleriyle halkla birlikte olmalarıdır. ولا هم يحزنون “Onlar üzülmezler de.

[11/A] İkinci misal üzerine şöyle derler: “Şüphesiz ki takva sahipleri mâsivallâh'ı, gizli ve açık olarak kendisini cezbeden şeyleri terkeder.” Âriflerin Cennetini gaybî ilimleri Allâh'ın onlara verdiği âriflik ve tecelliyâtan alırlar. Çünkü onlar bundan önce yani, sülûk ve seyir ve talep hâlinden önce, nefislerine rağmen ahlâki güzelleşmeye şeriatın emri gereğince ukûl-ü vâhibe (şüpheci akıl)lerini sâlih düşüncelere sevketmeleriyle olur ki, o da tevhid sırlarıdır.

Üçüncü misal üzerine şöyle derler: Semâ, ruhların semâdır ki; بيناها “Biz binâ ettik” sözü yani, gayb-ı ilâhiden vücûdun fenâsına biz ortaya çıkardık demektir. بايد “eliyle” sözü yani kudret, ilim ve irâde demektir. Ruhların mertebelerinde genişleyenlerde, şüphesiz esrâr-ı tevhîdiyyenin ve merâtibi vâhidiyyenin nev'ileri onlar (mertebe)da tecelli eder. الارض sözü, “temiz” muttakî kalblerin yerleridir.” فرشناها “onu yaydık yâni döşedik” sözü, “kalblerin yeridir ki, onlardan letâyif (incelikler), maârif ve hikmetin nev'ileri zâhir olur.”

فنعم الماهدون sözü yani biz hükmi değil, takdîri bir yaygı yaptık. Böylece ilim nev'ilerinden ve maârif nev'inden ülfetleri ihâta eder.

ومن كل شئ خلفنا زوجين “Biz her bir şeyden eşler yarattık” âyeti, yâni, “ruh ve cesed” misali gibi, “sûret ve ma'nâ” gibi, “hüsn (dış güzellik) ve ahlâk” ve bunun gibi demektir.

لعلكم تذكرون “Umulur ki zikreder(anar)siniz” âyeti, yâni, hikmet rütbesine, esbâb (sebepler) ve müsebbebat (sebeplere) üzerine şâmindir. Kudret rütbesi ise,

eşyânın vasıtasız olarak zuhurudur ki, şehadet (görünen) ten gaybe (görünmeyene), esmâ'dan müsemmaya, sıfattan zât'a (Allâh'a) ve fenâ'dan bekâyâ nüfuz ederler.

Dördüncü misal üzerine şöyle söyler: الم تر ... “görmedin mi?” basiret nazarıyla, ان الله انزل من السماء “Allâh'ın gökten indirdiğini (görmedin mi?)” ervah (melekler) mâsivaullâh'a iltifattan temiz kalblerin yerine maârif (ma'rifet) ve ulûm (ilimler) yağdırdı. Böylece kalblerin meydanı, ibâdet ve teveccühât ve kerem, müsâfahâ, şefkât, tevâzu' (fedâkarlık), isar ve diğerleri gibi ahlâk-ı râziye (mükemmel ahlâk) yi bekler oldular.

Sonra kavval (hânende) kelâm-ı irfânî (şîr)'i kavî-i Rabbânî (âyetler)'i zikre başlar. Meselâ:

[12/A] Tercümesi: “Senin için kalbde vardır, menziller ve makâmlar,
Akıl ve fehm onu idrak etmez, anlayamazlar.”

(şîri) gibi.

Eğer denilirse “sen Hak Teâlâ için menzil (yer ve makâm) kıldın ve bu onlardandır.”

Bu Şâri-i Hakîm (hüküm koyan Allâh)'in âyetine dayanarak denildi, şöyleki “Allâh yer yüzünde nerededir? Diye sorulduğunda “Mü'min kulların kalbindedir”¹⁶² demişti.

Şu şîrin misâli gibi: “Gözüm yarıcıyaşlarla hir bir sabah, her bir işrak vakti kavuşma arzûsuyla ağlar. O (gözler)'nun için kendisinden şefaati umulan bir habîb (Nebî (s.a.v))'in dışında tedâvi edici bir tabîb yoktur.”

Ve onun şu sözü gibi: “Bütün varlık senin (Allâh'ın) ihsân-ı kereminden feyz alır ve konuşur. Cemâlinin huzurunda söyleşmeleridir. Kim hakîkatlardan söyleşirse, bütün sır (gizlilik)ların hükmü onda belirir, ortadan perde kalkar. İşte bu hârikûlâde bir hâldir. Onda sâfha mertebelerinden tecellî belirir. (İçine) ferah gelir ki orada gece doğan yıldız yoktur. Yükselişinde ona mükevvenât (eşyâ)ın dış görünüşü verilir. Bu safâ (kalb temizliği)nin künh (özü)ünden sâdır olur.

¹⁶² *Keşfu'l-Hafâ*, II/195, (2256).

Hakîkatın gerçeği güzîde bir sürûrdur. Aşkdan kaçınmanın inkârı parıltıyı söndürür. Kadınların hayırlısıyla konuşman gerekir.

İrfan ehli sırrı (ifşâ etmeyi) istemez. Açmak yükseltmektir. Gizli tutmak daha uygundur. Mahv (nefsini yok sayma)ın olgunluğu, O (Allâh)'nın yüceliğini kabul edip hürmet etmektir ki, kalbin ondan inceliklere varsın.

Kavvâl (hânende)den duygu, hâl ve yardım dilemeyi tasvir eden bir şiir vâkî' olursa, bu hâl, Nebî (a.s.)'ın (şiir dinlediğinde aldığı) hazza atfedilir.

k- [Semâ İçin Gerekli Şartlar ve Semâ Rûhu]

Nebî (a.s) şöyle dedi: **واما الملاهي فكلها حرام** “Melâhi (eğlence)nin tümü harâmdır.” Cumhura göre, sanc (صنج), rebâb (رباب), sûr (صور), berbat (بربط), mizmar (مزمار)¹⁶³ ve bunların benzerleri -def hariç- harâmdır. Çünkü o (def)nun sesini dinlemek hakkında Buhârî ve Müslim’de iki sahîh hadîs geçtiği gibi, Nebî (a.s) aletleri çalanları, toplanmalarını şu şarta bağlayarak onları dinledi. O da şudur ki, aralarında bıyığı henüz terlememiş bir gencin ve kendilerine bakan kadınlar topluluğunun bulunmamasıdır.

Şayet aralarında salihlerden gençler bulunursa, adamların arkasında otururlar. İçlerindeki hisler coşar da, onlar harâm (oyuna) çağırının hareketi gibi [12/B] harekete tahrik olurlarsa bu çok sakıncalıdır.

Allâh’a yönelen, ancak ilhamdan sonra vecde gelenlerin raksına kalkar. Topluluk ona uyarsa, raks yapmaz, yapması için de zorlanmaz. Bilakis onların hareketleri zarûri bir ızdırap veya elinde olmadan sallanan kimsenin hâli hükmündedir.

Ruhlar gaybi hâllerden bir hâz aldığında, zâtî nûrlardan kalblerine bir rikkat geldiğinde ve rûhânî nurlar safvetle yerleştiğinde müzemzim (mırıldanan), onları

¹⁶³ Bu çalgı aletlerinden “**Sanc**”: Zil anlamında olmakla birlikte, Lisânu’l-Arab, II/311’de Üdün sesini andıran bir çalgı olduğu söylenir. “**Rebâb**”: İnsan sesine yakın telli bir sazdır. “**Sûr**”: Boru tipinde üflemeli bir enstrümandır. “**Berbat**”: Acem menşeli bir sazdır. Kopuz ve ûda benzer telleri vardır. Teknesi kaz göğsüne benzediği için böyle isimlendirilmiştir. “**Mizmar**”: Cevâd Ali’nin Mufasssal’ında s. 108 Kaval veya ney gibi üflemeli bir enstrüman olduğu belirtilir. Bundan türeyen “**Zemmare**” ise şarkıcı, kayne manasına gelir.

tedrîcen (safha safha) bâtından zâhire çıkarmak için hafif hafif zimzimesini çalar. Sükût ettiğinde ilk kâri' (okuyucu)nin dışında bir kişi aşağıdaki gibi âyetleri okur:

هذ عطآؤنا فامن او امسك بغير حساب “Bu bizim vergimizdir. İster başkalarına ver istersen tut. Sana hesap yoktur.”¹⁶⁴

veya

ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا “Rabbimiz Allâh’dır deyip, sonra ...”¹⁶⁵

e kadar vb. âyetleri okur.

Eğer toplananlar çoksa kavvâl (hânende) derin bir bahre dalarsa, birinci (bahir)den hada hafif olur. Eğer oturlarsa orta bir bahir söyler. latîf bir bahir de istiğrak olduğunda birinci (kavvâl) onları hafifletir. Eğer hafif, lerde orta bir bahirde beyitleri uzatırlarsa bu külli mertebeler, insânî mertebelerden, melekî mertebelere ve rabbânî mertelere yükselir. Onlar (rabbanî mertebeler) indinde mutlak sükûn (sessizlik) vardır. Sonra semâ makâmından menzillere kalkarlar ve vecde istiğrak hallerinden, keşf neş’esinden coşarlar. Varidât-ı gaybiyyeden kalplerinin ve ruhlarının gıdalandığı gıdayla, semâdan sonra bir kısmı günlerce böyle kalır. Bu (sûfiye)’nin topluluğunun yolu ki dinden ve nurdan olan hazzı arttıran bu gibi haller inkâr edilemez.

Zaman geçtiğinde damat sahibi olan sâliha kadınlara ve diğerlerine (torun sahibi) bakmaya müsâmaha gösterdiler. Yine sâlihlerden oğlan (tüyü bitmemiş) ile bir yerde bulundular. Bu şekilde âvam onlara benzedi ve bu nizâm faslı üzerine sâlih (kimseler)e karıştı.

Her bir kişinin, bu hâli ve kendisine lâzım ve lehine olanı, beyne’r-rızâ da sükûn bulan kişi gibi -çünkü onun kendi nefsiyle uğraşması lâzımdır- alması, diğerlerini terketmesi gerekir.

¹⁶⁴ Sâd, 39.

¹⁶⁵ Fussilet, 30-35.

Geçmiş zamanda din de böyleydi. [13/A] Fâsit i'tikâtlardan ve sapık iddiâlardan bir şey nisbet edilmiş değildir. Zaman geçtikçe i'tikâtlar bozuldu, sapık ameller çoğaldı. Şâri' (Hz. Peygamber)in haber verdiği gibi:

ستفترق امتي على ثلاث وسبعين ملة كلهم في النار الا الفرقة واحدة قيل وما
الفرقة الناجية قال ما انا عليه واصحابي

“Yakında ümmetim yetmişe bölünecek. Biri hariç hepsi cehennemdedir.” Fırka-i nâciye kimdir ya Rasûlullâh? denildi: - “Ben ve ashabımın yolunda olanlar” dedi.¹⁶⁶

Şu anda takvâ sâhibine lâzım olan, hak olanı almak ve bâtılı terketmektir.

İşte şu semâ müstehabtır ki; evliyâ katında zikrettiğimiz sâlihın, bâtıla karıştığı zamanda, vecd olmaksızın semâî, mümkün şartlarıyla yapması, münkîr ve muânnîdin sözüne inanmaması lâzım gelir.

Çünkü bu, evliyâ nisbetinin terkinin gerektirir ve “Kim bir kavme benzerse onlardandır”¹⁶⁷ hükmünden çıkar.

Tasavvuf fukarasına gelince, kendilerinden olmayan bu (zikrolunan) topluluğun durumları, kendilerinden önceki evliyâlara nisbetle halleri, zamanımızın fukahasının kendinden önceki fukahaya nisbetle halleri gibidir. Ashab-ı ehl-i vera' vet-takva bu kabildendir. Zühht ve vera'ı iktiza eder.

Takvâ; dünyadan hazırda olana kanâat getirmek, fazlalık istememek ve hükümdarların kapılarına - ancak insanların ihtiyaçları için gitmesi hâriç - gitmemek, Nebî (a.s.)'ın devam ettiği şeylere devam etmektir.

Nebî (a.s.) “bir gün yer bir gün aç kalırdı. Hz. Âişe (r.a) dedi:

¹⁶⁶ Tirmizî, *el-Câmiu's-Sagîr*, II/107, Kahire 1292; İbn Mâce, II/1321, 1322; Ebû Dâvûd, *Kitabu's-Sünne*, IV/197-8; ed-Dârimî, *Kitabu's-Siyer*, I/241.

Hadiste geçen 70 (seb'ûn) kelimesi kesin bir sayıyı göstermekten ziyâde, çokluğu ifâde etmektedir. Kaldı ki, gerek Yahûdî ve Hristiyanların, gerek Müslümanların tarihte görülen fırkalarının sayısı, hadîste bildirilenin çok üstündedir. İbn Hazm, *el-Fasl*'da bu hadîsin tamamiyle sahih olmadığı, isnâd bakımından zayıflığını ortaya koyar.” Geniş bilgi için bk. Fığlalı, E. Rûhi, *I'tikâdî İslâm Mezhepleri*, s. 17 vd., Selçuk Yay., 9. baskı, 1988.

¹⁶⁷ Ebû Dâvûd, *Libâs*, 4; İbn Hanbel, *Müsned*, II/50; Tirmizî, *İsti'zân*, 7.

وقالت عائشة (رضي) ما شبع رسول الله منذ قدم الى المدينة خبز مع قدرته على اضاف
التلذذات مع سامحة الحق

“... Hak Teâlâ’nın müsâdesi ve lezzetlerin türlüünü yemeye muktedir olduğu halde, bu böyleydi. Rasûlullâh (s.a.s) Medine’ye geldiğinden beri buğday ekmeğiyile karnını doyurmadı.”¹⁶⁸

Zîrâ âyette يا ايها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا ‘Ey Allâh’ın elçileri temiz olanlardan yiyin ve salih amellerden işleyin”¹⁶⁹ ve muhtaç olmadığı binayı dikmemek (yine takvâ sahiplerinin işidir.) Nitekim: Haberde vârid oldu:

Kim ki muhtaç olduğu şeyin üstünde fazla binâ yaparsa (yükseltirse) Allâh onu sorumlu tutar. Tevâzu’ üzerine ol. Ulemâ-i selef-i sâlih böyle idiler. Hamd Alemlerin Rabbi Allâh’a mahsustur ve salât ve selâm efendimiz Hz. Muhammed (a.s)’in, âlinin ve ona zâhirde uyanların üzerine olsun. (âmîn).

¹⁶⁸ İbn Sa’d, I/401.

¹⁶⁹ Mû’minûn, 51.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME

A- RİSALELERDE ORTAK UNSURLAR

I- Gerek Ahmed Gazzâlî'nin, gerekse Niyâzî-i Mısırî'nin Semâ konusundaki iki risâlesi de, semâ ve devrânın cevâzını ortaya koymak için müdafaa niteliği taşımaktadır.

II- Her iki risâle de diğer semâ risâleleri gibi, Hz. Aîşe'nin iki câriye ile beraber şarkı söylediği, mescidde Habeşîlerin oyunlarını izlediği hadîsi kuvvetli delîl sayarlar. Diğer hadîsler de aynı adreshidir.

III- Her iki risâlede de semâ anındaki raksın eğlence mânâsındaki raks olmadığını, bunların ilâhî bir neşvenden kaynaklandığını dile getirmişlerdir. Bu konuda zikrettikleri âyetlerin bâzıları da aynı sûrelerdendir.

VI- Semâ ve raks muâırızlarının, dînin zâhirine bakarak ahkâm kesen ve hangi kuvvetli delîlle karşılarına çıkılırsa çıkılsın, inad ederek kabul etmeyecek olan dar düşünceli ulemâ oldukları her iki risâlede de ortaya konulmaktadır.

V- Risâlelerin ikisinde de sâdece semâ konusuna değinilmeyip, bunlarla alâkalı konular olan, şiir, gınâ, def ve diğer mûsikî âletleri, raks gibi terimlere de dindeki yeri hakkında açıklık getirirler.

VI- Her iki risâlêde de semâyı hiç bir kayda ve şarta bağlamadan cevâz verilmez. Semânın cevâzı ancak, farslar edâ edildikten mümkün olabileceği fikrinde birleşirken semânın vecd için aracı bir unsur olduğunu, eğlence ehlinin raksı gibi asıl gâye görmenin mümkün olmayacağını savunurlar.

VII- Risâlelerde bir diğer ortak nokta sahâbe (Hz. Ali, Hz. Ca'fer ve Zeyd)nin ve İslâm büyüklerinin raks (semâ) yaptıklarını, bu fiili harâm saymakla sanki bunların harâmla iştigal ettikleri sonucunun ortaya çıktığını, bu sözün ise çirkin bir iftirâdan başka bir şey olmadığı kanaatidir.

VIII- Her iki risâle müellifi de, zamanın tasavvufî sîmâlarının en önde gelenleri olması ve semâ ve zikir meclislerinde bulunmuş ve semâ yapmış olmaları sebebiyle, bu meclislere ait edep ve erkânı, semâ ânında okunun Kur'ân âyetlerini, risâlelerinin son bölümlerinde işleyerek, bunun şerefli bir iş olduğunu beyân ederler.

IX- İki risâle de, kendi zamanlarında en fazla tartışılan müellifler tarafından kaleme alınmıştır. Ahmed Gazzâlî "İblisi mâzur görmesi", Niyâzî ise "cifir" olayı, "Hasan-Hüseyin'in Peygamberliği" ve kendisinin "mesîh"lik iddiaları sebebiyle zamanın âlimleri tarafından ağır bir şekilde eleştirilmektedir.

B- RİSALELERDE FARKLI UNSURLAR

Semâ konusunda yazılan risâleler genel mânâda bir müdâfaa maksadı taşıdığından, fikir farklılıkları olması düşünülemez. Fakat risâlelerin Kur'ân, Hadîs, İcma'-Kıyas ve ma'kul ile getirdikleri delîllerin işleniş biçiminde farklılıklar olmaktadır. Ayrıca Ahmed Gazzâlî'nin, Niyâzî-i Mısırî'den yaklaşık 5 asır önce yaşadığı göz önüne alınırsa, zaman bakımından zarûri olarak ortaya çıkan farklılıkları şöyle özetleyebiliriz:

I- *Bevâriku'l-İlmâ* risâlesi, diğer semâ risâlesine göre daha ağır bir üslûptadır. Risâleye ilk girişte dahi şu ibâre vardır. "Semâ mutlak sûrette harâmdır diyen kişinin bu açıklamasıyla, sanki Nebî (a.s) harâm işledi, harâma baktı ve O'nun diğer işleri de harâm üzerinedir, demiş gibi olur. Kim bu zannından geri dönmezse bi'l-icma' küfre girer."

Buna karşılık Niyâzî, risâlesinde, dar düşünceli insanlardan ilim alınmaması üzerinde durup, semâ hakkında ileri-geri laf söyleyenlere atıfta bulunarak bu insanlara karşı dikkatli olunmasını istemektedir.

II- Ahmed Gazzâlî, *Bevâriku'l-İlma*'nda tamamen kendi düşünce tarzını ortaya koyarak, semâ ve raksın cevâzını desteklemek için getirdiği her âyet ve hadîsi, görüşünü sağlam temellere dayandırmak istemesinden zincirleme mantık silsilesi içerisinde hareket ettiğini görmekteyiz.

Niyâzî-i Mısırî, risâlesini, daha çok bu konu hakkında yazılmış risâlelerden ve çeşitli âlimlerin söyledikleri fetvâlardan alıntılar yaparak vücûda getirmiştir. Konu hakkında getirdiği âyet ve hadîsleri detaylı bir şekilde ele almayıp, bunları zikrettikten hemen sonra direk olarak düşüncelerini söyler.

III- Ahmed Gazzâlî'nin semâ risâlesinde kuvvetli bir fıkıh usûlü temel prensibi oluştururken, Niyâzî-i Mısırî'de ise Şeyhülislâm fetvâları dışında, hadîsler ve âyetlerin usûl-ü fıkıh merceği altında incelenmesine şahit olmamaktayız.

SONUÇ

İslâm, insan tabiatına ve yaratılış (fıtrat)ına uygun bir dindir. Mûsikînin esasını teşkil eden ölçülü ses, onu en iyi tanıyan ve bütün gizli ve açık her şeyini bilen Cenâb-ı Hak tarafından insana yerleştirilmiş bir duygudur. Bıçak misâli gibi, iyi yerde kullanılırsa iyi, kötü ve menedilen yerde kullanılırsa kötüdür. Yalnız onu yok saymak akl-ı selîme muhâldir.

Mûsikî de her ilim gibi kendine hâs özellikler arzeden bir ilimdir. Onun materyalı “ses”dir. Kur’ân-ı Kerîm’de bu husus “güzel ses” ve “çirkin ses” olarak ortaya konmakta, seslerin en çirkinini, (mevzûnsuz olanı) merkeb sesi olarak zikredilmektedir.

İnsanlar yaratılış itibâriyle farklı mîzaç ve karakterde yaratılmalarına karşılık, güzel bir sesteki etkilenmeyen insanı düşünmek ise pek akıl işi değildir. Henüz yeni doğmuş bir bebek güzel bir “ninni” ile yatışıp, uykusuna dalarken, akılsız varlıklar dahi (at, deve vs.) yüklerinin ızdıraplarını güzel sesle unuttur, daha canlı bir yürüyüş şekliyle yürürler.

Fıtrîliği bu kadar açık ve kesin olan ölçülü ve güzel ses hangi maksatla ve neye dayanılarak harâm kılınmaya çalışılmaktadır? Kur’ân-ı Kerîm’de bu konu hakkında kesin bir ifadeye rastlayamamakla birlikte, hadisler bazında yaklaşıldığında tamamen

konunun elastikiyet kazanarak, istenilen tarafa çekildiğine şahit olmaktayız. Tartışılan konunun diğer boyutu ise, sûfîlerin semâ ve devrân ile eğlence şeklindeki raks, aynı kategoride mi, farklı kategoride mi değerlendirileceği sorusudur. Bu soruya tüm semâ müdâffileri, zikrullâh ile eğlence ve boş işin aynı mana taşımadığı ve kendilerinin zikir meclislerinin ihyâsına çalıştıkları şekliyle cevap vermeye çalışıyorlar. Haklı olarak getirdikleri, Hz. Aîşe'nin mescidde Habeşîlerin savaş oyunlarını izlemesine Nebî (a.s)'ın müsadesini, mübahlığa delâlet eden bir hadîs olarak zikrederler.

Semâ ve devrân konusunun mübahlığına dair zikrolunan sahih hadislerle karşı muarızların tutundukları olumsuz tavır, onların bu mes'eledeki tarafgirliklerini gözler önüne sermektedir. Bir defa yapılan raks, eğlence raksı değildir, kaldı ki Hz. Peygamber (a.s) ifrat ve tefrit olmayan müsbet dairedeki eğlencelere hoş bakışla bakmış, dinimizin bu konudaki ruhsat ve genişliğini ortaya koymuştur. Öyle olmasaydı bizim dinimiz de âdete, Yahûdî ve Hristiyan din adamlarında olduğu gibi ruhban sınıfına dönüşebilirdi. Hz. Peygamber ise ruhbâniyeti zemmetmekte, bâzı hallerde ise insanlara ne helâl ne de harâm olan spor yapmayı, tabiatı su ve kuş sesleri arasında dolaşmayı mübah saymaktadır. Fakat bu mübah davranışlar dahi bazı noktalarda harâm addedilebilmektedir. O da, insanın üzerinde yapması farz olan ibâdetleri (namaz gibi) bir tarafa bırakıp bütün vaktini bunlara ayırmasıdır.

Bir çok semâ ve devrân risâlesinde gördüğümüz o ki, konu kırk kapılı bir han misâli, bir mes'eleden diğer mes'ele doğmaktadır. Bu konular hallolmayacak mes'eleler değildir. Kanaatimiz o ki, indi tutum ve davranışlarımızı bir tarafa bırakıp, kitap, sünnet, icma', kıyas ve objektif bir ilmî hassasiyetle konuya yaklaşırsak gerçek ortaya çıkacaktır.

Bir diğer düşünülmesi gereken konu da semâ ve devrân yapanları tekfîr eden bir anlayışın, İmâm Gazzâlî, İmâm-ı Şâfiî, Cüneyd-i Bagdâdî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve daha bir çok güzide İslâm âlimini küfürle itham etmek olduğudur. Bunların hayatlarını tetkik ettiğimizde, onların her işlerinin Kur'ân ve Sünnete uygun olduğunu görürüz. Durum böyle iken, bu âlimler sadece güzel ses ve semâ konusunda mı yanlış bir kanaate sahiptirler. Biz burada onların muhalif iddialarına kendimizi yakın bulmuyoruz.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, güzel ve ölçülü sesin iyiye yönlendiren istiddâtı olduğu gibi, insanı kötüye sevkeden tarafı da bulunmaktadır. İçki içen kişinin

isyân ve kahredici sözlerin zikrolunduğu şarkıyı dinleyip daha fazla kendini içkiye kaptırması gibi. Demek ki içerisinde kadın tasviri, isyân sözcükleri, edebe aykırı ifâdeler bulunmayan bir melodi, farz ibâdetlere engel olmayacak ve dînî ruh yapısını da bozmayacaksa bunda bir beis yoktur. Semâ ise yine farz ve vâcibleri yapan, şer'î âdaba riâyet eden, dünya sevgisini kalbinden çıkarmış kimselerin yapacağı bir iştir.

Kısaca semâ, insanı mânevî iklimde seyahate çıkardığı, ulvî hisleri tattırdığı müddetçe gerçek gâyesine ulaşmış olur.

Bu konuda Muhammed Hamidullah şunları söyler? “Hülâsa müslümanlar sanat âleminde -onun zararlı husûsiyetlerinden kaçınarak- estetik cephelerini tekâmül ettirmek ve oldukça yeni şeyler îcad etmek sûretiyle, kendi hisselerine düşen yardımları yapmışlardır.”¹⁷⁰

Güzel sesin insan üzerinde bıraktığı tesirle ilgili bir çok anektod anlatılır. Sâdî'nin *Gülîstan*'ından bir kaçını burada zikretmekle yetinelim:

“Hikaye: Biri Sincariye mescidinde kendi isteğiyle ezan okuyordu. Öyle bir sesi vardı ki işitenler ondan vahşet duyuyorlardı. Mescidin sahibi iyi huylu, doğru bir emirdi. Adamın gönlünü incitmek istemedi. “Ey yiğit gönüllü zat”, dedi, “bu mescidin eski müezzinleri vardır. Her biri beş dinar aylık alır. Ben sana on vereyim de başka yere git.” Müezzin kabul edip gitti. Bir süre sonra yeniden emirin huzuruna geldi: “Efendim, dedi, bana yazık ettin. Çünkü beni on dinarla buradan savdın. Gittiğim yerde, başka yere gitmen için yirmi dinar veriyorlar, kabul etmiyorum.” Emir güldü: “Sakin kabul etme, dedi, elli de verirler!”

“Çapayla sert taştan çamur kazıyan, senin çirkin sesin kadar kalp tırmalamaz.”

Hikaye: Çirkin seslinin biri yüksek sesle Kur'ân okuyordu. Yanından bir gönül eri geçti: “Senin aylığın ne kadar?” diye sordu. “Hiç!” “Şu halde bu zulmete niçin giriyorsun?” “Allâh rızası için okuyorum.” Gönül eri cevap verdi: “Allâh rızası için okuma!” “Sen Kur'ân'ı böyle okursan, müslümanlığın şerefini kırarsın.”¹⁷¹

¹⁷⁰ Hamidullah, Muhammed, *İslâma Giriş*, s. 263, Nur Yay., Ank. 1961.

¹⁷¹ Sâdî, *Gülîstan*, (çev. Hikmet İlaydın), Şark İsl. Kl., s. 174-175, M.E.B. Yay., İst. 1991.

BİBLİYOGRAFYA

ACLÛNÎ, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İlbâs*, A. el-Kalaş, Beyrut 1985.

AHMED, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul 1982.

ANKARAVÎ, İsmâîl b. Ahmed, (v. 1631?), *Hüccetü's-Semâ*, Kahire 1256h.

BİSYÛNÎ, Ebû Hacer Muhammed, *Mevsûa, Etrâfi'l-Hadîsi'n-Nebeviyye*, Beyrut 1989.

BOZKURT, Nebî, *Hadiste Folklor Eğlence*, İstanbul 1997.

BROCKHELMANN, Carl, *Gesthichte der Arabischen Litteratur*, Leiden 1937-1943.

BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl (v. 256), *Sahih*, İstanbul 1315h.

_____, *Edebü'l-Müfred*, İstanbul 1975.

CEVAD, Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-arab Kable'l-İslâm*, Beyrut 1970.

ÇAKAN, İsmail, *Muhtelefü'l-Hadîs*, İstanbul 1982.

DARAKUTNÎ, Ali b. Ömer, *Sünen*, Beyrut, Lübnan.

DOĞRAMACI, Baha *Niyâzî-i Mısrî*, Ankara 1988.

- EBU'L-FADL**, Cemâleddin b. Muhammed b. Mükerrerem b. Manzûr el-İfrîkî el-Mısırî (v. 711h.), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut.
- EBÛ DÂVUD**, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, İstanbul 1981.
- ERDOĞAN**, Kenan, *Niyâzî-i Mısırî, Sanat ve Eserleri, Divânının Tenkitli Metni*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.
- FIĞLALI**, E. Rûhi, *I'tikâdî İslham Mezhepleri*, Selçuk Yay., 9. baskı, 1988.
- GAZZÂLÎ**, Ahmed b. Muhammed et-Tûsî, *Bevâriku'l-İlma' fî Reddi alâ Men Yuharrimu's-Semâ*, Süleymaniye Küt. Reşit Ef. 444.
- GAZZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâü'l-Ulûmi'd-Dîn*, Mısır 1939.
- GÜZEL**, Abdurrahman, Türk Kültür Araştırmaları, *makâla*, XVII-XXI/1-2, Ankara 1979, 1993.
- HAMİDULLAH**, Muhammed, *İslhama Giriş*, Ankara 1961.
- HEREVÎ**, Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, *Garîbu'l-Hadîs*, Beyrut 1976.
- İBN MÂCE**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen*, Mısır 1952.
- KARA**, Mustafa, *Niyâzî-i Mısırî*, Ankara 1994.
- KARAHAN**, A. Kadir, *Türkiyat Mecmuası*, c. XIX, İstanbul 1977, 1979, 1980.
- LÜTFÎ**, Mustafa Efendi, *Tuhfetü'l-Asrî fî Menâkıbî'l-Mısırî*, Bursa 1309h.
- MEVLÂNÂ**, Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, Veled İzbudak Tercümesi, 1942.
- NESÂÎ**, Ebû Abdurrahman b. Şuayb, *Sünen*, Mısır 1964.
- NIYÂZÎ-i MISRÎ**, Muhammed el-Malatî (v. 1618m/1027h), *Risâle fî Devrânî's-Sûfiyye*, Süleymaniye Küt. Pertev Paşa Böl., 620.
- ÖNDER**, A. Rıza, *III. Battal Gâzî ve Malatya Çev. Halk Kül. Semp. Tebliğler*, İstanbul 1989.
- ÖMÜRLÜ**, Yusuf, *İlâhîler*, A. Rıza Şengel ve A. Kadir Töre'nin Koleksiyonu, 9c., İstanbul 1979-1996.
- PERENNIS**, Sophia, *The International Philosophy Conference*, New York 1977.
- SÂDÎ**, *Gülîstan*, (çev. Hikmet İlaydın), İstanbul 1991.
- SÂMÎ**, Şemseddin, *Kâmûsü'l-Â'lâm*, İstanbul 1316h.
- SEHÂRENFÛRÎ**, Halil Ahmed, *Bezlü'l-Mechûd fî Halli Ebî Dâvûd*, Beyrut 1989.
- TAHRALI**, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Ders Notları*, Marmara İlh. Fak. 1973.

- TİRMİZÎ**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu's-Sahih, Sünen*, Mısır 1937.
- ULUDAĞ**, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ*, Bursa 1992
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995.
- _____, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, “Ahmed Gazzâlî” md. I/70.
- YEĞİN**, Abdullah, *Yeni Lugat*, İstanbul 1973.
- YILMAZ**, H. Kâmil, *Tasavvuf Meseleleri*, İstanbul 1997.
- WINCINCK**, A. J. *Concordance et Indices de la Tradition Musulmane*, Leiden 1943.

ORJİNAL METİNLER

بامانم و هم یک روز آن الله فی اکثر الاوقات ه و فی یوم
الجمعة بعد صلاة الجمعة و علی یوم خلق ویدکر یوم الله
ایضا بکلمة التوبید بکلامه و بعد من کلمة التوبید یوم علی
اربعهم و کلامه یک روز آن الله باطلو العتیرت و یوم و یوم
مدیح التوبید علی الله بکلمة التوبید و لم یوم من منکرات
الانشای الکبار و یوم یوم و یوم یوم و یوم یوم و یوم یوم
ذلک و یوم یوم و یوم یوم و یوم یوم و یوم یوم و یوم یوم
الکبریا الله علم هر جایز و حسن بلای و یوم یوم یوم یوم
والله التوبید ه کلمة التوبید التوبید التوبید التوبید التوبید
مسئله طایفه صغیرت خدا بکلمة التوبید و ذکر انوار یوم یوم
چهار و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
انسه لری که هر یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
هر اسماء الالهوت و کلامه و کلامه و کلامه و کلامه و کلامه
نقود و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
ایسه بجای و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
لازم او یوم و کلمه اسماء التوبید و یوم یوم یوم یوم یوم
و بعد بکلمه و ذکر الله بکلمه و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم

و کلامه و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
او یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
تکلیف و ذکر الله فی ما و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
حال مقتضای سجد اول و ذکر آنم اول از یوم یوم یوم یوم
و صلواته بکلمه یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
عند مسئله ائمه حنیفه دن یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
بر یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
و ذکر الله لری که هر یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
الکبریا جایز و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
تعبیر بکلمه جاهله و کلمه افضل از ده و یوم یوم یوم یوم
مسئله و ذکر الله صغیرت بکلمه فی التوبید و ذکر الله زمان
شیرین و یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
مانند یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
منابع اسماء التوبید اول از یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
بیان یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم
او یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم یوم

فما كلمهم به من الرأى الشرى ما يقولون في طائفة معتقفة
يجلسون ويذكرون الله تعالى مخلقين على ما كانوا به يختلفون
بكله ولا اله الا الله وباهوا يا الله برفع اصواتهم على
اقتضائهم فاتهم ويعدان غلب عليهم اذ لا ذكر يقر من
ويحرمون فيه وقد ردت بالذكر ثاقبة بينا ونازة شاك ويضربون
بالذكر اشرى بما علمهم الله تعالى جلاله ولا يصحون
بالشرى الا كل احياءا وينصرون ارجلهم على الارض فظنوا انهم
وزعم انهم من الرقص الذي يفعله الاقويون . جانا ويؤيد
انما هو هذا الضطرار واجدين واختيارا من جدين بصفته اللينة
وسمى لا يتقلا اما وجدنا شائنا العالمين الماهلين
المتبين لهم ليرى عند علماء الدماء المتبينين المختصين
بذلك الشأن . يذكرون الفقه في خصوصهم وهم لا يتميزون
من ذلك بل ينزلون ويترجعون بظلمهم واستماعهم
بشبهه ذلك ما ظلم من حالهم في مسامحهم وريائهم
الفضلاء العلماء ياتون لا علاوة الا ذكر في مجالسهم .
فيذكرون على تلك الهيئة المذكورة فيها وبنائهم من انما
العلماء افراد زمانهم يفتقروا له ووجدنا في عمدة كتب

تعزيز وشديد به وتجهيل وتهديل بالافعال والمدة . . .
جنب القدير عبد الكريم المصري فالذكر الامام التبرطي
في كتابه المسمى بالفتاوى المكية فيه في باب التفتيش في
ابواب الاخرى من جادة صوفية اختصا فاعلموا الذكر ففاز
ذكروا استعدادا على ذلك بالاختيار ما لم يكن ذلك عليهم
فلا في انكار عليهم وقد علموا على سبلح الباقين من هذا
فاجاب بهما الجواب ثمه ويلزم التميز في المنفعة
النجاة وعلوهم وقد علم بعض الاقوياء الحقيقة من هذا فاجاب
بهما الجواب ثم قال الامام وافضل لا اتكأ عليهم وان
انضم الى هذا قصدا ونحوه اذ قد ورد في حقهم بغيره الى
طالب رضى الله عنه بين يدى التبرل ولم يكره عليه فيكون
سنة تميزه ولذلك وقع الرقص في مجالس الذكر عند جوامعهم
من كبار الاقوياء منهم شيخ الاسلام عز الدين ابن عبد الله
واتهموا بالتبرطي .

ميتة الا سناها شيخ علم العلماء وذهو الفضلاء ابنه كمال
باشا هذا الله عليه علماء الدين وكما في الشرعي
المصطفى في احوالهم فليطعنوا فليعلم من الحكم الشرعي وقوام

زمانند مفتی بشارت قبل و کان آن قصه را اما باجماع
لا فعله کثیرا من الامکار و ملا ابا حه کثیرا من العلماء
کالتزالی و الا امام الفاسی و السهروردی و جم الائمة
و غیرهم و لما نقل التاتاری حان تجوز بعض التماخ بشرط
منقوله و لما جوز صاحب التمهیل فی التماخ و التزاجد
بعضه الائمة و لما استخرج طعن الفاضلین و شیخ علی شینهم
على الفناء فطلب التماخ منه سولا فاسم الدین صدر منه
و دریا و لما جعل هو فی الفاضلین و شیخ عیدیهام الشیخ
على التمهیل و فی التمهیل بره و در حق عایشه فالت دخل
ابوبکر علی عده ی جاریان فقیان بامتنان و لت لا انفار
بهم بعاتک و یسئل فی الله مسل الله علیه و سلم متفق بشیبه
فالتزهی و الاموی و کثیرا من الائمة و شیخ عیدیهام الشیخ
بالبابکران کان قورم جدید و هذا جدیدنا فالت التماخ و التزاجد
الشیخ کان کان فی شیعه و قد استدلنا العلماء فی التماخ فاباه
جاء علیه من اهل الحجاز و روی و رایه عن مالک و حمزه
ابن حنفیه و اهل العراق و کرهه التماخ و هو الشیخ و در
مذهب مالک اجتمع الجوزون بهذا المحدث و اجابا لا یجوز

و فی التماخ و التزاجد و التمهیل و التمهیل و التمهیل
فالتزهی و الاموی و کثیرا من الائمة و شیخ عیدیهام الشیخ
بالبابکران کان قورم جدید و هذا جدیدنا فالت التماخ و التزاجد
الشیخ کان کان فی شیعه و قد استدلنا العلماء فی التماخ فاباه
جاء علیه من اهل الحجاز و روی و رایه عن مالک و حمزه
ابن حنفیه و اهل العراق و کرهه التماخ و هو الشیخ و در
مذهب مالک اجتمع الجوزون بهذا المحدث و اجابا لا یجوز

و فی التماخ و التزاجد و التمهیل و التمهیل و التمهیل
فالتزهی و الاموی و کثیرا من الائمة و شیخ عیدیهام الشیخ
بالبابکران کان قورم جدید و هذا جدیدنا فالت التماخ و التزاجد
الشیخ کان کان فی شیعه و قد استدلنا العلماء فی التماخ فاباه
جاء علیه من اهل الحجاز و روی و رایه عن مالک و حمزه
ابن حنفیه و اهل العراق و کرهه التماخ و هو الشیخ و در
مذهب مالک اجتمع الجوزون بهذا المحدث و اجابا لا یجوز

ندار و له گر کند چو گدایان و حق : نهند ام اولاد می بنای
سنت : انی هدام ابد انداز و لرون لغت : بلکه حاج
لویله تر بقیه : طریقه شده بوطریق ملک : ابد کور
حق کند کجی پرست : نذر جز هلاک ابد بر ناپذیر
بیکه بولد سلاک ایچند قفا : ابریشم منزله بی
بیج و صفا : بعد از احیاء العالومده کلور کم و اعط
بیتد حق و ضلک منع افک و ایچنده : ترانک بچلنده
چلنده لیت حق و حق جابر و کلده : متکرم ایگد بخیر میا جانور
اولیایک بعضی حق انک قصدا اید : اگر قار و اولور
و کلا حسناح بدست جایز و کلده : در اقرانده کلور
قادر بر حق هم حق بخیر و حق بدیش جری : و انبها هده
کلور که اهل اید عیله کوره و برمت جابر و کلده : تیر بریه
اخراج کلازمده و حق بدست ابد اهل سنت اید : راستند
منلیکده و حق کت : کلده : پس اهل بدعتی و نادره و خدای
لا یخند : بعد از صلور ام و له که علوه و الایع لکرت
منظومه ساخته غناه کجا برون معدود اولیای ابد چو کلده
درج اولندی و بدی غناه کس مدام ابد و غنی کس مدام

و باغیان غلط استقامت را در دروازه و اساطیر غایت حاصل از این
جوبله و کلید دره. زیرا آنرا حقدون بلا واسطه اخذ آنکه
فاسد لرزیده. آنگاه چون کاه چیده آخیری برق در بر گرفته و حقد
سبخی صند آذین قدس تر صندیش را دیده تر خنده ابرار
ایند که هر چه بد و ناصقه آنکه میزند آن را بتأمل در آورده
واسطه بلایه و بلا واسطه پس بلا واسطه اکلان
از بتأملی لغنی آنکه آنکه غنای مستقیمه منجید دره. چنانچه
اکلانه که غایب تر از غنای خفته خمر بر تپه و کنده راه
طلبای و لیده بعد از پیش او فرقه نیک بر اهل بیت و بیانات
باید اهل بیت اوله طری حدیث مجتهد سطر دره
و لکن چند صاحب نظر کرده و دره و صاحب جوبله که
در پیخته اهل بدعت و آورده. زیرا بدینکه در هر حال باید
صیغه اول که فرقه در کن بر اهل سنت و باقی در اهل بیت
و ملوحد دره پس آنکه که باطلند اعتقاد و غلطی در هر حال
اهل سنت اهل نظر اهل بر لطیف اعتقاد و غلطی در هر حال
اوله بقبول دره و آنکه در دره و سنا خفته در تنگ قدیمیان
زمانه آنکه از هر چه قبیله دند دره بدینکه بر هر چه در هر حال

ما علی و طبیعی اولسه که شتر تونده ناظر در شتر می و تحفظ در دره .
 فاما قلبی اولسه که تحقیق در در حافی اولسه که تجتج و حفظو
 و سکو ند و ستر عی اولسه که آتش با الله در و بزر حد اولده
 پس حرام با عفا اولگ حرام اولدی یعنی قتال له سربسا اولان
 و مخیط اولدر شاد بر کسه اینجیده شربت با له لس اولگ و عیله
 بر ناز نایه میده بدیده . پس ناز اولنا لده مودی نظری کمال
 و فغنی و مخی مود رستور کسند که عاشق بجا بندد اکل
 می مود رتندده اولگ و مخی باطلد رده . تا و لکه عاشق
 حقیقیدر اکل باطل مود رتندده اولگ و مخی مقد رده . زیرا
 اولکیده قیل طبعی با له باطله اسخاله تا اینجیده میل
 و حافی با له حقد اسخاله حاصل اولورده . پس عشق
 و با کای بجای و حقیقیده نه مغوله یعنی اتر زنده دور
 آید کسه حرام لقیه در و مخی انک اتر زنده دور اید و بوجیه
 آتای شتر عی و زنده اولگ شتر حوزده مکر در دره . تا لاق
 حقد و تار و اولگ و حیدر خطا هرینه معرور اولمکی کیده .
 زیرا رسول الله علیه السلام فرماید . منع اندکی .
 آنچه کون طایفه عریب جولدره و ده اولک شتر و شیده مخفی

[illegible]

و ان لی بجل شد او تو رتقی شوقی را بلی اختیار تو رضا اباه
ایضا بقاعد محو کرده و کند ایضا کلمات الهی را بلیه بلند نماند
نکته اولی این خطی وجه اولی استخوان اولی بلند کرده در ده
و آن ها نموده استماع آتیه و ایضا نظر را و ایضا فاجایوس
و ایضا نگارند ایضا بروج که عیدک انک دفعه قدر
بجویند بوجوه صله در معذ و در ده بوندن هم اولی و
ماتو حق انک حکم کنه اولی ان نشه لری استماع انک
منشوا ایضا نامه قرات استماع انک عرف منقبز اولی فجه
و ایضا نامه مدح و کتول الله و ایضا کتبه قوالا ربک
الربانیت و فصاید و سرباید کلمه بی استماع انک بجا حد و
بیر بربانیت و ایضا و غضا و تحریفید و کلد و بیکه بربانیت
فایده وارده و بربانیت شامع بی نظریه و بربانیت
و ایضا و خشیانید کالی و کلد و و فایضا نامه امامت
محصولند و در کت حوائی تقدیم ابیده و حوض حوائی
تقدیم ابیده وید و ایضا و خشیانیت و در سخن اولی و ایضا
و ایضا زایان اباه تغییر حرف اند و کند محو کرده و ایضا
و در سخن و در سخن و ایضا و ایضا بر تیره و ایضا تقدیم

[illegible]

وتصار ملة زما سوا لول جتيدا لرقيا حد فضا ذاك السكره
وقهده سبطا لجتيدان فان لم قلب عليه الزهد وترك
الكل ذممه وانصل جتيدمه الشيخ جتيدا لولا انما لمست
البيار هي فقدمه ملة ثم امره بتبخره بالكر شغفان بكتا رسنه
العلوم والتفهم من المنكر والارضه وحصل بينه وبين لول
خطا والله سبطا السطال لجلهم وقهره سعة فستجيبته
مودة سلة بدة فاقبل عليه بحسب الاختلاف وبقي مدركه
فانفسه بركمه وفرض تدريسنا اياه وعبود له كل جرم
سنيون وروها لكان بدرسنا نارة وبطل اخرى وجاه في
اخره في الفطنية ودخل مجلسا لوزير محمد باشا وكان
لا يعرفه لا سيما رعا لثلاوة وتعليم العلوم مع انه كان
مددسا بالوطنية وتلك بين تعليم العلوم بالكر حرة
ليكون من قبل اقوام يثرون مالا يعطون وتوقف رعدا الله
فانهم تادوا ولا يملكون احد من رعايهم ونسج ثائله
ذكره في ذيل الشنا بجانا بنة في كرمي المنشور وما ينقل
به ذكر الشيخ الشيخ ابو الحسين في السراج رعه الله في
رسالة الله انه سئل واحد من وكرا ما الحكمة فانا الله سبطا

في رعه الله في ذيل الشنا بجانا بنة في كرمي المنشور وما ينقل
به ذكر الشيخ الشيخ ابو الحسين في السراج رعه الله في
رسالة الله انه سئل واحد من وكرا ما الحكمة فانا الله سبطا
في رعه الله في ذيل الشنا بجانا بنة في كرمي المنشور وما ينقل
به ذكر الشيخ الشيخ ابو الحسين في السراج رعه الله في
رسالة الله انه سئل واحد من وكرا ما الحكمة فانا الله سبطا
في رعه الله في ذيل الشنا بجانا بنة في كرمي المنشور وما ينقل
به ذكر الشيخ الشيخ ابو الحسين في السراج رعه الله في
رسالة الله انه سئل واحد من وكرا ما الحكمة فانا الله سبطا

ورواؤه أو لا شرف سعة ثم قيل لمن يقدم أتياء أئمة بعد
 ثم تعلّق الناس وتباين المراتب فقبلوا من الناس ثم نزل
 عنابه بأمر الذين الزهراء والعبادة ثم ظهر ما لم يدع وتحصل
 التباين بين الفرق فكفر فريق وعصا الفريق زهاد فافترقوا
 حواصل أهل السنة الكرام عن اقتسامهم مع الله الخاضعين
 قلبهم حتى طواف القفلة بأسم الصفوف وأشهر هذا
 الاسم كبره كراهة الكافر قبل المائتين من الهجرة انتهى في
 كلومه إشارة إلى أن هذا الاسم حادث وقال بعضهم
 أن هذا الاسم كان متجود قبل الإسلام وفي زمن النبي
 عليه السلام وفي زمن التابعين أما قبل وجوده قبل
 الإسلام فنقول نخبر به أسحق الشافعي قال أتيت مكة
 قبل الإسلام ولم أر أحد ينطق بالكعبة فأتيت في وطاف
 الكعبة وهذا دليل على أن هذا الاسم كان مخصوصا بالحنابلة
 والقططاء قبل الإسلام والدليل على وجوده في زمن النبي
 عليه السلام ما رواه جندب بن سمرة رضي الله عنه
 أنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم عليه وسلم آخبروا
 في عمارة أهل النخبة أصحاب الجرح والعطف فكان الله ينظر

ذكر في الزمان مقامات الكرمية من المودة والتوكل والسير
 واليقظة وغيرها ولم يذكر الصفوة صريحا بل أشار إليه بقوله
 أئمة الصفوة إلى الله وسددهم بهم بقوله أو فرأى الصفوة
 فالحاسب أن الصفوة الكريمة هي التي أئمتها من خواصهم
 تحت بابها من الصفوة صريحا لا يخارجه كما قال تعالى أو ليا
 تحت بابها من صفوتهم فذلك لم يذكرهم صريحا بل أشار
 وكفاية وشاهد هذا صفوة الكريمة والله أعلم بالصواب ذكر الملائكة
 صريحا بقوله والله أعلم بالصواب وذكر الملائكة
 بقوله يجمعهم ويجوزونه ويذره إياه بالحيث في رتبة الصفوة
 وخبره في رتبة الكنف ومنه يظهر الفرق بين الحب
 والخيرانية وأنتم من أفاض اسم الصفوة هل هو حديث
 قديم قال بعضهم أن هذا الحديث في زمان الإسلام
 ولم يكن مدح كونه في قديم الأيام وإليه ذهب الإمام القتيبي
 حيث قال في كتابه أهل الأئمة الذين بعد رسول الله
 صلى الله عليه وسلم: أئمة فاضلهم في صفوة صفوة
 عالم صفوة الصفوة الزمالة ولا قبيلة فرقة قبلهم الصفوة
 ولما أدرك أهل العصر أئمة من صفوة الصفوة أئمة الصفوة

بلا خلاف فالهيئة والهيئة من السماوات الدنية. وكذا لا يكون ترميمها بصفة النفس وتعال الشيخ أبو الباس إليها ومنه ما ياب القيدية النفس والنفوس وما النفس والنفوس والسجاسة. يعنى في علمها التي كما في هذا الكمال النفوس والارواح. وقبل لما لم يكن لهم الايجاد بالهيئة. وقال الشيخ محمد بن المبري النفس استقامه الا حوال مع القيدية قال بعضهم النفس جادة جنة البصيرة والخلقة. يعنى بصفة الارواح. حوال فياد وتخلية القلب على سوى الجادة. وقال بعضهم النفس النباه بالنفوس والنفوس لا مراد لها والنباه بالنفوس جادة حوال وتناع الوراثة وهو اروسا والنسابة. والواحد الطبيعية وذلك يحصل بسبب وادام ارباضة وجبة الارض الكامل. النفس لناصح والنفوس لا مراد لها حوال صدق صدق الترجمة وما زمة البصيرة وما لم يجلس من اروسا والنسابة لا يحصل النفوس لا مراد وفيه من النفس اروسا كبرية. وكذلك في الطبيعة. تقول وللنفوس تدخل فيه فالنفوس فيه هم الذين عليهم الاحوال المتورقة الاحكام بالانكشاف

اليهم ويسمع لبيانهم وذكر صاحب كتاب كيمياء الجريد بأسناده عن النبي عليه السلام انه قال. سمع صوت أهل النفس فلم يروى عنه ما كتب عبد الله بن خلفان والذليل على وجوده في رمت القاصية. قول الحسن البصري. ريت موفيا في الطريق فاصطبه شيا لم يأخذه وقال صاحب ربيعة. ريت بكين في هذا دليل وانح على ان هذا الاسم كان متجودا في ايام توفى من النفس آخر الكثرة للناسخ. قال الامام ابراهيم العلوي النفس مصمم بالارواح وسير بالقلب الى الروح في حوان حلاله من النفس للشيخ والنفوس في طاعة الآيات حتى يحصل النافذ بحكم قوله تعالى. فدا هو المؤمنون الذين هم صلاتهم خاشعون. ونفس القلب منه البرك بتدبير الجاهل في طرفة العين باشا به يوم نفس المتقين الى الرحمن. وهذا معنى سخن فيادة ودام اللغاة وزيد العلماء. كما في الشطط للذين حسن الحسن وزيادة وقال سيد العلماء بنيد البنداد في النفس المولى على خلقه في المدد ولما كل خلق في. يعنى ان النفس هو الخلق

الشيء . قيل انما ابيع فوطا لعمد . كذا في كتاب
مسألة الا مطلقا هل انشأ في الا مام الشرا في كتاب
قولنا بدين مام وباضته الا خادق وتصفية المتكاملات .
فبيع ما قاله النعم في ذلك لا يفيد احدا . متكاملا له ولدار
من النعم في ما يلزم كل من . اذا النعم انما تبرز وتخرج
بذوق الا حور في نفوسهم كشفا وتبريقا من الله لا مطلقا
ولا بفعل الانسان . الى ما ذكرناه . الا بان برونه
على يد شيخ شارف مطربا لله تعالى الله الشهادت والعتاد
كما بفعل الذابية الجرح حتى تصير نفسه منذ الله تحته .
كذا لا الذابية تحت ذاك بهاء فيكمن في واحدة والناس منه
في واحدة هم هذا لا يخسار له الا اصاب الا نفس الا بية
عن انفسنا يعلم الجمل الدوران في المطامير . فجميعه
ويصير برده . ويعيون بحبته حتى يطيع وكذا شيخنا كذا .
ما يعول من هور . كذا نفسه لباد وزها . كذا نفسه
وذا كذا لباد وزها . كذا انتهى .

لكنهم في الشك لا زال وقال بعضهم لنسبهم الى اصحاب
الشفقة . وقال بعضهم لكون صفاه الاشارة . قالوا
عليهم ولا فيجب انفس الله انه منسوب الى الصفات صفاه
آخذوا قوم ومعاملاهم وتطويعهم كذا في بعض من صفاه الحب
فهو الصافي من صفاه . اليب هو الصوفي وقال بعضهم .
تنازع الناس في الصوفي والشافعي فوما ظنوه . شفا
من الغيرة كذا في بعض صفاه . كذا في صفاه صفوف
حتى يلب الصوفي . وفي حروف الصفات الله تعالى ذكر
في القرآن كذا في الجبر والشافعي فسمى حروف ابرار وجرير
مقربين وغيرهم سابقين . ومنهم الشاركون والشافعي
والاكراد والنجوى . واسم الصوفي في جميع المنزق
في هذه الاكساء المذكورة . والشافعي ان كل من وصل الى
درجة المقربين . والناس بدين سي صوفيا نعلمهم الله تعالى
فاستفاضوا على السرى . فهم تستمر الى العالم الفردي .
بحال الجاه والعلم والحق واليقين . ذبا والشافعي والشافعي
والنكر والجهل . كذا في الشافعي والشافعي والشافعي والشافعي
وهو من جبال الشيب ودر على الوردية . فليعلمهم الله تعالى

لاز و بجزو ز قدير و هدا نشسته كان على يده كبرك جسد غيره بالصلوة للبدن و به يزين للضمير و
لا خلاف في انه قد مضى المسير و اشتغل بالصلوة الصورية فكان عليه شعورنا من الله سبحانه
والتقويات بالله و الرقي بغير قسايح و حيا فكان على اثار ترك الميوان عن قدير ما يجتهد
بشيء اصلا بل باليقين من ذكره و هو انظام قاهر اكل اكل المصير و علم بالترتيب ان قد بين ان يكون
في نظام الناس و اختاروا للروح و اشتغل بالصلوة صورية لا يتبع و هو ان يكتب تحت طهارة
لنفسه و لم يترك نفسه و جهده عليه و هدا و رجع بعباد خراب انكار و ادراك لما بينه و بيننا
ليبوسه شيتيرج المظلمة و فطخ شيتيرج المظلمة قاذ المصير اهل الصلوة في بناء المبداء
و لاراد ايضا ان يصار بغيره و لا يفرق انذارهم و كلور هدا و متوسم تا يرتفع من
بجزو ان كانا لكاه و لا زلات احوالهم و تكلمت و ذابهم و لا كل سكان به في الصلوة و فطخ
به رجع و نور من عالم الغيب و اذ كانا و حشرنا جلالا و الصلوة كان لا يحصل سجدنا
منطق بالخطيخ و لا يصير الابدع ان كان على النجاسة و المظلمة طين فالصلاة فيه و هو
سجد بجزو رت تنوير بالباطن فالصلوة عليه السلام المصير و بيت كبرك و راس
الاخر ان كان على طين على طين انقام احوالنا للسلام اي المشرق كون في اسم رايان فالـ
الله متعال انما لا يؤمنون اخوة لانه و الحبيب كالصوم المصيرين لهم بالهم و تتوسم على الصلوة
ما يشقون به و اخوة لانه و الحبيب كالصوم المصيرين لهم بالهم و تتوسم على الصلوة
الصلوة و لانه و لانه بكونه و نا حقيقي بالاصحاب و جاز مصاحبتهم فانهم لينة الاله و الصديق
يكتسب من امره و لا يفلح اهل الصلوة كما يكتب الشيخ الذي هو ازاره المشرق فان ارجبها

مواهم

فانما رجعوا الى الصوام استخرج غيرهم و اخر ان الصلوة احوال جسد و الحارفة و الشا و ريد
و النورفة و الشوق و الكمال و هو انهم الاخر ان بالجنينة فاقا اجمع الزمان و الحارفة
الاخر ان جسد الصوام اهل البرفان و الكمال و الصلوة و احوالها كبرك سبوت اجمع
و الاصل المصير انما لا يرتفع في غير المصير و يبراج في غير الجنينة نقيها باهل الصلوة و الكمال
في كل اتم و سكتة من قائلهم من تشبه بهم و هو من احب و ما حشرهم قال الله يا
ايها الذين آمنوا اتقوا الله و كونوا مع الصادقين ان ان لم تكونوا فكونوا مع السامع و قال الله
و لعلهم يفتخروا بالاسم اي المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
بكونه فانا و هو شانا و انا شانا و انا غير فله و قال الله يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله و كونوا مع
خبرنا كما يصعب لكم و بالمرحلة و المشرق و الزاد و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
في الصلوة و من لا يكتب من المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
و في انهم رجعوا الى الصوام و حشرهم و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
استنابا و حشرهم و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
سجد و بن عشرين فالت حيا البصر صلوة و صل على نبي و عند جبري انان نصيب انان
الصلوة و منذ كان من فكل انما يتبعون به ارتفاعا اهدى و فانيا بني يعلم ما في هذا فقال لهم
و هي عند اوتو في ما كنت تتولى في مكان المشرق حارب انوار بريرة سجد و طين و السيف المشرق
فصلت لهم به الا فلهما و فانيا بني يعلم ما في هذا المشرق و المشرق و المشرق و المشرق
الصلوة و المشرق من الجورات التي لم يخالدهم احوالهم في الكبرية و يبركون و يدور اهلهم
سجدهم

سجدهم

فمنه

سجدهم

لأنه لا ينفصل بالقلب فينفسه القلب والروح بواسطة اختلاف الشرائع الوترية
 وتارة الصلابة الواردة على الروح في مراتب الوجودات فإذا اتبع الروح الجسد في
 الحركة ويتبع الجسد الروح في المحضور والصور والصور وحركته عن الذاتيات
 والتجليات فتتغير في القوى الجسدية الصلابة المحضورة في الروح فتجذب الجسد
 إلى مقام الروح ويرتفع الجذاب فينشا هذه تلك الحقائق الخفية وهذه وهذا مناهج
 الكمال العالي الذي لا يحصى بكثير من الرياضات وحاشا لها أن السماع يمكنه في
 الباطن وحركته في الظاهر وما سواه من الصبايات غير الصور حركته في الظاهر والحركة
 في الظاهر من سبب فلا تكونت الحركة في السماع وقوى السكون في القلب وبحركته ما سواه
 الله طهره في الوجود والجذب إلى الجذاب الآخر فينشا هذه بنظر السمع الوترية
 اللطيفة ويجذبها إلى السمع والربانية التي لا تحيط بها العقول والأفهام وآثارها
 الشديدة كالصوت والصور والحواس والشم والذوق فانه كانت حركته في الظاهر والباطن
 ولكنها قد تظهر في الحركات السكونية وحركته وحركته في صياجه إلى الغنى والنفاء
 وآثاره الصم فانه يكون على الظاهر والباطن وقد يخرج من بين السكونين حركته من الله
 بالله وله وذلك هو الاطلاق التام والحكم العام فانه الصريح من السماع بمراتبه شغل
 على حقائق الأركان الخفية فالصوت والشم والذوق والشم والذوق والشم والذوق
 من مراتب الباطن وقد فحصى الأقسام في السماع من الكمال والخصم بالحواس الطبية
 على كثير من الصبايات وسالك سبلها ان السماع يستعمل على الاحوال الكمال التي من

و حاله من يتبعها ليطب ويخفف عنه في عظمه وطلب شرب الماء فهو دل على أنه رجع
 إلى مقام الجسد إذ مقام الروح النقي بالقلب فلا يحاج إلى الظاهر وتقام الجسد
 النقي بالصورة فتندفع لتخرج من الغيب إلى الشهادة فطلب الماء وذلك
 يدل على التحقيق وآثاره المسمى المستور والظاهر في شرب السماع ويخرج آتيا إلى آثاره
 الإلهية المسمى فتدفع حركته وسكونه فأكبر حسنة الأرواح والآثار المسمى والمكون لا حسنة
 المحسنة والعصر الكيفية والحرارة والصلابة من لوازم الحركة والصور والصور
 السكونية فلهذا لا يبقى الماء في جميعه ولو كان كذا في التغير في الحرارة والصور والصور
 لم يتغير فإذا كانت الصور المتوزنة في الباطن حركات الروح إلى الأربعة فحركات الجسد بحركة
 الروح فيحصل في وجوده حركات غير صفات وجوده ويظهر فيه آثار مشهورة وذلك
 يحصل لسماع وآثارها ان الصلابة الحسية تبقى الجسد وحصوله في السكون في الغنى
 والصلابة الروحانية تبقى في القلب والصور وظلت بينة في الآلات المستورة والصور
 لطيفة من العالم الحسية وهو مركز الروح بينة من عالم الغيرة من الاستدلال الوترية
 وبرزت المتعلقات الكونية والآليات إلى المنزلة الروحانية والصور هي هذه الآثار
 اجتماع الأمكان وطلب المدد من الله وآثارها ان السماع يخرج من السكونين حركته من الله
 ويظهر في القيول والآثار والاسرار الباطنة فكما زاد وجوده في السماع زاد سيرة وطير
 في عالم الأرواح وعنى كونه أديان برف فلهذا فيقول من آثاره في السماع وتجلياته فيحصل له
 مقام الوصول على غير رتبة جديده ورابعها ان الصوت هو آتيا من الظاهر إلى
 الباطن

فمن اهلهم صونا سدا ينجي اهلهم الذين اتوا بغيرهم لا يسبح السوء ولا هم ينجون
 الى قولهم كن من الساكنين او ان المتقين في حيات وعيون آخري ما ينجيهم ربهم
 انما كانوا قبل ذلك يحسنون الى بنطون او السما بيناها يبدوا الموسمون
 الى قولهم فخره الى الله اني كن من الذين ينجون او لم تزل الله انزل من السماء ما ينجيهم
 الا في كل منة ان الله لطيف خبير واسما ذلك وفي الجاهل من ايات ما على
 عليه الذي في ولا راد ولا راد انما في الجاهل من ايات ما على عليه الذي في ولا راد
 المسكون فيقول قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان القرآن طائر يطير وحده سلطانا
 هذه الآيات في الاكوان اهل الاعجاز والظن في الانسان اهل الاكشاف والاسرار
 في هذه الآيات في الاكوان اهل الاعجاز والظن في الانسان اهل الاكشاف والاسرار
 من الخواص من الدفوع والاستسقاء فقام الله من المتقين بالسوى الله والاعجاز
 الى الله وفي قول المتقين من غير واسطة حيث قال واتقوا الله ويعلمكم الله
 وكل من علم بالحكم والموت وكل من علم بالاحول والادواق والمواجيد وكل من علم
 بالاعمال الصالحة والاصناف الزكية بكل ما هو عليه من الله ثم ردهم من الحق الى
 الذين يستعملون بواطنهم اثار الصفات الالهية من الطوبى والعلم الى غيرهم محبة
 من الله صراط الالهية بالعلم والنفس وبغيرهم بالسوى الله وبره اثار الصالحات
 كل من علم من اثاره لا يسبحهم هذا المتقين العارضة السور الى البعد والاحتياط
 من العزة الاية اذ علم مع الله بسوءهم وروهم مع العلم بفسادهم وفسادهم مع العلم بفسادهم

النسبة

بناياتها من سيرة وعية في السمع الى السمع بوقا ان السمع كالسمع حيث الشفيع من الشفيع
 المخرج ويوصل الى المقامات ومعية غيبية في السمع بوقا ان السمع بوقا
 الشفيع الى السمع الاية الاية قال عليه السلام لم يرح الله وقت السبع في طلة مرتبة
 والاخرى من رتبة هرة والفرقة في السماء ليشمر بالسمع بغير الشفيع بوقا
 ويخرج من المراتب السليمة والنهوه في السمع الى الامر ليعلم ان صاحب السماع امك
 من سواه فاحق المرد من السمع بوقا في السمع بوقا في السمع بوقا في السمع بوقا
 اليها كونا وعية وهو في السمع الى السمع اي هو صاحب السماع بوقا في السمع بوقا في السمع بوقا
 بجية فليلا الانسان وبغيره في السمع بوقا في السمع بوقا في السمع بوقا في السمع بوقا
 صاحب السماع بوقا في المقامات العلوية والنفوس الوهابية التي ايصلا بها اليها انما
 والحكمة خاتمة وقراب السمع بوقا في المقامات العلوية والنفوس الوهابية التي ايصلا بها اليها انما
 اوجدوا البصيرة ولا يترك السمع الا في القلب بعد ان يكون في القلب عاقل السمع بوقا في السمع بوقا
 الى السمع والهي على الله واذ اسمعها ما اتى الى الرسول في عية بغيره من السمع بوقا في السمع بوقا
 ما عرفوا من التي يكونون ربنا فافهمنا مع الشاهدين وبالماتة من الله بوقا في السمع بوقا
 من التي ونطرح ان بوقا في السمع بوقا في المقامات العلوية والنفوس الوهابية التي ايصلا بها اليها انما
 مقام الاسرار فاذ ارادوا ذلك اجتمعوا في السمع بوقا في المقامات العلوية والنفوس الوهابية التي ايصلا بها اليها انما
 بعد العت بعد العت بوقا في السمع بوقا في المقامات العلوية والنفوس الوهابية التي ايصلا بها اليها انما
 فقول

